

Hogyan lesz a földrajztanár?

Segédanyag

a gyakorló iskolákban, a külső képzési helyeken és az egyetemi
földrajztanárképzésben részt vevők számára
az Eötvös Loránd Tudományegyetem Földrajz- és Földtudományi Intézetében

Írta: dr. Makádi Mariann szakmetodikus

Tartalom

A kiadvány célja	5
1. A földrajztanárképzés rendszere	6
1.1. Az új osztatlan tanárképzés modellje	6
1.2. A földrajztanárszak képzési és kimeneti követelményei	7
1.3. A földrajztanárok képzésének szaktudományi háttere az ELTE-n	13
1.4. A földrajztanárszakos hallgatók szakmódszertani képzése	22
1.5. A földrajzos tanárjelöltek egyetemi képzését lezáró tevékenységek és dokumentumok	28
2. A földrajz mint iskolai tantárgy	31
2.1. A földrajz tantárgy helye és szerepe a mai köznevelési rendszerben	31
2.2. Szemléletváltás a közoktatásban	32
2.3. A tanulók készségrendszerének fejlesztése a földrajztanításban	34
3. Korszerű földrajztanítási módszerek	36
3.1. A tevékenykedtető módszerekre épülő földrajztanítás metodikai lényege	36
3.2. A problémaalapú földrajztanítás	38
3.3. A projektpedagógia alkalmazása a földrajztanítás-tanulás folyamatában	39
3.4. A tanulás támogatása az általános és a középiskolában	40
4. A hallgatói munka támogatása a gyakorló iskolában	45
4.1. A hospitálások szerepe a földrajztanár-képzésben	45
4.2. A földrajz szaktárgyi tanítási gyakorlat	46
4.3. A földrajzórák elemzésének szempontjai	49
4.4. Felkészülés a tanításra	53
5. A hallgatói munka ellenőrzése és értékelése a gyakorló- és a külső iskolában	55
5.1. A hallgatói munka megkezdése előtti ellenőrzés	55
5.2. Az egyes földrajzórák ellenőrzése és értékelése	55
5.3. A hallgató tanítási folyamatának ellenőrzése és értékelése	59
6. A vezető- és mentortanár munkájának hallgatói értékelése	60
Felhasznált irodalom	63

A kiadvány célja

*“Kívülről fújtuk a városokat, sok afrikai államot.
Beutazta az egész világot. Kanadát s Albániát.
Hegyekről, tengerekről feleltünk, mutatott sok csodát.
A határokat átírták, de maradt a földrajztanár.
Egyszer volt, hol nem volt. Így mondta a tanár:
A térképek mögött van egy másik világ.”*

(A földrajztanár, Kormorán Zenekar)

Tüzek előtt, tüzek után album <https://www.youtube.com/watch?v=t7vN5tw8dkw>

A földrajztanárrá válás hosszú folyamat, amelynek kezdő lépéseit a hallgató – aki a tanári pályára adta a fejét – az egyetemi évek alatt teszi meg. Képzése több szinten és helyszínen zajlik: részben a szaktudományok, részben a pedagógia-pszichológia, részben pedig a két terület találkozásában a szakmódszertan területén. Az egyetemen kezdetben főként szaktudományi tudással szeretnék felvértezni, hiszen a biztos földrajzi és a társtudományokra is kitekintő ismeretrendszer birtoklása a tanári munkának is az alapja. Csakhogy ez nagyon kevés ahhoz, hogy valaki jó földrajztanárrá váljon. A tanári hivatás talán legnehezebb része azoknak az ösvényeknek a megtalálása, amelyeken át vezetve a tanulókat, hozzájuthatnak a tudáshoz. A tanulók számára nem elég, sőt mondjuk ki, kimondottan hibás és haszontalan, ha a tanár szóban próbálja átadni a saját tudását. A diáknak arra van szüksége, hogy megértessék vele a földrajzi-környezeti folyamatok, jelenségek természetét, megtanulja értő módon látni a világot, felfedezze az összefüggéseket, a benne éppen akkor és éppen úgy felmerülő kérdéseire megfelelő választ kapjon, amely újabb gondolatokat indíthat el benne. Ehhez pedig nagyon sok gyakorlásra és tapasztalásra van szükség, amiben a gyakorló iskolának, az ott folyó munkának van alapvető szerepe. A külső képzési helyeken dolgozó vezető- és mentortanárnak pontosan kell ismernie, hogy milyen képzettséggel (ismeretekkel és képességekkel, attitűdökkel) érkezhettek oda a tanárjelöltek. Az egyetemi képzésben részt vevő oktatóknak pedig pontosan ismernie kell, hogy mi és hogyan épül az elméleti tudásra, és ennek figyelembe vételével kell oktatnia őket. Ráadásul éppen most zajlik a Bologna-alapú kétszintű (BsC-MA) rendszerű képzésről az osztatlan tanárképzésre való átállás, ami többféle változást hoz. Ezekből a megfontolásokból készült ez az összeállítás a tanárképzésben érintett külső képzési helyeken dolgozó tanárok és az egyetemi oktatók számára.

1. A földrajztanárképzés rendszere

1.1. Az új osztatlan tanárképzés modellje

2012 óta visszatért a tanárképzésnek a magyar hagyományokhoz hasonló rendje, amelyet a 283/2012. (X. 4.) kormányrendelet tett lehetővé. A modell lényege, hogy tanári szakképzettség csak **mesterképzésben**, a közismereti tanárképzésben **osztatlan, kétszakos képzésben** szerezhető, amelynek alapvetően két formája van:

- a 4+1 éves tanárképzés – általános iskolai tanárképzés;
- az 5+1 éves tanárképzés – középiskolai tanárképzés.

A plusz 1 év a közoktatási intézményben végzendő összefüggő szakmai gyakorlatot jelenti.

Az osztatlan tanárképzés egy 6 féléves, 180 kredites **közös képzési szakasszal** kezdődik. Erre épül az **önálló képzési szakasz**, ami a 4+1 éves képzésben a 7–8. félévet, az 5+1 éves képzésben a 7–10. félévet foglalja magában.

Abban az esetben, amikor az adott tanári szakképzettségből van általános iskolai és középiskolai tanárképzés is (a földrajztanárképzés ilyen az ELTE-n), akkor a közös három éves alapozó szakasz végéig kell a hallgatónak eldöntenie, hogy a két tanári szakképzettség mindegyikét általános iskolai tanárszakként vagy középiskolai tanárszakként, vagy az egyiket általános iskolai és a másikat középiskolai tanárszakként kívánja-e elvégezni. Ezek feltételeit és különbségeit az 1. táblázat és az 1. ábra foglalja össze.

1. ábra. A különböző képzési formák kapcsolata az osztatlan tanárképzésben

A közismereti osztatlan tanárképzések szerkezete	Általános iskolai tanárszakok (mindkét szakképzettség általános iskolai tanár)	Közéiskolai tanárszakok (mindkét szakképzettség középiskolai tanár)	Vegyes tanárszakok (egy általános iskolai és egy középiskolai tanári szakképzettség választása)
képzési idő	4+1 év = 5 év (10 félév)	5+1 év = 6 év (12 félév)	4,5+1 év = 5,5 év (11 félév)
megszerzendő kreditek összesen	300 kredit	360 kredit	330 kredit
szakterületi ismeretek együttes kreditértéke a két szakképzettségen	200 kredit (100 kredit/szakképzettség)	260 kredit (130 kredit/szakképzettség)	230 kredit (100 kredit és 130 kredit)
a tanári felkészítés keretei (pl. pedagógiai, pszichológiai, szak módszertani ismeretek, tanítási gyakorlatok)	100 kredit	100 kredit	100 kredit

1. táblázat. A tanárszakokon összesen megszerzendő kreditek száma (forrás: ELTE PPK TKK)

1.2. A földrajztanárszak képzési és kimeneti követelményei

A szaktudományi és a szakmódszertani képzés tartalmát alapvetően a közismereti tanárszakok képzési és kimeneti követelményei (a továbbiakban KKK) határozzák meg. Napjainkban a 2013-ban elfogadott KKK van érvényben, de már csak néhány évig, mert az az alapképzésre (BsC) épülő mesterképzési rendszerre (MA) vonatkozik, ugyanakkor a feljövőben lévő (a 2014/15. tanévben a 2. évfolyamon tart) osztatlan tanárképzési modell szerinti képzéshez nem készült KKK. A tanári kompetenciák jelen leírása a 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet 3. melléklete alapján történik.

1.2.1. A földrajztanár elsajátítandó szakmai tudása, képességei

A. A közös képzési szakasz (1–6. félév) földrajzi ismeretkörei

A földrajztanárképzésben részt vevő hallgatónak 6 félév alatt 65–75 kreditet kell összegyűjtenie az alábbi tartalmi elemeknek megfelelően.

a. A szakmai alapozó ismeretek ismeretkörei (26–32 kredit)

Természet- és társadalomtudományi alapismeretek

- Földtudományi alapozó ismeretek: Levegőburok. A földfelszín ábrázolása. A térkép. Topográfia. A Föld belső szerkezete, felépítése. A kőzetburok folyamatai. Földtörténet.
- Földrajzi alapozó ismeretek: Világegyetem, Naprendszer. A Föld, mint égitest. Tájékozódás a földi térben, időben. Geoinformatika.
- A földrajztudomány helye a tudományok rendszerében, földrajzi kutatási módszerek.

b. A szakmai törzsanyag ismeretkörei (36–44 kredit)

Természetföldrajzi modul

- A víz fizikai és kémiai alaptulajdonságai, ezek szerepe a hidroszféra adottságaiban. A víz szerepe a Földön. A víz körforgása. A földi vízháztartás és vízkörforgás alapelemei.
- Oceanográfiai alapfogalmak, tengeráramlások, tengerjárás. Felszín alatti vizek jellemzése, mozgása, kapcsolatuk a felszíni vizekkel, szerepük a vízellátásban.
- Környezetföldtani vonatkozások: szennyeződések és azok következményei, vízellátási problémák. A Kárpát-medence földtani és földrajzi viszonyainak hatása a felszíni és felszín alatti vizek mozgására. A vizek ökológiai jelentősége.
- A felszíni vizek csoportosítása. A vízfolyások víz- és hordalékszállítása. Folyószakaszjellegűek, völgytípusok, hordalékkúpok, delták. A tavak genetikai típusai, a tófejlődés természetes útja.
- A talaj fogalma, képződése, fejlődését befolyásoló tényezők. Talajszintek, talajtípusok. A talaj főösszetevői, alapvető fizikai és kémiai folyamatai, tulajdonságai. A talaj gazdasági és környezeti jelentősége.
- A belső erők felszínformálása. A vulkáni formakincs jellemzői. A lejtős tömegmozgások fizikai

- magyarázata. A tömegmozgásos felszínek tulajdonságainak építésföldtani jellemzői.
- A külső erők felszínformálása. A tenger felszínformáló tevékenysége. A víz felszínformáló tevékenysége. A szárazföldi vízhálózat alakrajzi jellemzői. Folyó- és völgyszakaszok morfológiai paraméterei. A szél felszínformáló tevékenysége. Az eolikus formák rendszere és típuscsoportjai. Földünk legjellemzőbb sivatagi területei és azok formakincse. A jég felszínformáló tevékenysége. A glaciális formák rendszere és típuscsoportjai.
 - A földrajzi övezetesség összetevői, kialakulásának okai, elősegítő és gátló tényezői. A szoláris éghajlati övek és az éghajlati elemek övezetes rendszere. A vízrajzi övezetesség. A tengeráramlások globális rendszere. A természetes növénytakaró, az állatvilág és a talajtakaró övezetessége. A felszínformálódás övezetessége. A függőleges övezetesség.

Társadalom-földrajzi modul

- A Föld népességnövekedése. A népességnövekedés területi különbségei, a népességnövekedés következtében fellépő társadalmi- gazdasági problémák. A földi ökorendszer teherbíró képessége. A természetes szaporodás és fogyás, és hatása a társadalomra és a gazdaságra. A demográfiai átmenet folyamata, időbeli és térbeli különbségei és ezek jelentősége a gazdasági térben. A népesség összetétele, a korszerkezet térbeli és időbeli változásai, különös tekintettel az öregedési folyamatra. A népesség térbeli eloszlása és a népsűrűség.
- A népesség foglalkozási megoszlása, a foglalkoztatási átrendeződés folyamata, időbeli és térbeli különbségei a Földön. A gazdasági aktivitás, foglalkoztatás, munkanélküliség.
- A migráció, típusai, motivációi és céljai, migrációs modellek. A migrációs folyamatok területi eltérései, jellegzetes migrációs forrás- és célországok. Az ingázás motivációi, térbeli és időbeli jellegzetességei.
- A Föld népességének etnikai, kulturális és vallási tagolódása. A Föld nagyobb kultúrkörei és világvallásai, a kultúrkörök és vallások alapvető szemléleti különbségei.
- A települések kialakulásának és fejlődésének természeti és társadalmi okai. A településtípusok és kontinensenkénti megoszlásuk. A településhálózat és a hálózati elemek egymáshoz való viszonya. Az urbanizációs folyamatok okai és következményei, jellegzetességei. A városok belső, funkcionális tagozódása. A városok funkciói. A városias térségek sajátos problémái. Településetológiai és településszociológiai problémák. Az agglomerációk helye és szerepe a gazdaságban. A falvak és magányos települések sajátosságai. Falutípusok. A vidékies térségek sajátos problémái.
- A gazdasági fejlettség helyzete és területi különbségei a Földön. Fejlett és fejlődő országok, átmeneti gazdaságok. A világgazdaság története, funkcionális és területi szerkezete.
- Az ipar és bányászat területi elrendeződésére ható természeti, valamint társadalmi tényezők, továbbá ezek szerepének átalakulása. Hagyományos és új típusú telepítő tényezők, és ezek hatásai a telephelyválasztásra. Az ipar szerkezeti és területi átrendeződése. A világ ipari centrumai. Az ipari termelés környezeti vonatkozásai.
- A Föld energiapotenciálja, hagyományos, illetve megújuló energiaforrások, fosszilis energiahordozók, valamint ezek használatának változása időben és térben. Az energiatermelés és az energiafelhasználás környezeti kölcsönhatásai.
- A mezőgazdasági termelés történeti fejlődése, övezetes rendszere és környezetformáló hatása. A mezőgazdasági tevékenység és a természeti-társadalmi adottságok kapcsolata. A mezőgazdasági termelés típusai, művelési ágak.
- A szolgáltatások szerepe a foglalkoztatásiátrendeződésben, a fejlett és fejlődő világban. A szolgáltatások rendszerszemlélete.
- A közlekedés funkciója, szerepe a társadalomban és a gazdaságban. A közlekedési módok előnyei és hátrányai. A városi, az elővárosi és a helyközi közlekedés sajátosságai.
- A nemzetközi kereskedelem funkciója, szerepe a társadalomban és a gazdaságban. A nemzetközi munkamegosztás és szereplői: állam, vállalatok, civil szervezetek.
- Az idegenforgalom földrajza és válfajai. A turizmus általános társadalmi-gazdasági szerepe, a turizmus és környezet kapcsolata.
- Információs és kommunikációs technológiák, információs társadalom.

Regionális földrajzi modul

- Európa regionális természet- és társadalomföldrajza. Európa egészének és nagytájainak természeti képe. Európa jelentősebb tájegységeinek természetföldrajzi jellemzői. A természet- és tájvédelem feladatai, lehetőségei. Az Európában kialakult kiemelkedő jelentőségű kultúrtájak.
- A világgazdaság általános folyamatainak regionális hatásai. Területi fejlettségi különbségek és azok

- kialakulásának okai. A globális földrajzi tér egyes nagytérségeit leíró modellek, térfelosztási rendszerek. A globalizáció társadalomra, gazdaságra és környezetre gyakorolt hatásai.
- A társadalom-földrajzi viszonyok jellemzése országok, országcsoportok, régiók (a továbbiakban: régiók) szintjén, a régiók földrajzi súlyának megfelelően. Az egyes régiók történeti földrajzi és kulturális meghatározottságai, népesség-, település- és gazdaságföldrajzi jellemzői, szerepük a világgazdaságban.
 - Európa felosztásának történeti-földrajzi összetevői, térszerkezeti nagyegységek. Európa fejlettebb, jelentősebb régiói társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzése, helye és súlya a világgazdaságban. Jelenkori változások Nyugat- és Észak-Európa társadalmi- gazdasági életében, illetve szerepkörében. Kelet- és Délkelet-Európa országainak eltérő vonásai, sajátosságai, átalakuló társadalmi rendszere és gazdasága. Az Európai Unió létrejöttének földrajzi összetevői, az Unió szerepe, lehetőségei, előnyei és gyengeségei, lehetséges válaszai a 21. század kihívásaira. Oroszország megváltozott helyzete és szerepe a világgazdaságban és a világpolitikában.
 - Magyarország és a Kárpát-medence regionális természet- és társadalomföldrajza Magyarország helyzete a Kárpát-medencében.
 - A Kárpát-medence regionális természetföldrajza. A felszínfejlődés szerepe és jelentősége a Kárpát-medence tájtypusainak kialakulásában. A Kárpát-medence nagy- és középtájainak természetföldrajzi jellemzése.
 - Magyarország tájföldrajza. A tájalkotó tényezők hatása a tájak fejlődésére, szerepe a természeti kép kialakulásában. Az egyes nagy-, közép- és kistájak komplex földrajzi jellemzése. A múltbeli és jelenkori tájhasználat a Kárpát-medencében és a mai Magyarországon.
 - A társadalom-földrajzi viszonyok történelmi meghatározottsága. A gazdasági fejlődés főbb szakaszai.
 - Népességföldrajzi, demográfiai jellemzők. A Kárpát-medence magyar népessége. Etnikai és társadalmi különbségek Magyarországon, valamint a Kárpát-medencén belül, az ezekből származó konfliktusok veszélyei, megoldási lehetőségei. Múltbeli és jelenkori társadalmi átrétegződések. Migrációs folyamatok.
 - Magyarország településhálózatának regionálisan eltérő sajátosságai. Városias és vidékies terek. Szórványtelepülések. Településhierarchia. A közigazgatás változásainak hatása a településfejlesztésre. Budapest sajátos szerepe és szerepkörének változása.
 - Magyarország energiagazdálkodásának feltételei, változásai, jövőbeli lehetőségei és a világgazdaságtól való függése. Az alternatív energiaforrások szerepének növekedése és alkalmazásának korlátai.
 - Magyarország ipara. A rendszerváltozást követő alapvető változások és napjaink beruházásainak főbb tényezői, a nemzetközi tőke, különösen a multinacionális cégek szerepe.
 - Magyarország mezőgazdasága. Amezőgazdasági potenciál, illetve a mezőgazdasági termelés közötti szakadék okai és a kilábalás lehetőségei.
 - A szolgáltatások szerepe és jelentősége Magyarország gazdasági életében. Magyarország közlekedés-földrajzi helyzetének sajátosságai a Kárpát-medencén és Európán belül.
 - A tranzithelyzet potenciális gazdasági lehetőségei. Kultúrföldrajzi változások Magyarországon térben és időben. Magyarország jelenlegi helyzete és jövőbeli lehetőségei az európai és világgazdasági erőterben. Magyarország és az Európai Unió. A közép- és délkelet-európai együttműködések kívánalmi és lehetőségei.

B. Az önálló képzési szakasz ismeretkörei (45-50 kredit)

Természetföldrajzi modul

- Az antropogén geomorfológia rendszere.
- Kőzetmorfológia. A karbonátos kőzetek, a mélységi magmás és kiömlési kőzetek, a homokkő és a lösz formakincse.
- Karsztosodás és karsztformák, kialakulásuk összetevői. A karszthidrológiai folyamatok környezetérzékenysége. A trópusi és nem trópusi karsztok. A karsztok szerepe az emberi területhasználatban.
- Az éghajlati geomorfológia eszmetörténeti jelentősége. Felszínalkotó folyamatok és formák a Föld egyes földrajzi övezeteiben. Egyengetett felszínek.
- A sajátos földfelszínformák helye a természet- és tájvédelemben.

Társadalom-földrajzi modul

- A földrajz közgazdasági alapjai. A piacgazdaságműködése. A kereslet és a kínálat összefüggései. Az állam szerepe a piacgazdaságban.
- A munka világa. A munkaerőpiac jellegzetességei. A munkanélküliség típusai és kezelési lehetőségei.
- A termelés és fogyasztás folyamata, fogyasztói társadalom. A globalizáció jellegzetességei.
- A pénz funkciói, jelentősége. Pénzhelyettesítők, értékpapírok, devizák. A pénzügyi világgazdaság jellegzetességei. A pénzügyi szolgáltatások. A pénzpiac szereplői, lehetőségei és veszélyei. A pénzügyi műveletek, érték-és árutózsde. A hitelezés és betétgyűjtés, befektetési formák, ezek előnyei és hátrányai, valamint veszélyei.
- Politikai földrajzi alapkategóriák. Ország, országcsoporthatár, állam szerepe, funkciója. Integrációs folyamatok, nemzetközi gazdasági integrációk, integrációs szervezetek, nemzetközi intézmények.
- Aktuális világpolitikai és világgazdasági események. A rendszerszemlélet, a problémaközpontú stratégiai tervezés.
- Az Európai Unió kialakulásának okai és következményei, az integráció mélysége és jellegzetességei. A bővítés és a mélyítés dualitása. Az Európai Unió intézményrendszere, európai állampolgárság, részvétel az európai ügyekben. Az európai politikák. A nemzetközi politikai, valamint gazdasági szervezetek helye, szerepe a társadalomban és a gazdaságban.
- Globális környezeti és társadalmi problémák. A társadalmi és gazdasági térszerveződés alapjai. A társadalom és a környezet kapcsolata. A globális társadalmi-gazdasági és környezeti problémák okai, következményei, perspektívái, mérséklésük, továbbá megoldásuk elvei, lehetőségei. A világ akut problémái és ezek regionális különbségei. Globális politikai földrajzi jelenségek, folyamatok, tendenciák. Érdekkellentétek a fejlett, illetve fejlődő országok között.

Regionális földrajzi modul

- A kontinensek és nagytájuk természeti képe. A tájfelosztás rendszere, a tájegységek (kontinensek, nagytájuk és tájrészeik, a továbbiakban: tájak) hierarchiájának természeti alapjai. A tájalkotó tényezők szerepe az egyes tájak természeti képének kialakulásában: a földtani, felszínalaktani, éghajlati, vízrajzi, biogeográfiai adottságok komplex földrajzi jellemzése. A tájak potenciálja, a táji adottságok: hasznosításuk lehetőségei, hatásuk a benépesedettségre, a gazdasági tevékenységre, a társadalom-földrajzi folyamatokra.
- Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália, Óceánia és Antarktika, valamint jelentősebb tájegységeik természetföldrajzi jellemzői. A tájalkotó tényezők és a földrajzi övezetesség által meghatározott tipikus tájak sajátosságai a sarkvidékektől az Egyenlítőig. A természet- és tájvédelem feladatai és lehetőségei. A természetföldrajzi és a társadalmi folyamatok kölcsönhatásai az eltérő táji adottságokkal bíró térségekben.
- Az Európán kívüli fejlett világ, elsősorban Amerika angolszász országainak társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzése, helye és súlya a világgazdaságban, szerepe a világgazdasági változásokban és a globalizáció terjedésében.
- Az Egyesült Államok kiemelkedő gazdasági és világpolitikai szerepének történeti földrajzi meghatározottságai, kulturális kisugárzásának hatásai. Kanada helye és súlya a világgazdaságban, természeti erőforrásainak kiemelkedő jelentősége.
- Ázsia, mint a Föld legnépesebb kontinense és növekvő gazdasági erőközpontja világgazdasági szerepének felértékelődése. Ázsia sokszínűsége, etnikai, vallási, politikai megosztottsága és az ebből fakadó válsággócok. Ázsia főbb régióinak azonos, illetve eltérő fejlődési irányai, társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzésük.
- Afrika elmaradottságának, fejletlenségének történeti földrajzi meghatározottságai. Politikai és gazdasági feszültségek, háborús góccok. A periferizáció okai, megjelenési formái a kontinens egyes makrorégióiban. Különböző adottságok és eltérő utak egyes afrikai országok társadalmi-gazdasági fejlődésében. Afrika természeti erőforrásainak jelenlegi és potenciális világgazdasági jelentősége.
- Ausztrália, Új-Zéland és Óceánia társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzői, a térség országainak súlya és szerepe a világgazdaságban.
- Latin-Amerika társadalom- és gazdaságfejlődésének történeti földrajzi meghatározottságai. Szélsőséges társadalmi polarizáció, társadalmi feszültségek, valamint területi fejlettségi különbségek, mint állandó válsággócok, ezek okai és következményei. Az Egyesült Államok és Latin-Amerika sajátos viszonyrendszere. Latin-Amerika természeti erőforrásainak jelenlegi és potenciális világgazdasági jelentősége, feltörekvő országainak mind jobban növekvő gazdasági, továbbá

világpolitikai szerepe, társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzése.

Alkalmazott földrajzi modul

- Tájökológia, környezetföldrajz, környezet- és természetvédelem: A táj fogalma. A táj, mint komplex természeti rendszer. A tájföldrajz helye a geográfiában. Természeti, természetközeli és kultúrtájak. Tájbeosztások, tájhatárolások. A tájhasználat jellemző formái. Antropogén tájalakítás.
- A környezetvédelem és környezetgazdálkodás alapjai. A környezetvédelem kialakulása és fejlődése (szemlélet, elmélet és gyakorlat). Környezet-gazdaságtan, környezet-egészségügy.
- A természeti rendszerek felépítése és működése. Az élőhelyek környezetérzékenysége, a leginkább veszélyeztetett élőrendszerek.
- Nemzetközi, nemzeti és helyi szintű védelmi kategóriák. Az ENSZ és az EU környezetvédelmi tevékenysége és nemzetközi egyezményei, az EU Környezetvédelmi Akcióprogramjai. A természeti javakkal való felelős gazdálkodás az életciklus-szemlélet tükrében. A bio- és géntechnológia környezeti és társadalombiztonsági kérdései. Hulladékgazdálkodás, veszélyes hulladékok. Környezeti piac, ipari ökológia.
- Terület- és településfejlesztés, regionális politika: A regionális politika, a területi tervezés főbb elvei, eszközei, statisztikai-elemzési, kutatási és módszertani eljárásai. Községi és nemzeti regionális fejlesztési stratégiák. Az Európai Unió regionális politikájának kialakulása és fejlődése, a regionális politikai tevékenység szakaszai.
- A határon átnyúló kapcsolatok helye az Európai Unió politikájában. Az eurorégiók és az euroregionalizmus fogalma. Területi tervezés rendszere, történeti alapjai.
- A világ urbanisztikai gondolkodásának és városfejlesztésének az elmélete. A modern urbanizáció szakaszai és városfejlesztési kihívásai, fejlesztési típusok.
- A faluföldrajz és a vidékfejlesztés típusai. A vidéki térségek meghatározása és elhatárolása. A kistérségek térkapcsolati rendszerei. A falu és vidékfejlesztés európai modelljei, szervezetrendszere, finanszírozása, forrásszerzési technikái. Terület- és településmarketing.
- Térségi turizmusfejlesztés.
- Természet- és társadalomtudományok a földrajztudományban és megjelenésük a földrajzoktatásban. Oktatásuk módszertani hatásai. Tudomány, áltudomány kérdései. Az önálló köznevelési megjelenés nélküli tudományterületek a földrajzoktatásban és az oktatásra gyakorolt hatásai.

1.2.2. A földrajztanár szakmódszertani kompetenciái

A tanulói személyiség fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesítése terén

- Tudja, hogy a földrajz milyen szerepet játszik a tanulók személyiségfejlődésében. Ismeri a földrajzban megjelenő fogalmak kialakulásának életkori sajátosságait. Ismeri a földrajz tanítása során fejlesztendő kompetenciákat.
- Tanórai, tanórán és iskolán kívüli tanári tevékenysége során tudatosan alkalmazza a tanulói képességeket, kompetenciákat fejlesztő módszereket, amelyekkel hozzájárul a tanulók személyiségének, földrajzi-környezeti gondolkodásának fejlődéséhez.
- Képes a tanulók tanításának, képességeik fejlesztésének módszereit előzetes tudásuknak megfelelően megválasztani, a földrajz speciális összefüggéseivel, fogalmaival kapcsolatos megértési nehézségeket kezelni. Tanulóit racionális gondolkodásra, önálló véleményalkotására, érvelésre, a természettudományos megközelítésre neveli.

Tanulói csoportok, közösségek alakításának segítése, fejlesztése terén

- Tudatosan épít a kooperatív és reflektív tanulási technikák alkalmazására.
- Felkészült a földrajzi tudást kiegészítő földrajz szakkör és önképzőkör vezetésére, szaktanterem és szertár szakszerű működtetésére.
- Felkészült a tanulmányi versenyek tervezésére, szervezésére, kivitelezésére.

Szaktudományi, szakmódszertani és szaktárgyi tudás terén

- Ismeri a földrajztudomány sajátos helyét a tudományok rendszerében, a szaktárgy tananyagstruktúráját. Tisztában van azzal, hogy a földrajz tantárgy a föld- és környezettudományok, illetve a gazdaságtudomány számos területének egyedüli megjelenítője köznevelésben, és képes az ebből adódó szintetizáló szaktanári feladatok megvalósítására.

- Képes a földrajz új eredményeinek megismerésére, munkájába történő beépítésére. Ismeri a földrajz alapvető kutatási módszereit.
- Képes – a természettudományokon belül, illetve a természet- és társadalomtudományok közötti – a különböző szakterületek tudásanyaga közötti összefüggések felismerésére, integrációjára.
- Ismeri a földrajz tanulási sajátosságait, megismerési módszereit, fontosabb tanítási és tanulási stratégiáit.
- Szaktudományos és szakmódszertani felkészültségét kritikusan szemléli, azzal kapcsolatban **önreflexióra** képes.
- Tisztában van azzal, hogy a földrajzban közvetített tudás, kialakított kompetenciák más műveltségterületen is hatnak, és ezt ki tudja használni a tanulók kompetenciáinak, személyiségének fejlesztésében.
- Törekszik a földrajz nyújtotta lehetőségek tudatos hasznosítására a kiemelt köznevelési fejlesztési feladatok megvalósításában, különös tekintettel a nemzeti azonosságtudat, az Európához való kötődés, a környezettudatosságra nevelés és a gazdasági-pénzügyi nevelés területén.
- Felhasználói szintű infokommunikációs technológiai ismeretekkel rendelkezik, és képes az általuk nyújtott lehetőségek felhasználására.

A tanulási folyamat támogatása, szervezése és irányítása terén

- A tanár ismeri a földrajz megértéséhez és kreatív alkalmazásához szükséges gondolkodásmód kialakulásában, kialakításában szerepet játszó pszichológiai tényezőket.
- Tisztában van a szóbeli és írásbeli kifejezőkészség alapvető tanulás-módszertani jellegzetességeivel, hibáival.
- Képes a motivációt, tanulói aktivitást biztosító, a tanulók gondolkodási, problémamegoldási és együttműködési képességeinek fejlesztését segítő módszerek megválasztására, alkalmazására.
- Képes a földrajz speciális fogalmaival és összefüggéseivel kapcsolatos megértési nehézségek kezelésére, az átlagtól eltérő tanulók felismerésére, valamint a velük való foglalkozásra, fejlesztésre.
- Szaktanári munkáját a tevékenységközpontúság jellemzi. Képes élményszerű tanulási helyzetek teremtésére.
- Ismeri a földrajzi megfigyelés, vizsgálódás, kísérletezés, a terepi oktatási módszerek, a múzeum-, a könyvtár-, a média- és a drámapedagógiai módszerek, valamint a projekt módszer alkalmazásának lehetőségeit a földrajzi-környezeti ismeretek közvetítésében.

A pedagógiai folyamatok és a tanulók értékelése terén

- Rendelkezik mérésmethodikai ismeretekkel, és képes azokat alkalmazni a mérőeszközök összeállítása, illetve kiválasztása során. Ismeri és alkalmazza a tanulói tudás és képességszint mérésére alkalmas korszerű módszereket.
- Képes a tantárgyi követelmények kidolgozására és a tanulók személyre szabott, differenciált módszerekkel történő értékelésére. A tanulói eredmények értékelése alapján képes a megfelelő fejlesztő, felzárkóztató stratégia egyénre szabott megtervezésére és megvalósítására.

A szakmai együttműködés és a kommunikáció terén

- Képes a szakmai együttműködésre más földrajz szakos és a földrajzoktatáshoz szorosan kapcsolódó tantárgyakat tanító kollégákkal. Képes a rokon tárgyakban is megjelenő, egymásra épülő ismeretanyagok, képességek kapcsolódásainak felismerésére, megjelenítésére a földrajzoktatásban.
- Ismeri a földrajztanári munkát támogató szakmai szervezetek tevékenységét. Kész együttműködni a szaktárgya területén működő helyi (fővárosi/városi/területi), megyei és országos szakmai szervezetekkel; alkotó munkaközösségekkel, szakmódszertani műhelyekkel.

Elkötelezettség és felelősségvállalás terén

- Elkötelezett az igényes tanári munkára, a folyamatos önművelésre. Képes elemezni és reálisan értékelni saját szaktanári munkáját.
- Igényli az oktatói-nevelői munkájára vonatkozó külső szakmai értékelést, képes szakmai-módszertani segítséget kérni és elfogadni.
- Nyitott az új módszertani eszközök, tanítási stratégiák kipróbálása iránt, és igényli a szakmai rendezvényeken való rendszeres részvételt.
- Részt vesz a szaktantárgy fejlesztési, innovációs tevékenységében.

1.3. A földrajtanárok képzésének szaktudományi háttere az ELTE-n

A következőkben bemutatjuk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Földrajztudományi Központjában alkalmazott szaktudományi képzésre vonatkozó főbb tartalmi elemeket (kötelező tantárgyakat) annak érdekében, hogy bepillantást nyerjünk abba, elvileg milyen szakmai tudást szereznek a leendő földrajz szakos tanárok a 4 illetve 5 tanév során.

1.3.1. A szaktudományos képzés tantervi hálói

A hallgatók szaktudományos képzésének üteméről és mélységéről az ajánlott **tantervi háló**k adnak tájékoztatást. Ettől esetenként némileg el lehet térni, a kurzusok egymásra épülését a tárgyfelvételekre vonatkozó előfeltételek szabályozzák (ezeket a következő táblázatok nem tüntetik fel). A táblázatokban csak a mindenki számára kötelező tantárgyak szerepelnek.

A. Tantervi háló a közös képzési szakaszra (a 4+1 és az 5+1 éves képzésben azonos)

Kód	Tantárgy	Értékelés	Szemeszték																		
			1			2			3			4			5			6			
			Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	
Kritérium tárgyak (0 kredit)																					
h1c2367	Matematika a földrajzban kritériumtárgy	2 f.	2																		
h1c2393	Földrajz kritériumtárgy (Földrajzi helyismeret)	2 f.	2																		
összesen			4																		
Szakmai alapozó ismeretek (Általános földrajzi-földtudományi ismeretek) (28 kredit)																					
h1e1501	Csillagászati földrajz	CK	2																		
h1c2388	Csillagászati földrajz	Gyj		1																	
h5t2001	Térképészeti ismeretek	Gyj		2																	
qx5t1002	Ásványtan	K	1																		
qx5t4002	Ásványtan	Gyj			1																
qx5t1003	Kőzettan	K			1																
qx5t4003	Kőzettan	Gyj				1															
h5t1004	Földtan-földtörténet	K						1													
h5t2004	Földtan-földtörténet	Gyj							1												
ah1c1451	Meteorológia	K	2																		
ah1e1312	Általános és területi statisztika	CK			2																
h1c1672	Bevezetés a természet-és környezetvédelembe	K			2																
h5t6005	Térképészet évközi terepgyakorlat	3 f.				1															
qx5t1007	Az élet fejlődéstörténete	K						1													
h5t1008	Éghajlat	K			1																
h5t2008	Éghajlat	Gyj				1															
h5t2009	Közgazdaságtani alapismeretek	Gyj						1													
h1c1574	Távérzékelés	K								2											
h5t1010	A földrajztudomány története	K																	1		
h5t1011	Geoinformatikai alapismeretek	K																	1		
h5t2011	Geoinformatikai alapismeretek	Gyj																	1		
összesen			5	3	1	6	3	0	2	2	0	2	0	0	0	0	0	0	2	1	0
Szakmai törzsanyag (43 kredit)																					
h1c1121	Néesség- és településföldrajz	K	2																		
h5t2012	Néesség- és településföldrajz	Gyj		1																	
h1c1512	A belső erők földrajza	K			2																
h1c1132	A mezőgazdaság földrajza	K			2																
h1c2132	A mezőgazdaság földrajza	Gyj				1															
h1c1533	A külső erők földrajza	K						2													
h1c2370	A külső erők földrajza	Gyj							1												
h1c1143	Ipár- és közlekedésföldrajz	K						2													
h5t2013	Ipár- és közlekedésföldrajz	Gyj							1												
h1c1522	Vízföldrajz	CK								2											
h5t1014	Magyarország és a Kárpát-medence természetföldrajza	K								3											
h5t2014	Magyarország és a Kárpát-medence természetföldrajza	Gyj									2										
h1c2277	Demográfia	Gyj									1										
h5t1015	Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza	K												3							
h1c2175	Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza	Gyj													2						
h1c1705	Európa természetföldrajza	K												3							
h1c1365	Európa regionális társadalomföldrajza I.	K												3							
h1c1366	Európa regionális társadalomföldrajza II.	CK																	2		
h5t1016	Biogeográfia és talajtan	K																	2		
h5t2016	Biogeográfia és talajtan	Gyj																		1	
h5t6017	Komplex természet- társadalom- és táj(földrajzi) nyári terepgyakorlat I. (5 nap)	3 f.																		1	
összesen			2	1	0	4	1	0	4	2	0	5	3	0	9	2	0	4	2	0	

Ea – előadás, Gy – gyakorlat, Lgy – laborgyakorlat, K – kollokvium, Gyj – gyakorlati jegy, CK – C-típusú kollokvium (folyamatos számonkérés), 2 f. – kétfokozatú (megfelelt/nem felet meg), 3 f. – háromfokozatú (nem felet meg / megfelelt / kiválóan megfelelt); számok – óra/hét = kreditérték szemeszterenként

2. táblázat. A közös képzési szakasz szaktudományi tantervi hálója az osztatlan tanárképzésben

B. Tantervi háló az önálló képzési szakaszra

4+1 éves képzés esetén (7–8. félév)

Kód	Tantárgy	Értékelés	7. félév			8. félév		
Az önálló képzési szakasz ismeretkörei (18 kredit)								
h2n1012	Az Európán kívüli világ társadalmföldrajza I.	K	3					
h2n1013	Az Európán kívüli világ társadalmföldrajza II.	K				2		
h5t1031	Az Európán kívüli kontinensek természetföldrajza ea.	K	3					
h5t2032	Prezentációs technikák alapfokon	Gyj		1				
h1e1544	Természetföldrajzi szintézis	K				2		
h1e2544	Természetföldrajzi szintézis	Gyj					1	
h1e1390	Szolgáltatások, integrációk földrajza	K				2		
h1e2371	Szolgáltatások, integrációk földrajza	Gyj					1	
h5t1021	Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán I.	Gyj	2					
összesen			6	3	0	6	2	0

K – kollokvium, Gyj – gyakorlati jegy, számok – óra/hét = kreditérték szemeszterenként
sárga – szak módszertani jellegű kurzus, de a szakmai órakeretek terhére

3. táblázat. Az önálló képzési szakasz szaktudományi tantervi hálója 4+1 éves tanárképzésben

5+1 éves képzés esetén (7–10. félév)

Kód	Tantárgy	Értékelés	óra/hét)												
			7			8			9			10			
			Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy	Ea	Gy	Lgy		
összesen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
h1e1203	A környezetpolitika alapjai	K													
h1e1403	Etnikumok és vallások földrajza	K													
h2n1012	Az Európán kívüli világ társadalmföldrajza I.	K													
h2n1013	Az Európán kívüli világ társadalmföldrajza II.	K			2										
h5t2018	Prezentációs technikák	Gyj	1												
h5t4019	Számítógépes társadalom-földrajzi térképezés	Gyj	1												
h1e1544	Természetföldrajzi szintézis	K			2										
h1e2544	Természetföldrajzi szintézis	Gyj													
h5t1020	Tájföldrajz és tájökológia	K			1										
h5t2020	Tájföldrajz és tájökológia	Gyj				1									
h1e1390	Szolgáltatások, integrációk földrajza	K			2										
h1e2371	Szolgáltatások, integrációk földrajza	Gyj				1									
h2n1061	Ázsia természetföldrajza	K			2										
h1e1322	Az Európai Unió	K			2										
h2n1017	Városi térségek földrajza	K						2							
h1e5155	A környezetgazdálkodás alapjai	K						2							
h2n1062	Amerika természetföldrajza	K						2							
h5t1021	Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán I.	Gyj						2							
h5t2021	Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán II.	Gyj											2		
h2n1011	A Föld természeti és táji értékei	K										2			
h5t2022	A Föld természeti és táji értékei	Gyj											1		
h5t1023	Afrika, Ausztrália, Óceánia, a sarkvidékek és a tengerek természetföldrajza	K										2			
h5t6024	Komplex természet-, társadalom- és táj földrajzi nyári terepgyakorlat II. (5 nap)	3 f.				1									
összesen			2	0	11	4	0	6	2	0	4	3	0		

rózsaszín – szaktudományos tárgy, de földrajz szak módszertani vonatkozásokkal
sárga – szak módszertani jellegű kurzus, de a szakmai órakeretek terhére

4. táblázat. Az önálló képzési szakasz szaktudományi tantervi hálója 5+1 éves tanárképzésben

1.3.2. A szaktudományos közös képzési szakasz kurzusainak leírása

AK1. Matematika a földrajzban (gyakorlat)

A középiskolai matematika a földrajz tükrében.

AK2. Földrajzi helyismeret (gyakorlat)

A kurzus célja az általános társadalom- és természetföldrajz, Magyarország és a Kárpát-medence, Európa és a világ regionális földrajzi ismeretéhez szükséges társadalom- és természetföldrajzi névanyag elsajátítása (beazonosítása és térképi elhelyezése). A névanyag részei: fontosabb tájak, hegységek, hegycsúcsok, felföldek, síkságok, dombságok, medencék, sivatagok, folyók, tavak, tengerek, öblök, szorosok, árkok, hátságok, szigetek, félszigetek stb.; országcsoportok, országok, kiemelt városok, történeti, politikai és etnikai térségek, régiók,

kiemelt és jellegzetes agrár, ipari, közlekedési, kulturális, turisztikai stb. funkciójú térségek, központok (neve és elhelyezkedése).

AK3. Csillagászati földrajz (előadás)

A csillagászat rövid története.

Égi koordinátarendszerek; időszámítás; földrajzi helymeghatározás

A Föld mint égitest (alak, forgás, keringés); a jégkorszakok csillagászati okai.

Naprendszer felépítése, a Nap, a bolygók, a holdak, az üstökösök tulajdonságai.

ANaprendszeren kívüli világtér bemutatása, valamint a Világegyetem keletkezése.

AK4. Csillagászati földrajz (gyakorlat)

Az égi koordinátarendszerek használata; a csillagok látszólagos magasságát befolyásoló jelenségek (refrakció, horizontális depresszió). A csillagok látszólagos mozgásával kapcsolatos fogalmak (cirkumpolaritás stb.).

A Nap látszólagos évi és napi járása külön-böző földrajzi szélességeken.

Két földfelszíni pont távolsága. Átszámítás égi koordinátarendszerek között; kelő (nyugvó) égitest óraszöge, azimutja, nappal hossza.

Átszámítás zónaidő, csillagidő között; földrajzi helymeghatározás égitestek segítségével.

AK5. Térképészeti ismeretek (gyakorlat)

A földfelszín ábrázolásának lehetőségei.

A méretarány, méretarány-számítások, különböző méretarányok szerepe az oktatásban.

A topográfiai térkép. Az építmények, közlekedés, szállítás, vízrajz, növényzet és határok ábrázolásának módszerei. A térkép jelei, jelmagyarázata. A domborzatábrázolás módszerei. A szintvonalas ábrázolás. A térkép névrajza, ábrázolásának szabályai.

Mérések a térképen.

Térképtípusok, térképfajták: felmérési, földrajzi, autó-, turista- és oktatási térképek. Atlaszok. A térkép mint a földrajzi ismeretszerzés forrása.

AK6. Ásványtan (előadás)

A szilárd fázis fogalma. Molekuláris és nem molekuláris vegyületek. Az ásvány, a drágakő, a szintetikus ásvány és a műtermék fogalma. Ásványkeverékek.

A kőzet, az érc, az agyag, a beton, a kerámia fogalma.

A kristály. A kristályfizika alapjai. A kristálykémia alapjai (kötéstípus, koordináció, rácstípus).

A szimmetria. Szimmetriaelemek.

Természetes és környezeti szilárd vegyületek: az ásványrendszertan. A legfontosabb kőzetalkotó-, érc-, technológiai és környezeti ásványcsoportok.

Az ásványok és a belőlük felépülő összetett anyagok felhasználhatósága a földrajz tanításában. Ásványok környezeti és gazdasági szerepe.

AK7. Ásványtan (laborgyakorlat)

Az ásvány, a drágakő, a szintetikus ásvány, a műtermék és az ezekből felépülő keverék anyagok (kőzet, érc, agyag, beton, kerámia stb.) elkülönítésének gyakorlása.

A lupe és a sztereomikroszkóp használatának elsajátítása.

A szimmetria gyakorlása. A kristályfizikai tulajdonságok gyakorlása (keménység, törés, hasadás, szín).

Ásványfelismerés.

Természetes és környezeti szilárd vegyületek: az ásványrendszertan. A legfontosabb kőzetalkotó-, érc-, technológiai és környezeti ásványcsoportok.

Az ásványok és a belőlük felépülő összetett anyagok felhasználhatósága.

Terepi és múzeumi megfigyelések, foglalkozások tervezése.

AK8. Kőzettan (előadás)

A Föld gömbhéjas felépítése, az övek ásványos és kémiai összetétele, annak változásai.

A litoszféra kőzettana. A kőzetek ásványos és kémiai összetétele.

A magmás kőzetek kristályosodása. Magmás kőzetképződés a különböző lemeztektonikai környezetekben.

A metamorfózis fogalma, típusai. Metamorf kőzetképződési viszonyok, folyamatok, ásványos összetétel, kiindulási kőzettípusok, fáciesek, fáciessorozatok. Metamorf kőzetképződés és a lemeztektonika kapcsolata.

Az üledékes kőzetképződési folyamatok: mállás, szállítás, lerakódás, diagenezis. Üledékeskőzet-képződési környezetek.

AK9. Kőzettan (gyakorlat)

A magmás, metamorf és üledékes kőzetek rendszere.

A legfontosabb kőzetalkotó ásványok megjelenése a kőzetekben: bemutatás, felismerés, határozás.

A fő kőzetszövet típusok meghatározása.

A legfontosabb kőzettípusok felismerése, meghatározása.

AK10. Földtan-földtörténet (előadás)

A Föld felszínét alakító folyamatok, üledékes kőzeteket és keletkezési környezetük és a magmás kőzetek. Néhány nyersanyag keletkezési körülményei.

A Föld története rendszerszemlélettel, a Föld és élővilág fejlődésének főbb fejezetei a hidroszféra, az atmoszféra és a litoszféra kölcsönhatásaival összefüggésben.

A Föld korai fejlődése a Naprendszerben. Prekambrium: a kontinentális litoszféra kialakulása és fejlődése. Szuperkontinensek és szuperesemények.

A kaledóniai ciklus. A szárazföld meghódítása.

A hercíniai ciklus. Pangea. Az éghajlat alakulása és az élővilág fejlődése.

Az alpi ciklus. A Paleo- és Neo-Tethys-fejlődéstörténeti vázlata. Negyedidőszak.

AK11. Földtan-földtörténet (gyakorlat)

Mélyégi magmás és kiömlési kőzetek. Sziliciklasztos üledékes kőzetek. Kőzetbe ágyazódott makroszkópos ősmaradványok, kőzetalkotó ősmaradványok.

Karbonátos kőzetek, evaporitok. Kovakőzetek, éghető üledékek, „maradék üledékek”. Rétegzettség formái.

Metamorf kőzetek fajtái. Törések, vetők, gyűrődések a különböző kőzetekben.

A különböző korszakok jellegzetes fácieseit megtestesítő kőzetek a gyűjteményből. Ezek jellegzetes vagy korjelző fossziliái.

AK12. Meteorológia (előadás)

A meteorológia egyetemes története, tudományközi helyzete, hazai fejlődése. Mérföldkövek a meteorológia tudományá fejlődésében.

A légkör jelenlegi összetétele. A légkör függőleges szerkezete. Az ózonpajzs szerepe.

Az UV-B tartományú sugárzás. A szén-dioxid-koncentráció.

A légköri sugárzástan alaptörvényei. A légkörön áthaladó sugárzás gyengülése.

Az üvegházhatás. Az üvegházgázok koncentrációja, változásai. A globális felmelegedés.

A légkör energiamérlege. A légkör alapvető állapotjelzői, hőmérsékleti fogalmak.

A légköri termodinamika alapjai, főtételek.

A légkörben ható erők, egyensúlyi mozgások. A légköri statika, a geopotenciál fogalma. Abszolút főizobár szintek, relatív topográfiai.

A felhő- és csapadékképzés mikrofizikája. Felhőosztályozások, csapadékfajták.

Különböző skálájú légköri folyamatok. Az általános cirkulációs modellek.

Polárfiónt elmélet, Rossby hullámok, ITCZ, jet-stream, monszun, a légtömegek fogalma.

Mérsékeltövezeti ciklonok keletkezése, fejlődési fázisai. Ciklonpályák. A légköri frontok.

Légköri optika. Légköri elektromosság (zivatarkevényesség, elektromosan töltött részecskék a légkörben, szupercellák).

AK13. Általános és területi statisztika (előadás)

A statisztika fogalma, feladata. Statisztika intézményrendszere. Adatgyűjtési módszerek, társadalomföldrajzi adatbázisok.

Területi statisztika, földrajzi adatmátrix. Méréselmélet, adatskálák.

Statisztikai alapműveletek. Adatsorok jellegadó értékei. Területi egyenlőtlenségi mutatók. A területi összefüggés-elemzés matematikai-statisztikai alapjai. Komplex mutatók. A területi, lokalizált adatok statisztikai elemzésének sajátos kérdései.

AK14. Bevezetés a természet- és környezetvédelembe (előadás)

A környezeti alapprobléma kialakulásának összefüggésrendszere.

A fenntartható fejlődés környezeti vonatkozásai.
A környezetszabályozás és a környezetgazdaságtan alapjai.
A természeti erőforrásokkal való gazdálkodás, környezetre és természetre gyakorolt hatásai.

AK15. Az élet fejlődéstörténete (előadás)

A földi élet kialakulása.
Az élővilág fejlődési folyamata a környezeti feltételek változásával.
Az élőlénycsoportok fejlődése.

AK16. Éghajlattan (előadás)

Az éghajlat fogalma. A Föld csillagászati tényezők által meghatározott sugárzási bevételek tér- és időbeli eloszlása. A földfelszín szerepe az éghajlat kialakításában.
A légkör sugárzási folyamatai: rövid- és hosszúhullámú sugárzás, üvegházhatás.
A légkör és az óceán általános cirkulációja, a légkör és óceán kölcsönhatása.
A Föld éghajlati képe.
Magyarország éghajlata: az éghajlati elemek területi eloszlása, évszakos sajátosságok, éghajlati szélsőségek.
Az éghajlatváltozás lehetséges okai. Múltbeli és jövőbeli éghajlatváltozások.
Az éghajlati rendszer elemeinek jellemzői, kölcsönhatásaik, matematikai-fizikai modellezésének kérdései.

AK17. Éghajlattan (gyakorlat)

Az előadásban elhangzottak értelmezése példákban, esettanulmányokban.
Számítási feladatok.

AK18. Közgazdaságtani alapismeretek (gyakorlat)

A közgazdaságtan alapfogalmainak, nyelvezetének bemutatása.
A tantárgy alapja a mikroökonómia: a fogyasztói magatartás, hasznosságmaximalizálás, a vállalati profit és költségfüggvények, piaci szerkezetek, az állam szerepe, adózás, externáliák, marketing.

AK19. Távérzékelés (előadás)

A légifényképek típusai, interpretációja, objektumok magasságának meghatározása légifényképekről.
Az űrfelvételek típusai. Az űrfelvételek kiértékelésének fő szakaszai.
Nagyfelbontású űrfelvételek alkalmazási lehetőségei a földrajzi kutatásokban és az oktatásban.

AK20. A földrajztudomány története (előadás)

Bevezetés a tudománytörténet megközelítési lehetőségeibe.
A földrajz története az ókortól a 19. század közepéig.
Az intézményesült földrajztudomány története a 19. század közepétől a napjainkig.
A földrajz és a földrajzoktatás története Magyarországon.

AK21. Geoinformatikai alapismeretek (előadás és gyakorlat)

Geoinformatikai alapismeretek. Vektoros és raszteres adatmodellek.
A GIS adatgyűjtési módszerei, fő műveleti lehetőségei. A GIS WEB-es lehetőségei.
A megjelenítés eszközei. Az adatbázis építés elméleti alapjai.
A GIS alkalmazási lehetőségei a földrajzi kutatásokban és az oktatásban.

AK22. Népeség- és településföldrajz (előadás)

Népeség eredete és elterjedése.
A Föld népességének területi eloszlás.
A világnépesség struktúrájának területi különbségei.
Népesedési folyamatok területi különbségei a Földön. Népesedési elméletek és politikák.
A népesség mozgásai.
Települések fogalma és osztályozása.
A települések fejlődésének tényezői. Településhierarchia és településmodellek.
Városok fogalma és várostípusok.
Az urbanizáció folyamata.
Falvak fogalma és falutípusok a szórványtelepülésekkel.

AK23. Néesség- és településföldrajz (gyakorlat)

Az előadáson elhangzottak értelmezése, alátámasztása esetelemzésekben, feladatokban.

AK24. A belső erők földrajza (előadás)

A kőzetburok felszínén a Föld belső indíttatású mozgásjelenségeivel és az így létrejövő formák leírásával, értelmezésével, térbeli törvényszerűségeinek feltárásával foglalkozik.

A tárgy fő részei ennek megfelelően a lemeztektonika, a szerkezetföldtan, a magmatizmus és vulkanizmus, valamint a hegységképződések szerepének, hatásának vizsgálata a Föld formakincsének kialakulására.

AK25. A mezőgazdaság földrajza (előadás)

A mezőgazdaság társadalmi-gazdasági szerepe, a főbb mezőgazdasági rendszerek, más ágazatokkal való kapcsolat.

A mezőgazdaság fejlődési szakaszai.

A mezőgazdasági termelés típusai.

A növénytermesztés övezetek szerinti megoszlása.

Az állattartás földrajzi elhelyezkedésének sajátosságai.

A fontosabb feldolgozó szakágazatok tevékenysége.

AK26. A mezőgazdaság földrajza (gyakorlat)

A gyakorlat célja az előadásokon sorra kerülő ismeretek elmélyítése (pl. fogalommagyarázat, összefoglaló, kiselőadás, adatfeldolgozás, számítási feladatok).

A mezőgazdasági tipizálás szempontjainak a bemutatása, egyes típusok (pl. árasztásos rizstermesztés, vegyes gazdálkodás, ültetvényes gazdálkodás).

A mezőgazdasággal kapcsolatos névanyag és fogalmak rendszeres számonkérése.

AK27. A külső erők földrajza (előadás)

A kőzetek előkészítése a lepusztításra. Az aprózódás okai, típusai; a mállás fajtái; organikus (szerves) kőzetbontás. Az aprózódás-mállás folyamatainak kapcsolata az éghajlattal, típusainak területi rendje. Lejtős tömegmozgások: általános feltételei, fajtái.

A felszínen lefolyó víz munkája. Felületi és vonalas lepusztítás. A folyóvízi erózió általános tulajdonságai, kutatástörténete. Folyóvízi erózió – szakaszjelleg, a klasszikus elméletek továbbfejlesztése. Teraszképződés, a teraszok osztályozása, a terasz kutatás módszerei.

A völgyek és a völgyhálózat típusai. Folyótalálkozások: regresszió, kaptúra, bifurkáció.

Abrázió - az állóvizek felszínalakító munkája a víz munkája és partalakulás függvényében.

A partok fejlődése, parttípusok, a folyótorkolatok típusai, a tenger szintjének változásai

A jég felszínalakító munkája: a magashegységi jégárak és a szárazföldi jégtakaró felszínalakító munkája

A szél felszínformáló tevékenysége, feltételei, elterjedtsége a Földön. Defláció a sivatagokban, a féligkötött futóhomok formái.

AK28. A külső erők földrajza (gyakorlat)

Az előadások tananyagának elmélyítése.

Az önálló geomorfológiai feladatmegoldás alapjainak elsajátítása, felkészítés a terepi vizsgálatokra, az alapvető laboratóriumi elemzés megtanulása.

A kutatások során nélkülözhetetlen műszerek, eljárások, módszerek megismerése.

Otthoni témafeldolgozás, csoportos munka, kiselőadások (folyóvízi erózió, tömegmozgás).

AK29. Ipar- és közlekedésföldrajz (előadás)

A kurzus célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek az ipar és a közlekedés társadalmi-gazdasági szerepével, a gazdaságban betöltött jelentőségükkel, más ágazatokkal való kapcsolatukkal.

A kurzus során a hallgatók ismereteket kapnak a természeti erőforrásokról, az ipar fejlődési szakaszairól, a fontosabb szakágazatok és a közlekedési ágazatok sajátosságairól, tevékenységéről, gazdaságban betöltött szerepükről.

AK30. Ipar- és közlekedésföldrajz (gyakorlat)

A gyakorlatok fő célja az ipar- és közlekedésföldrajz előadásokon elhangzó ismeretanyag kibővítése, feldolgozása gyakorlati módszerekkel (pl. irányított kutatás, kiselőadás, írásos összefoglaló készítése).

Egyes, kiválasztott ipari al- és szakágazatok gazdaságföldrajzi jellemzése.
A természeti erőforrások (köztük a megújuló energiaforrások) földrajza.
Az általános ipar- és közlekedésföldrajzi topográfia elsajátítása és számonkérése.

AK31. Vízföldrajz (előadás)

A Világtenger tagozódása, a tengerfenék domborzata, a tengervíz kémiai és fizikai tulajdonságai, vízmozgások: tengerjárás, hullámozgás, áramlások).

Felszíni vizek: a vízfolyások hidrometriai paraméterei, hidrológiai jellemzői, hordalékszállítás, hőmérsékleti és jégviszonyai, vízjárástípusok, a tavak genetikai típusai, hidrometriai és hidrológiai viszonyok, termikus tótipusok, a tavak pusztulása.

A felszín alatti vizek: talajvíz, hasadékvizek jellemzői, a megfigyelés és értékelés eszközei és módszerei.

Gleccserek: kialakulás, szerkezet, mozgás, típusok.

AK32. Magyarország és a Kárpát-medence természetföldrajza (előadás)

A Kárpát-medence fejlődéstörténete, lemeztektonikai modellje.

A Kárpát-medence vízhálózatának kialakulása és vízrajza.

A Kárpát-medence éghajlata.

A Kárpát-medence talajföldrajza.

A Kárpát-medence biogeográfiája.

A Kárpát-medence tájfelosztása. Az Alföld és a Kisalföld természetföldrajza. A Nyugat-Dunántúl, a Dél-Dunántúl, a Dunántúli-középhegység és az Északi-középhegység természetföldrajza.

Az Északnyugati-Kárpátok, az Északkeleti-Kárpátok, a Keleti-Kárpátok és a Déli-Kárpátok természetföldrajza.

Az Erdélyi-medence és az Erdélyi-középhegység természetföldrajza.

AK33. Magyarország és a Kárpát-medence természetföldrajza (gyakorlat)

Az előadások anyagához kapcsolódó térképek, szelvények elemzése.

A Kárpát-medence topográfiai névanyaga.

AK34. Európa természetföldrajza (előadás)

Európa elhatárolása, tagolása, földtörténete, felszínfejlődése, éghajlata, vízrajza, környezeti állapota.

Észak-Európa, a Brit-szigetek, a Francia-belga-rögvidék, a Pireneusi-félsziget, az Appennin-félsziget, a Balkán-félsziget, a Közép-európai sík- és rögvidék, a Kelet-európai-síkvidék fekvése, helyzete, szerkezete, éghajlata, vízrajza, növényzete, állatvilága, talajai, főbb tájainak részletes jellemzése.

Sajátos és tipikus tájak, antropogén tájváltozások, főbb védett természeti értékek.

AK35. Európa regionális társadalomföldrajza I. (előadás)

A regionális társadalomföldrajz elmélete és gyakorlata.

Nyugat-Európa regionális társadalomföldrajza (Benelux államok, Nagy-Britannia, Írország, Franciaország).

Nyugat-Közép-Európa regionális társadalomföldrajza (Németország, Svájc, Ausztria).

Kelet-Közép-Európa regionális társadalomföldrajza (Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Románia, a délszláv államok).

A Baltikum regionális társadalomföldrajza.

AK36. Európa regionális társadalomföldrajza II. (előadás)

Észak-Európa regionális társadalomföldrajza (Izland, Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország).

Dél-Európa regionális társadalomföldrajza (Olaszország, Spanyolország, Portugália, Görögország, Ciprus, Málta).

Bulgária és Albánia regionális társadalomföldrajza.

Belorusszia, Ukrajna, Moldávia regionális társadalomföldrajza.

AK37. Biogeográfia és talajtan (előadás)

Élőlények szétterjedése.Életformák.A környezeti tényezők.

Az élővilág zonális elrendeződése.

A talajképző tényezők. A talajképződés. A talajok szerkezete.

Magyarország talajai.A Föld talajai.

AK38. Biogeográfia és talajtan (gyakorlat)

Talajok bemutatásának lehetőségei az iskolában.

1.3.3. A szaktudományos önálló képzési szakasz kurzusainaktartalmi leírása

ÖK1. A környezetpolitika alapjai (előadás)

Környezetfilozófia, ember és környezet viszonya az őskortól napjainkig.
Levegőtisztaság, légszennyezés. Globális éghajlatváltozás, klímapolitika.
Ártéri gazdálkodás, árvízvédelem Európában, a Kárpát-medencében. Vízügy-politika.
Környezetgazdaságtan, ökológiai gazdaságtan.
Hulladékkezelés, hulladékpolitika. Atomenergia, atompolitika. Bio- és géntechnológia.
A „fenntarthatóság” környezetpolitikája. Környezetvédelmi politika Magyarországon.

ÖK2. Etnikumok és vallások földrajza (előadás)

A világ konfliktusai etnikai és vallási háttérnek összefoglalása és a közöttük levő földrajzi összefüggések feltárása, jellegzetes ismérveinek tárgyalása.
Etnicitás fogalomrendszere, etnikai térszerkezet változása Európában, a világban, vallás mint kulturföldrajzi dimenzió.

ÖK3. Az Európán kívüli világ társadalomföldrajza I. (előadás)

Az Európán kívüli kontinensek regionális társadalom-földrajzi jellemzőinek jelenségorientált, a földrajzi összefüggéseket feltáró bemutatása, a térség jellegzetes ismérveinek tárgyalása.
A világgazdasági centrumokhoz (Észak-Amerika, Japán, Ausztrália) tartozó országok regionális társadalomföldrajza.
A félperifériához (Latin-Amerika, Kelet- és Délkelet-Ázsia) tartozó országok regionális társadalomföldrajza.

ÖK4. Az Európán kívüli világ társadalomföldrajza II. (előadás)

Az Európán kívüli kontinensek regionális társadalom-földrajzi jellemzőinek jelenségorientált, a földrajzi összefüggéseket feltáró bemutatása, a térség jellegzetes ismérveinek tárgyalása.
A világgazdasági perifériákhoz és félperifériákhoz (Dél- és Közép-Ázsia, az iszlám világ, Fekete-Afrika, Oroszország) tartozó országok regionális társadalomföldrajza.

ÖK5. Prezentációs technikák (gyakorlat)

Vektoros és raszteres alapú képek alapvető jellemzői, file-típusok.
Egy vektor-alapú rajzoló szoftver megismerése földrajzi feladatokon keresztül.
Egy raszter-alapú fényképfeldolgozó szoftver megismerése földrajzi példákon keresztül (képek javítása, felbontás, tömörítés és más alapfunkciók, térképszerkesztés, ábrakészítés).
Egy bemutató (vetítés)-készítő szoftver megismerése.

ÖK6. Számítógépes társadalom-földrajzi térképezés (gyakorlat)

A társadalomföldrajzban alkalmazott térképek legfontosabb fajtái, illetve azok elkészítésének és alkalmazásának módszerei (a Mapinfo térinformatikai programot használatával).

ÖK7. Természetföldrajzi szintézis (előadás)

Klimatikus geomorfológia mint a felszínalaktanszintézise, alapjai, területi rendszere.
Trópusi nedves területek felszínfejlődésének sajátosságai (elegyengetett felszínek, szigethegyek, a vonalas erózió különleges szerepe).
Száras és féligszáras területek felszínalakulásának egyedi jellemvonásai (aprózódás-mállás speciális formái, kéregképződés, heglábfelszínek).
Periglaciális környezet kiterjedése, jellemzői. Örökfagy. A felszínalatti jég fajtái, a periglaciális formák tulajdonságai a különböző jégfajták függvényében. Niváció.
Kőzetmorfológia, geomorfológiai térképezés, antropogén geomorfológia, kísérleti geomorfológia.
A felszínformálódás övezetes rendje.

ÖK8. Természetföldrajzi szintézis (gyakorlat)

Klimatikus geomorfológia és a kőzetmorfológia témakörének illusztrálása a hallgatók egyéni felkészülése alapján. Az elsajátított ismeretek szintéziseként geomorfológiai térkép készítése.

Laza üledékes kőzetek vizsgálata: Szedimentológiai módszerek elmélete és gyakorlata, terepi mintagyűjtés, feltáráskészítés, mintavétel, szemcsealak- és szemcseméret vizsgálatok, az adatok ábrázolása, feldolgozása.

ÖK9. Tájföldrajz és tájökológia (előadás)

A táj kutatás története.

A tájhierarchia, tájhatárok, tájtípusok.

A Kárpát-medence tájbeosztása.

Tájérzékenység és tájpotenciál.

ÖK10. Tájföldrajz és tájökológia (gyakorlat)

Tájföldrajz a közoktatásban.

ÖK11. Szolgáltatások, integrációk földrajza (előadás)

Egyes tercier ágazatok(pl. idegenforgalom, külkereskedelem, vízgazdálkodás)tendenciái a világgazdaságban.

A globalizáció. A fontosabb gazdasági integrációk és szervezetek.

Korábbi tanulmányait hasznosítva az ok-okozati kapcsolatok feltárása, az összefüggések felismerése és ezek bemutatása.

ÖK12. Szolgáltatások, integrációk földrajza (gyakorlat)

Az előadásokon tárgyalásra kerülő egyes témák (pl. idegenforgalom, külkereskedelem) részletes elemzése, az ágazatokban végbemenő változások társadalmi-gazdasági okainak és következményeinek a bemutatása.

A globalizációval, a nemzetközi tőkeáramlással és az integrációval foglalkozó órákon önálló munkavégzés és feladatmegoldás, a tantermen kívül végzett tevékenység.

ÖK13. Ázsia természetföldrajza (előadás)

Ázsia természeti viszonyainak általános jellemzése: Ázsia elhatárolása, tagolása, földtörténete, felszíne, éghajlata, vízrajza, környezeti állapota.

Délnyugat-Ázsia (Kis-Ázsia, a Szír–Arab-tábla és az Iráni-medence), a Hindusztáni- és az Indokínai-félsziget, a Maláj-szigetvilág, Közép-Ázsia, Belső-Ázsia (Hszincsiang, Tibet, Belső- és Külső-Mongólia), Kelet-Ázsia és Észak-Ázsia (Szibéria, Távol-Kelet) fekvése, helyzete, szerkezete, éghajlata, vízrajza, növényzete, állatvilága, talajai, főbb tájainak részletes jellemzése.

Sajátos és tipikus tájak, antropogén tájváltozások, főbb védett természeti értékek.

ÖK14. Az Európai Unió (előadás)

A tantárgy célja az Európai Unió történetének, fokozatos bővülésének és mélyülésének, valamint az integráció szervezeteinek, az integráció aktuális helyzetének, legfontosabb célkitűzéseinek és jövőjének ismertetése.

A legfontosabb közös politikák (regionális politika, közös agrárpolitika, környezetpolitika).

A magyarországi vonatkozások külön kiemelésre kerülnek.

ÖK15. Városi térségek földrajza (előadás)

A társadalom által használt városi területek térbeni és időbeni változásai.

A városi térségek kialakulása, létrejöttük okai, az egyes telepítő tényezők bemutatása, a városi terek időbeni változásai, valamint a legújabb városfejlődési folyamatokat.

Az egyes városi tereket alakító faktorok, különböző városmodellek.

A városi terek egyes részei, azok átalakulása.

A városkutatás módszerei.

ÖK16. A környezetgazdálkodás alapjai (előadás)

A környezetgazdálkodás fogalma, kapcsolatrendszere. A környezetszabályozás.

Az energiagazdálkodás földrajzi vonatkozásai.

A közlekedés mint környezetgazdálkodási probléma.

A hulladékgazdálkodás földrajzi alapjai.

A vízgazdálkodás földrajzi vetületei.

A mezőgazdálkodás környezeti vonatkozásai. Az erdő- és vadgazdálkodás természetvédelmi kérdései.

ÖK17. Amerika természetföldrajza előadás

Amerika elhatárolása, tagolása, földtörténete, felszíne, éghajlata, vízrajza, környezeti állapota.

Észak-Amerika természetföldrajzának általános jellemzése.

A Kanadai-pajzs, a szigetvilág és az Appalache-hegység, a Központi-síkságok és a Pacifikus-hegységrendszer észak-amerikai szakaszának helyzete, kialakulása, szerkezete, éghajlata, vízrajza, növényzete, állatvilága, talajai és tájainak részletes jellemzése.

Közép-Amerika természetföldrajzának általános jellemzése. A közép-amerikai szárazföldi híd és a szigetvilág helyzete, kialakulása, szerkezete, éghajlata, vízrajza, növényzete és tájainak jellemzése.

Dél-Amerika természetföldrajzának általános jellemzése. A Guyanai-hegyvidék, a Brazil-felföld, az Orinoco-, Amazonas- és Paraná-alföldek, valamint az Andok hegységrendszerének helyzete, kialakulása, szerkezete, éghajlata, vízrajza, növényzete és tájainak részletes jellemzése.

Sajátos és tipikus tájak, antropogén tájváltozások, főbb védett természeti értékek Amerikában, különös tekintettel Észak-Amerika nemzeti parkjaira.

ÖK18. A Föld természeti és táji értékei (előadás)

A természet szó fogalma, jelentései, etimológiája. Az élő és élettelen természet elemei.

Tájalkotó tényezők. Ember és táj, természeti és kultúrtáj. Természet- és tájvédelem.

A természetvédelem alapelvei, múltja és jelene. Az élővilág (fajok, társulások, termő- és élőhelyeik) védelme.

A biológiai és a tájdiverzitás jelentősége és fenntarthatósága.

Természetvédelmi területek. Az IUCN kategória-rendszer és a zonáció. A természetvédelem jogi szabályozása Magyarországon. Ex lege védelem.

Természeti és táji értékek fogalma. Földtudományi természeti és táji értékek, módszerek meghatározásukra.

A Föld természeti és táji értékeinek típusai. Védelem és bemutatás: nemzeti és egyéb parkok, világörökségek, geoparkok, tanösvények, geotópok, egyedi tájértékek.

ÖK19. A Föld természeti és táji értékei (gyakorlat)

Magyarországi példák geotópokra.

A Föld leghíresebb, legismertebb természeti és táji értékei: esettanulmányok (USA, Kanada, Kína, Délkelet-Ázsia, Afrika, Dél-Amerika, Ausztrália, Új-Zéland).

ÖK20. Afrika, Ausztrália, Óceánia, a sarkvidékek és a világtengerek földrajza (előadás)

A vizsgált kontinensek és tengeri területek természetföldrajzi sajátosságainak, tájalkotó tényezőinek elemzése: földtörténeti háttér, tagolódás, felszínfejlődés, éghajlat, vízrajz, életföldrajzi jellemzők.

Felfedezéstörténet.

A legfontosabb óriástajak sajátosságai.

1.4. A földrajztanár szakos hallgatók szakmódszertani képzése

1.4.1. A szakmódszertani képzés tantervi hálója

A földrajz **szakmódszertani kötelező képzés** a 4+1 éves és az 5+1 éves rendszerben **egységes**, egyaránt az **5–8. félévben** történik, amellyel összesen **8 kredit** szerezhető. Ugyanazokat a tantárgyakat hallgatják a hallgatók, hiszen a csupán 4 éves földrajzi közoktatás teljes tartalmára egységesen készítjük fel őket (*5. táblázat*). A leendő tanárnak egységben kell látnia a földrajztanítás céljait, szemléletét, tananyagrendszerét és követelményeit.

			7. félév	8. félév	9. félév	10. félév
Szakmódszertan (8 kredit)						
h5t1026	A földrajztanítás alapjai	K	2			
h5t1027	Módszerek és eszközök a földrajztanításban	K		1		
h5t2028	Módszerek és eszközök a földrajztanításban	Gyj		1		
h5t1029	Kompetenciaalapú földrajztanítás	K			1	
h5t2029	Kompetenciaalapú földrajztanítás	Gyj			1	
h5t2030	Földrajzi tanulási-tanítási technikák	Gyj				2
összesen			2	1 1	1 1	2

5. táblázat. A szakmódszertani kötelező képzés tantervi hálója

Noha a szaktudományi keretben jelennek meg, de bizonyos kötelező tantárgyak ugyancsak szakmódszertani vonatkozásúak:

- a 4+1 éves képzésben (lásd 3. táblázat):
 - a Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán I. (7. félév) 2 kredit értékben.
- az 5+1 éves képzésben (lásd 4. táblázat):
 - a Prezentációs technikák (7. félév) 1 kredit;
 - a Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán I. (9. félév) 2 kredit;
 - a Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán II. (10. félév) 2 kredit értékben.

Ugyancsak a kötelező szakmódszertani képzés része a pedagógiai kötelezettségek között számon tartott összefüggő tanítási gyakorlatot kísérő szeminárium 2 féléves 1-1 kreditje (lásd a 4.1.3. pontot).

Ha ezek kreditszámát is hozzáadjuk a kormányrendelet által biztosított legalább 8 kredithez, akkor

- egy leendő általános iskolai tanár **12 kredit**,
- egy leendő középiskolai tanár **15 kredit**

kötelező földrajz szakmódszertani tantárgyat teljesít a képzése során.

Ezen túlmenően az 5+1 éves képzés esetén a hallgatónak el kell végeznie szakmódszertani kurzusokat **???** kredit értékben, amelyhez választható tantárgyakat kínálunk.

4.1.2. A földrajz szakmódszertani tantárgyak leírása

A. Kötelező szakmódszertani tantárgyak

K1. A földrajztanítás alapjai (előadás)

Elsajátítandó ismeretek

- A földrajz és a társtudományai ismereteinek értelmezése a földrajztanítás szempontjából.
- A földrajztudomány és a földrajztanítás kapcsolata, a földrajz szemléleti és értékközvetítő szerepe a közoktatásban.
- A földrajz mint tantárgy.
- A földrajztanítás tartalmi, képzési, nevelési céljai és ezekből adódó feladatai a közoktatás különböző szintjein.
- A földrajztanítás nemzetközi és hazai története.
- A tudáskép és a tantervek időbeli változása a szakmai és a társadalmi elvárásoknak megfelelően.
- A földrajzi-környezeti tudás megszerzése. A földrajzi ismeretek rendszere. Az ismeretszerzés és -alkalmazás folyamata.
- A földrajztanítás szemléleti kérdései és azok módszertani megoldásai: térbeli és időbeli tájékozódás, regionális földrajzi szemléletmód, tájszemlélet, földrajzi-környezeti szintézis, problémaközpontú földrajztanítás elvei, gyakorlata.
- A háromszintű tantervi szabályozás, a különböző szintű tantervek, tanítási dokumentumok célkitűzései, egymáshoz való kapcsolódásuk a földrajzi tartalmú tantárgyak szempontjából.
- A tantervi szabályozásokból adódó földrajztanári feladatok, a földrajztanár tudásközvetítő, tanulást szervező-irányító szerepe.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár törekszik a földrajz nyújtotta lehetőségek tudatos hasznosítására a kiemelt közoktatási fejlesztési feladatok megvalósításában, különös tekintettel a nemzeti azonosságtudat, az Európához való kötődés, a környezettudatosságra nevelés és a gazdasági-pénzügyi nevelés területén.
- Átlátja és érti a földrajztanítás helyét a közoktatási rendszerben, lényegét az egyes életkori szakaszokban.
- Képes a szaktárgy speciális összefüggéseivel, fogalmaival kapcsolatos megértési nehézségek kezelésére. Képes arra, hogy a tanulók tanítására, képességeik fejlesztésére megválasztott módszereket a tanuló adottságainak és előzetes ismereteinek megfelelően válassza meg.

- Ismeri a szaktárgy tanításához kapcsolódó jogszabályi háttérrel, tanterveket, vizsgakövetelményeket, a tananyag kiválasztásának és rendszerezésének szempontjait. Képes a meghatározni a szaktárgyában tanítandó tartalmakat, azokat megfelelő logikai struktúrába rendezni.

K2. Módszerek és eszközök a földrajztanításban (előadás)

Elsajátítandó ismeretek

- A földrajztanításban alkalmazandó alapvető módszerek és technikák megválasztása.
- A földrajzi-környezeti gondolkodást fejlesztő módszerek.
- A földrajztanításban használt szóbeli módszerek: a tanári közlő és a beszélgető módszerek, a szituatív módszerek.
- A földrajztanításban alkalmazható tanítási-tanulási stratégiák és technikák. A szöveges információk és az adatok, adatsorok szerepe. A rajzok, a képek és az IKT-eszközök szerepe.
- A kooperatív és reflektív földrajztanulási technikák.
- A földrajzi-környezeti tudás- és képességszint ellenőrzése, a tanulói teljesítmények értékelése.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár széles módszertani kultúrával rendelkezik. Képes megválasztani azokat a tanítási módszereket, amelyek a tananyag tartalmához igazodnak, és a tanulók életkori jellemzőinek, egyéni képességeik ismeretében eredményes tanuláshoz vezethetnek.

K3. Módszerek és eszközök a földrajztanításban (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- Szemléltetés a földrajzórán. Az egyes szemléltető eljárások értékei, nehézségei, pedagógiai és szakmódszertani elvárások.
- Aktív ismeretszerzés a földrajzórán. A tanulóközpontú módszerek metodikája.
- A nyomtatott tanulói taneszközök (tankönyvek, atlaszok, munkafüzetek) metodikai követelményei.
- Mikrotanítások hallgatói környezetben: fogalom, folyamat és összefüggés tanítása.
- Felkészülés a tanítási folyamatra. A tantervek adaptációja, a helyi tantervkészítés folyamata. A tanítási órára való felkészülés folyamata, formái.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár tudja, hogy a szaktárgy milyen szerepet játszik a tanulók személyiségfejlődésében. Ismeri a szaktárgyában megjelenő fogalmak kialakulásának életkori sajátosságait. Ismeri a szaktárgy tanítása során fejlesztendő kompetenciákat.
- Képes szakszerűen használni az oktatástechnikai eszközöket és a taneszközöket, a szaktárgy tanulás-tanítása során felhasználható nyomtatott és digitális tankönyveket, taneszközöket. Képes kritikusan elemezni és a konkrét célokhoz illeszkedően kiválasztani a tanulási eszközöket és módszereket (különös tekintettel az info-kommunikációs technológiára).
- Képes kollektív munkában kidolgozni tantárgyi követelményeket, helyi tantervet, önálló éves tematikus (tanmenet) tervet, óravázlatot készíteni.

K4. Kompetenciaalapú földrajztanítás (előadás)

Elsajátítandó ismeretek

- A földrajztanítással összefüggő képességek és kompetenciák rendszere, a fejlesztési folyamat értelmezése.
- A tanulói képességeket, kulcskompetenciákat fejlesztő módszerek: a megfigyelés, a lényegkiemelés, a rendszerezés, a stratégiai tervezés, a döntésindukció, a szóbeli és írásbeli munka, az információkezelés és információalkalmazás, a modellalkotás, a társas aktivitás.
- A képességfejlesztő pedagógia alapjai.
- A földrajztanítással összefüggő képességek és kompetenciák rendszere, a fejlesztési feladatok évfolyamonkénti értelmezése.
- A térbeli tájékozódási képességek és a térszemlélet fejlesztése. A térképhasználat tanítása. Az időbeli tájékozódási képességek fejlesztése. A gondolkodási képességek fejlesztése. Az információ szerzési és feldolgozási képességeinek fejlesztése. A gyakorlati élettel összefüggő képességek fejlesztése.
- A kulcskompetenciák értelmezése, fejlesztésük irányelvei, alapvető módszerei. A képesség- és kompetencia-fejlesztés követelményrendszere a természetismeret és a földrajz tantárgyakban.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár tudja értelmezni a tananyag-elsajátítás és a fejlesztés eltérő, egymást feltételező szerepét a földrajztanításban. Birtokolja azokat a képességeket, amelyek segítségével célirányosan és

differenciáltan fejleszteni képes a tanulók képességeinek, kompetenciáinak a rendszerét és egyes elemeit.

- Képes földrajztanári tevékenységét a közvetlen tanulói megismerésre és fejlesztő tevékenységekre alapozni.
- Nem egy tankönyvet, hanem a földrajzot tanító pedagógusként tevékenykedik.

K5. Kompetenciaalapú földrajztanítás (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- Az egyes kulcskompetenciák fejlesztésének gyakorlati kérdései.
- A természettudományos és technikai, a matematikai, a kommunikációs (anyanyelvi és idegen nyelvi) és a társadalmi (szociális és állampolgári, vállalkozási) kompetenciák fejlesztése.
- A vizuális (kiemelten a térrel összefüggő) kompetenciák fejlesztése.
- A digitális és a tanulási kompetenciák fejlesztése.
- A fejlesztési folyamat megvalósításának módszerei, pedagógiai és szakmódszertani stratégiái.

Megszerzendő egyéb kompetenciák-, képességek, attitűdök

- A földrajztanár tanórai, tanórán és iskolán kívüli tanári tevékenysége során tudatosan alkalmazza a tanulói képességeket, kompetenciákat fejlesztő módszereket, amelyekkel hozzájárul a kulcskompetenciák fejlődéséhez.

K6. Földrajzi tanulási-tanítási technikák (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- A tanulni tudás kompetenciájának áttekintése, a kompetenciaértelmezés változási folyamata. A tanulási kompetencia értelmezése. Az életkori sajátosságokhoz való alkalmazkodás pedagógiai kihívásai a földrajzi tartalmak tanítása-tanulása során.
- A szövegszerű tanulás értelmezése. A szövegszerű tanulás földrajzterületi vonatkozásai. Lényegkiemelési módszerek. Szövegértelmezési és szövegelemzési módszerek. A szövegfeldolgozásra épülő tanítási órák.
- A grafikus szervezők szerepe a földrajztanulási folyamatban. A táblázatos rendezők rendszere és típusai. A mentális térképek rendszere és típusai. Gondolattérképek használata a földrajztanítás-tanulás folyamatában.
- A kérdezés módszertanának elméleti áttekintése. A kérdésekkel és a kérdéssel kapcsolatos módszertani elvárások. A kérdezés képességének fejlesztés a földrajztanulás folyamatában.
- A tudományos kommunikáció szabályainak érvényesítése a földrajztanítás-tanulás során.
- Az esetalapú földrajzoktatás metodikai kérdései. Az esetelemzés és az esetmódszer.
- A felfedezettető és a kutatásalapú stratégia mint a kompetenciafejlesztés eszköze. Problémaközpontú tevékenységek a földrajztanulás folyamatában.
- Önszabályozó tanulási ciklusok a földrajztanulásban.

Megszerzendő egyéb kompetenciák: képességek, attitűdök

- A földrajztanár ismeri a földrajz tantárgyban szintetizált tudományterületek megértéséhez és kreatív alkalmazásához szükséges gondolkodásmód kialakításában szerepet játszó pszichológiai tényezőket.
- Tisztában van a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség alapvető tanulás-módszertani jellegzetességeivel, hibáival.
- Képes a motivációt, tanulói aktivitást biztosító, a tanulók gondolkodási, probléma-megoldási és együttműködési képességeinek fejlesztését segítő módszerek megválasztására és alkalmazására.
- Képes a szaktárgy ismeretanyagának megfelelő csoportosításával, közvetítésével az érdeklődés és a figyelem folyamatos fenntartására.
- Képes a szaktárgy speciális összefüggéseivel, fogalmaival kapcsolatos megértési nehézségek kezelésére. Felkészült a tények és értékelések közötti különbségek, az összefüggések önálló felismertetésére.
- Felkészült a szaktárgy tanulásában kiemelkedő eredményeket elérő tanulók motiválására, segítésére, a tehetséggondozásra, valamint ösztönzi az informatikai ismereteknek a szaktárgy tanulása során való felhasználását.

K7. Földrajzi-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán I. (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- A kutatásalapú tanulás hagyományos tevékenységelemei: a valóság megismerésére irányuló tevékenységek (megfigyelés, vizsgálódás, kísérletezés).

- A földrajzi vizsgálódások szabályai, módszertani kérdései: a tantermi tapasztalatszerzés szabályai, a terepi földrajzi tapasztalatszerzés szabályai, a valóság megfigyelésével szerzett tapasztalatok feldolgozása.
- A tereptanulás és a téri kompetenciák fejlődése, a térértelmezési viszonyok fejlődése gyermekkorban, a gondolati tér kialakulásának folyamata. A földrajztanuláshoz kapcsolódó tereptanulási módok (tanulmányi séták és kirándulások, terepi gyakorlatok, terepfoglalkozások) értelmezése, szerepe a tanulási folyamatban, módszertani követelményei.
- A földrajzi terepi gyakorlatok módszertani példái: kipróbálás alapú irány- és méretmeghatározás, GPS-használat, terepanalízis, mintavételi technika, tájállapotfelvétel, térképismeret, tájékozódási stratégiafejlesztés, táji értékek megismerése terepfoglalkozáson.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (kéességek, attitűdök)

- A földrajztanár képes a szaktanári munka részleteinek tudatos és pontos pedagógiai, tudomány szakmai és szakmódszertani céloknak megfelelő megvalósítására.
- Képes élményszerű tanulási helyzetek teremtésére, amelyekben a tanulók tapasztalatokat szerezhetnek, maguk fedezhetik fel a környezeti elemek közötti kapcsolatokat és összefüggéseket, azokból következtetéseket vonhatnak le.
- Képes megtervezni és irányítani az eseti és rendszeres megfigyeléseket, valamint feldolgozni a mérési eredményeket. Képes megtervezni, megszervezni és irányítani a tanulói anyagvizsgálatokat, és feldolgoztatni a mérési eredményeket.
- Képes olyan módszereket alkalmazni, amelyek során a tanulók alkalmazzák korábbi tapasztalataikat, ismereteiket és készségeiket.

K8. Földrajz-földtudományi vizsgálatok a földrajzórán II. (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- Kőzetvizsgálatok a tanteremben. Különböző kőzetvizsgálati technikák a tapasztalati tanulásban. Kőzetek megkülönböztetése megfigyeléssel és egyszerű vizsgálódással. Az ásvány- és kőzetmeghatározás. Ásvány- és kőzettárak használata (az iskolai kőzetgyűjtemény, múzeumi jellegű ásvány- és kőzettárak felhasználása, virtuális gyűjtemények). Kőzetvizsgálatok a terepen.
- Talajtani vizsgálódási gyakorlatok a terepen (talajszelvény, ökológiai rendszer). A talajtulajdonságok vizsgálata a tanteremben (összetevők, szerkezet, kötöttség, kémiai összetétel).
- Időjárási megfigyelések és mérések a terepen. Levegő és időjárás megfigyelése a tanteremben: a levegő tulajdonságainak vizsgálata, időjárási jelenségek modellezése, időjárási adatok és az időjárás-jelentések és előrejelzések feldolgozása.
- Vízföldrajzi megfigyelések és vizsgálódások a terepen: a vízfolyások hidrometriai jellemzőinek megismerése, hidrológiai megfigyelése és mérése, a vizeket minősítő összetevők vizsgálata. Vízföldrajzi megfigyelések és vizsgálódások a tanteremben: a víz mint anyag megismerése vizsgálatokban, vízföldrajzi ismeretszerzés modellezési vizsgálódással. Vízföldrajzi ismeretszerzés térképi és számítási módszerekkel.
- A modellezés mint tudományos és tanulási technika. A modellezés földrajzmódszertani értelmezése. Statikus modellek, domborművek, makettek használata a földrajztanulásban. Tevékenykedtető földrajztanulás interaktív modellezéssel: homokkal, terepasztalon, folyamat- és jelenségmodellezés, virtuális modellezés a földrajztanulásban. A gondolatalapú modellezés (tipizálás, modellszerűség).

Megszerzendő egyéb kompetenciák (kéességek, attitűdök)

- A földrajztanár képes az egyes szaktudományterületek módszereinek alkalmazására a tanulói munkában. Megismerteti a tanulókkal a földi szférák anyagi tulajdonságainak és folyamatainak, jelenségeinek megismerési módszereit, az információfeldolgozás módszereit.
- Képes a földtudományi folyamatok leegyszerűsítésére és a különböző életkorú és képességű tanulók számára feldolgozhatóvá tételére.
- Képes elsajátítani és továbbadni a modellekben való gondolkodás, az elméleti és valós modellalkotás képességét.

B. Kötelezően választható tantárgyak (9–11. félév)

V1. Tevékenykedtető földrajztanítás (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- A tevékenységközpontú tanítási-tanulási gyakorlat pedagógiai és szakmódszertani háttere. Az ismeret, a tevékenység és az élmény szerepe a tudásszerzésben.

- A tapasztalatszerző, felfedezettő élményszerű helyzetek teremtése a környezeti elemek közötti kapcsolatok és összefüggések megismeréséhez. A következtetések levonása a korábbi tapasztalatok, ismeretek és készségek felhasználásával.
- A tapasztalatokból táplálkozó tudás. A konstruktivizmus elemeinek beépülése a földrajztanulásba. A földrajzi tévképzetek és felszámolásuk tevékenységeken alapuló tanulással.
- A földrajzi tudás alkalmazása a köznap életben. Az egyéni és a csoportosan kialakított vélemények megfogalmazása és megvédése érvekkel vitákban.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár szaktanári munkáját a tevékenységközpontúság jellemzi.
- Képes élményszerű tanulási helyzetek teremtésére, amelyekben a tanulók tapasztalatokat szerezhetnek, maguk fedezhetik fel a környezeti elemek közötti kapcsolatokat és összefüggéseket, azokról következtetéseket vonhatnak le; alkalmazhatják korábbi tapasztalataikat, ismereteiket és készségeiket; megfogalmazhatják és érvelések során megvédhetik vitákban egyéni és csoportosan kialakult véleményeiket.

V2. Új irányzatok a földrajztanítás módszertanában (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- Kooperatív és kollaboratív módszerek alkalmazása a földrajztanulásban: együttműködő tanulás, projekt módszer, hálózati tanulás.
- Az infokommunikációs technológiák által nyújtott lehetőségek felhasználása a földrajztanári munkában és a tanulói tevékenységekben.
- A problémaalapú földrajztanulás módszertana.
- A médiapedagógiai módszerek alkalmazása (médiaműfajok, műsorelemzés, hírek és reklámok felhasználása, aktív média).
- A múzeumpedagógiai módszerek alkalmazása (interaktív tanulás a múzeumban).
- A felfedezéses és a kutatásos stratégia alkalmazása a természetismeret és a földrajz tanulásában. A drámapedagógiai módszerek alkalmazása a földrajztanításban (beszédkészség, döntési képesség, megjelenítő- és beleélőképesség fejlesztése).

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár képes a tanítást és tanulást támogató újszerű tanulásszervezési módok alapján tanítani a földrajzot. Képes elszakadni a földrajztanítás korszerűtlen hagyományaitól.
- Birtokolja az eredményre vezető, egymásra épülő gondolkodási képességeket és társadalmi kompetenciákat fejlesztő stratégiákat.
- Képes differenciáltan és tantárgyspecifikusan fejleszteni tanítványainak gondolkodási képességeit.
- Képes reálisan felmérni a tantervi elvárások, a tanulói aktuális tudás és a módszerek összekapcsolásának lehetőségeit, és ezekre építve hatékonyan szervezni a tanulási-tanítási folyamatot.

V3. Földrajzi mérés, értékelés, vizsgáztatás (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- A mérésmódszertan alapelvei.
- A földrajzi tudás ellenőrzésének és értékelésének formái, módszertana, a mérésmódszertani alapismeretek érvényesítése.
- A földrajzi tudás mérése. A földrajzi tartalommal összefüggő képességek mérése. Tájékozódó és mérő feladatlap összeállítása.
- A különböző oktatási célkitűzésekhez és tanulói képességekhez igazodó differenciált földrajztanítás, a felzárkóztatás és a tehetséggondozás kihívásai, módszerei és eszközei.
- Felkészítés a földrajzi érettségi vizsgára. A földrajzi érettségi vizsga követelményei és módszertana.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (képességek, attitűdök)

- A földrajztanár képes az átlagtól eltérő – tehetséges vagy sajtos nevelési igényű – tanulók felismerésére, differenciált bánásmód kialakítására.
- Ismeri és alkalmazza a tudásellenőrzés és a képességmérés legkorszerűbb eredményeit, eszközeit. Tájékozottság a különböző feladatbankokról és feladatgyűjteményekről, képesség ilyenek összeállítására, illetve alkalmazására.
- Képes a tanulók személyre szabott, differenciált módszerekkel történő értékelésére.

V4. Földrajzi tantárgy-pedagógiai elemzések (gyakorlat)

Elsajátítandó ismeretek

- A földtörténeti időszemlélet alakításával kapcsolatos módszertani kérdések. A közzettani ismeretek tanításának módszertani kérdései. A kéregföldrajzi ismeretek tanításának metodikai kérdései: a felszínformák és kialakulásuk, a nagyszerkezeti egységeket kialakító folyamatok és következményeik.
- Az éghajlattani ismeretek tanításának módszertani kérdései. A földrajzi övezetesség tanításának módszertani kérdései.
- A regionális szemlélet fejlesztése a földrajztanításban. Országcsoportok, régiók tanításának módszertani kérdései. A tájszemlélet fejlesztése a földrajztanításban. A tipikus tájak tanításának módszertani kérdései.
- A gazdasági kapcsolatok tanításának korszerű szemlélete (összefüggések, kapcsolatrendszerek, függőségek bemutatása).
- A Föld globális társadalmi-gazdasági és környezeti problémáinak tanításával összefüggő metodikai kérdések.

Megszerzendő egyéb kompetenciák (kéességek, attitűdök)

- A földrajztanár átlátja a földrajz egyes részterületeinek tudományos illeszkedését és kapcsolatrendszerait a földrajztanításban.
- Képes a földrajzi és földtudományi szaktudományok tényeinek, logikájának közvetítésére a tanulók felé.
- Megérti a különböző ismeretekkel rendelkező, eltérő képességű és ambíciójú tanulók tanulási attitűdjét, valamint nehézségeit, és képes azokon hatékonyan segíteni.

4.1.3. A tanítási gyakorlattal kapcsolatos kurzusok

A tanítási gyakorlatra a képzés lezárásaként kerül sor, és tulajdonképpen három szinten zajlik:

- szaktárgyi tanítási gyakorlat;
- összefüggő egyéni gyakorlat (külső iskolai gyakorlat);
- összefüggő egyéni gyakorlatot kísérő szakos szeminárium.

A tanítási gyakorlatokat az iskolai gyakorlatra vonatkozó részben (a 4.3. pontban) mutatjuk be.

Összefüggő egyéni gyakorlatot kísérő szeminárium

Az összefüggő egyéni gyakorlatot kísérő földrajz szemináriumra a külső iskolai egyéves gyakorlattal párhuzamosan kerül sor heti 1-1 órában **1-1 kreditértékkel**.

A kurzus tartalma

- Az összefüggő, külső iskolában végzett tanítási gyakorlat során tapasztalt helyzetek szakmódszertani szempontú elemzése, feldolgozása.
- Földrajz szakmódszertani jellegű esettanulmányok feldolgozása.
- Szituációs tréningek.

Megszerzendő kompetenciák, kéességek, attitűdök

- A pedagógiai és a földrajz szakmódszertani kultúra fejlődése.
- Lényeglátó, analízáló és szintetizáló, valamint empatikus készség.
- A közoktatásban tapasztalt jó gyakorlatok adaptálási képesség.

1.5. A földrajzos tanárjelöltek egyetemi képzését lezáró tevékenységek és dokumentumok

1.5.1. A szaktudományi megmérettetés

A tanárképzésben részt vevő hallgatók szaktudományos képzésük végén szaktudományi modulzáró vizsgán adnak számot a megszerzett tudásukról, valamint szakdolgozatot készítenek és védenek meg.

a. Modulzáró vizsga

A szaktudományi tanulmányokat a modulzáró vizsga zárja le, amelyre a 4+1 éves képzésben a 8. félév végén, az 5+1 éves képzésben a 10. félév végén kerül sor (2 kredit). Tartalma felöleli a szaktudományi főbb tantárgyakat.

b. Szakdolgozat

A tanulmányok befejezéséhez a hallgatónak **egy szakdolgozatot** kell írnia (az egyik szakján), ennek kreditértéke 8. A hallgató szabadon dönthet arról, hogy azt melyik szakjához kapcsolódóan készíti el. A szakdolgozat **témája lehet** például:

- a tanári szakképesítés egyik tanári szakjával kapcsolatos tudományos munka;
- a szaktárgy tanításával kapcsolatos tapasztalatoknak vagy a szaktárgy egy részterülete tanításának valamely szakpedagógiai, illetve általános neveléstudományi szempont szerinti, tudományos alapossgú bemutatása, elemzése, értékelése;
- a tanításhoz szükséges segédlet készítése.

A szakdolgozat **terjedelme**: minimum 30 oldal (mellékletek nélkül), ajánlott maximális terjedelme 70 oldal (kb. 50 000–120 000 karakter).

A szakdolgozat készítésének két félévében a hallgató **szakdolgozati szemináriumot** teljesít, amelynek kreditértéke: 3+5 kredit.

1.5.2. A szakmódszertani és pedagógiai megmérettetés

a. Portfólió

A tanár szakos hallgatók a képzés végén (a 4+1 éves képzésben a 10. félév, az 5+1 képzésben a 12. félév végén) portfóliót készítenek, amelynek kreditértéke: **2 kredit**. A portfólió a hallgatónak a tanári képzés során készített munkáiból összeállított célirányos gyűjtemény, amely bemutatja készítőjének erőfeszítéseit, fejlődését és eredményeit egy vagy több területen. Anyagát a hallgató válogatja ki korábbi, a tanári kompetenciáit igazoló minőségi munkáiból és azokból, amelyek jelentős hatást gyakoroltak a szakmai fejlődésére. A portfólióban ezeket kell elemeznie, reflexiókkal kísérnie.

A portfólió kötelezően tartalmazza az alábbi dokumentumokat:

- a pszichológia-pedagógia egyetemi tanulmányi során készült tantárgyblokk feladatok;
- a tanítási gyakorlat során készült munka;
- az összefüggő egyéni gyakorlat során készült munka;
- az összefüggő egyéni gyakorlat során készült, az iskola mint szervezet működéséhez kapcsolódó munka;
- a hallgató reflexiója saját munkájára (3–10 oldal): dilemma; a probléma felismerése, azonosítása, meghatározása; a dilemma lebontása, elemzése, megoldási-következtetési módok megfogalmazása; az optimális válasz kiválasztása és indoklása).

A portfólió elégtelen minősítése esetén a hallgató nem bocsátható záróvizsgára, és a portfóliót újból el kell készíteni. Ez csak új eljárásban és leghamarabb csak a következő félévben pótolható.

b. Tanári záróvizsga

A tanári záróvizsgára a tanulmányok befejezését és az abszolutórium megszerzését követően kerül sor. A vizsga legalább 3 fős bizottság előtt zajlik, tagjai a neveléstudomány és a pszichológia oktatója, a szakmódszertan(ok) képviselője, a szakdolgozat védéséért felelős oktató (konzulens, bíráló, aki lehet azonos a bizottság más tagjával) valamint egy külső iskolai tanár, elnöke a PPK vagy a modulfelelős kar szakmódszertanos vezető oktatója (szintén lehet azonos a bizottság más tagjával).

A záróvizsgát kétszakos képzés esetén egy vagy két részben lehet lebonyolítani legalább háromtagú bizottság előtt egy vezetőoktató, egy szakmódszertanos és egy külső tag részvételével.

A záróvizsga részei

1. A szakdolgozat bemutatása és védése.
2. Portfólió védeése a bírálóban feltett kérdések mentén és a megfogalmazott észrevételekre válaszolva.
3. Szakmódszertani szóbeli felelet(ek) tételsor alapján.

A tanárjelölt a záróvizsgán a saját maga által választott és elkészített elektronikus támogatással mutatja be és védi a szakdolgozatot, valamint védi a portfóliót.

A záróvizsga értékelése

A záróvizsga-bizottság szövegesen értékeli a bemutatók alapján a nyújtott teljesítményt.

2. A földrajz mint iskolai tantárgy

2.1. A földrajz tantárgy helye és szerepe a mai köznevelési rendszerben

Mindenfajta szakmai elfogultság nélkül állíthatjuk: **a földrajz egyedülálló szerepet tölt be a magyar közoktatási rendszerben.** A földrajzi-környezeti tartalmak és a hozzájuk kötődő képességek, cselekvések fontosságát a Nemzeti alaptanterv is kifejezi azzal, hogy a tíz műveltségi terület egyike (a „Földünk – környezetünk”) lényegében a földtudományok ismeretanyagát öleli föl, sőt más műveltségi területekben is van földrajzi jellegű tartalom. Mely tények támasztják alá a földrajz tantárgy különleges szerepéről való állítást?

1. A földrajz tantárgy a természet- és a társadalomtudományok valamennyi sajátosságának és folyamatának térbeli rendjét képes bemutatni, hiszen **alapvető rendező elve a tér.** Ebből következik, hogy a tanulók a földrajztanítás keretében ismerik meg a térbeli tájékozódás módszereit, és alapozódik meg **térbeli intelligenciájuk.** E tantárgy segíti őket a világban szó szoros és átvitt értelemben való tájékozódási képességekhez és teszi lehetővé, hogy megismerjék a társadalmak működésének területi különbségeit.
2. A földrajz egyszerre mutatja be **a természeti és a társadalmi fejlődést,** hiszen egyaránt foglalkozik a Föld egyes gömbhéjainak és az életnek a történeti fejlődésével, a természeti folyamatoknak a társadalmi életre gyakorolt hatásaival egészen a napi gazdasági-politikai helyzetek elemzéséig, valamint a társadalom környezetre gyakorolt hatásaival. Sőt a folyamatokban érvényesülő tendenciák feltárásával előrejelez is.
3. A földrajz **hidat képez a természettudományokat és a társadalomtudományokat közvetítő ismeretkörök között.** Ebből adódik, hogy nem egyszerűen leíró, sőt nem is csak oknyomozó, hanem **szintetizáló jellegű tantárgy.**
4. A földrajz a természetre és a környezetre vonatkozó ismeretanyagában szintetizálja a többi természettudományos tárgy (elsősorban a fizika, a kémia és a biológia) tudásrendszerét, a földi jelenségek bemutatásakor támaszkodik az azok által feltárt tényekre, törvényszerűségekre, összefüggésekre. Megjegyzendő azonban, hogy ez – a közoktatás jelenlegi tantárgyi szerkezete következtében – sajnálatosan csak korlátozottan tud megvalósulni, hiszen a földrajztanulás előbb (általában 10. évfolyam végén) zárul, mint a többi tantárgy, amelynek az ismeretanyagát fel kellene használnia. Ezért aztán a földrajz számtalan természeti jelenséget úgy kénytelen megmagyarázni, hogy valójában még hiányzik az a természettudományos ismeret, amelynek birtokában a tanulók megérthetnék a jelenségeket.
5. A földrajz tantárgy **számos természettudomány** (pl. földtan, éghajlat, légkör, hidrológia, talajtan, térképészet) **és több társadalomtudomány** (demográfia, urbanisztika, statisztika, közgazdaságtan stb.) **egyedüli képviselője a közoktatásban.** E tudományok ismeretanyagát integráló szemléletben közvetíti a tanulóknak felé, és az elsajátított tartalmak gyakorlati alkalmazására törekszik.
6. A földrajz tantárgy olyan tudást közvetít és kompetenciákat alakít ki, amely **szerves része mindennapi életnek,** általa magyarázhatók meg történések és oldhatók meg problémák.
7. A földrajzóra a reális alapokon nyugvó, tényismereteken alapuló **nemzettudat kialakításának** egyik legfontosabb színtere.
8. A földrajz a **nemzetközi szellemű nevelés** szempontjából is kulcsfontosságú, szerepe különösen hazánk Európai Unióhoz való csatlakozása után értékelődött fel. Kiemelkedő szerepe van az

integráció értelmezésében, az értékmegőrzésben, valamint az **Európa-tudat** és a **regionális tudat** kialakításában.

9. A hazai és a nemzetközi tudományos életben a **földrajzi és a környezeti tartalom mára már egybeforrt**, a tények és a folyamatok, a társadalmi tevékenységek bemutatása nem nélkülözheti hatásait, következményeik egységes szemlélettel történő megismertetését nemcsak elméleti, hanem tapasztalati úton is.
10. **Az emberiségnek** olyan **kihívásokkal** (pl. népességszám-növekedés, éhezés, menekült-, hontalan- és urbanizációs problémák, éghajlatváltozás, természeti erőforrások kimerülése, környezetpusztulás) kell szembenéznie, amelyek alapvetően **földrajzi-környezeti problémákból erednek**. A természet károsítása, s ennek következtében az élővilág veszélyeztetése, sőt az ember önvészélyeztetése századunk legnagyobb gondja. Az ezzel kapcsolatos kihívásokra csak tájékozott, a környezetkárosító folyamatokat és a megoldási lehetőségeket ismerő nemzedék lesz képes válságot adni, amihez a szükséges tudás alapjait nagyrészt a földrajz tantárgy képes megadni. A földrajzórák során kell kialakulnia a tanulóknak a környezet iránti érzékenységnek és annak a szemléletnek, képességeknek, amelyek birtokában felnőttként helyesen cselekszenek.
11. A természet és a társadalom kapcsolatrendszerének bemutatása és ez alapján a környezetpusztítás, a környezetvédelem lényegének megvilágítása olyan **szintézist igénylő feladat**, ami a földrajz tantárgy lényegéből fakad.

Ezt az egyedülálló szerepet azonban nem kezeli kellő módon a magyar közoktatás, hiszen a tantárgy presztízse alacsony, ennek megfelelően az oktatására fordítható időkeret is elfogadhatatlanul csekély (6. táblázat).

Tantárgy	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Környezetismeret	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Természetismeret											
általános iskola	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-
szakiskola									1	1	1
Földrajz											
általános iskola	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
gimnázium	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-
szakközépiskola	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-

6. táblázat. A földrajzi tartalmú tantárgyak kötelező minimális heti óraszámja a kerettantervek szerint (2012)

2.2. Szemléletváltás a közoktatásban

A földrajztanítás nem függetlenítheti magát a teljes pedagógiai rendszer változási folyamataitól, ezért kicsit ki kell tekintenünk arra is.

2.2.1. A tanulási folyamat pedagógiai megközelítésének fejlődése

A tanulásról alkotott felfogás jelentős átalakuláson ment keresztül az idők folyamán. Kezdetben **az élet iskolájában** spontán tanulás és szocializáció zajlott, a tanulásra irányuló magatartások (pl. próbálkozásos tanulás, utánzás és mintakövetés) nemzedékről nemzedékre öröklődtek. A szervezett iskolai oktatás középkori kezdetétől a tanulás kizárólag a mások által feldolgozott ismeretek elsajátítását jelentette, elsősorban a megszerzett információk tárolására irányult (Nagy J. 2010). A **verbális pedagógia** időszakában a tanulóknak nem volt más dolguk, mint megtanulni a dogmatikus rendszerekből eredeztetett ismereteket. *Comenius* működésétől kezdve kezdték felismerni a

szövegszerűen közvetített és befogadott ismeretek mellett az érzékszervi megismerés fontosságát is. Azonban a szemléltetés itt nemcsak módszer, hanem az ismeretszerzés alapvető elve is volt. Így az **ismeret iskoláját felváltó szenzualista pedagógia** az induktív ismeretszerzésre helyezte a hangsúlyt, a közelítől a távoli felé, az egyszerűtől a bonyolult felé, valamint az egyeditől az általános, a konkrétól az absztrakt felé vezette a megismerési folyamatot. Ez az empirikus ismeretszerzési logika a mai napig jelen van földrajzi tanterveinkben, alapja a térszemlélet lineárisan táguló tér szerinti fejlesztésének és a földrajzi tananyagstruktúrájának. Csak több mint két évszázad múltán került a pedagógiai irányzatok fókuszába a gyermek természete, amely fejlődésének feltétele a tapasztalás. A *Piaget, J.* pszichológiai alapvetésein (genetikus ismeretelmélet) és *Dewey, J.* filozófiája (instrumentalizmus) nyomán kibontakozó **cselekvéspedagógiai irányzat** hatására terjedt el a nézet, miszerint a tanulónak nem az a dolga az iskolában, hogy elszenvedje a rá irányuló tanítás folyamatát, hanem az, hogy saját tapasztalatai alapján jusson rendszerezett tudáshoz. A tanárnak nem az a feladata, hogy feldolgozottan nyújtsa a tananyagba burkolt valóságot a tanulónak, hanem hogy közvetítsen a valósággal összhangban álló tananyag és a tanuló között.

Az emberi értelem működését információfeldolgozásként értelmező korai kognitív pszichológia és a cselekvéspedagógia hatására a 20. század közepén a tanulási folyamat új megvilágításba került. Lényege már nem az ismerethalmaz megszerzése, hanem az általános ismeretszerzést és ismeretkezelést lehetővé tevő képességek, majd kompetenciák kialakítása, fejlesztése. A tudást a tényismeretekre vonatkozó „mit?” (**deklaratív tudás**), az ismeretek manipulálását lehetővé tevő „hogyan?” (**procedurális tudás**), a tudás alkalmazására vonatkozó „hol?-mikor?” (**szituatív tudás**) és az ismeretek forrására vonatkozó „kitől?” kérdésekre választ adó elemekre építi (*Lundvall, B. – Johnson, B. 1994*). A **konstruktivista pedagógia** felfogása szerint a tanítás célja nem az egyszerű tudásátadás, hanem feltételek biztosítása ahhoz, hogy a tanulók tudása személyes konstrukciókon keresztül jöjjön létre: a meglévő tudásából kiindulva általánosítások és elvonatkoztatások segítségével egyre összetettebb tudásrendszerek alakuljanak ki. E deduktív út akkor járható, ha a tanulás folyamatában szerzett új információk a gyerekek meglévő tudásához köthetők. Ám ha azzal éppen szemben állnak, akkor konceptuális váltás előidézésére van szükség, vagyis a tanulókat szembesíteni kell a valóság és a látásmódjuk közötti ellentmondással (*Lakatos I. 1998*).

2.2.2. A tanári szerep megváltozása

Az elmúlt két évtizedben alapjaiban változott meg a pedagógus szerepe az iskolai oktatási-képzési-nevelési folyamatban. Évszázadokon át kizárólag a tanár képviselte a tudást, ő nyújtotta az ismereteket, az információkat a tanulók számára, elmondta azt és úgy, ahogyan annak reprodukcióját várta tőlük, és ő szabta meg az elsajátítás és a bevésés ütemét általában mindenki számára azonos tempóban. Így a tanítási folyamat könnyen tervezhető volt, viszont a tanulók egy része nem tudott lépést tartani a „kézzel vezérelt” tanulási folyamattal, de ha mégis, gondolkodásuk a tanári minta szerint fejlődött. Csakhogy az információs forradalom nyomán nyitottá váló világban az iskola nem versenyképes a gyerekek számára könnyen elérhető, roppant mennyiségű információval és a használatukhoz kapcsolódó képességekkel (pl. gyorsaság, elérhetőség, digitális kultúra). Közismert tény, hogy ma már a gyerekek tudásának csaknem háromnegyed része az iskolán kívüli világból származik, és tartalma erősen eltér a tantervek által elvárttól. Ezért létfontosságúvá vált, hogy az iskola, a tanárok a hagyományostól eltérő módon közelítsék meg a tudásszerzést, elismerjék az iskolán kívül szerzett tudás létjogosultságát, és a tudásszerzés különböző útvonalait, elemeit beépítsék tevékenységrendszerükbe. Ennek eredményeként a különböző típusú információhordozók az ismeretközvetítésben háttérbe szorították a tanárt, akinek a tevékenysége részben már csak **a tanulásirányításra, a tanulói képességek tudatos fejlesztésére** irányul. Legfőbb feladata, hogy segítse, irányítsa a tanulók egyre önállóbbá váló, kooperatív információt szerző és feldolgozó tevékenységét, és mint egy menedzser, a háttérből, de célirányosan terelje a gyerekeket különféle gondolkodási utakon az új tudás felé. Ez a pedagógusi szerep a tartalom szempontjából közvetettebb,

módszertani szempontból pedig összetettebb, jóval időigényesebb és kevésbé kiszámítható, mint a hagyományos.

2.3. A tanulók készségrendszerének fejlesztése a földrajztanításban

2.3.1. Készségfejlesztési feladatok a földrajzórán

A földrajzban alkalmazott tananyag-feldolgozási és tevékenységi rendszer is a környezet-, majd a természetismeret tanulása során kialakult tanulói képességekre épül. Tekintsük át a földrajz tantárgy kiemelt **képességfejlesztési feladatait!**

1. **A világban való eligazodáshoz** szükséges alapvető készségek kifejlesztése a tanulóknál (tájékozódás a térben, az időben és a földrajzi-környezeti jelenségekben, folyamatokban, összefüggésekben).
2. Elsősorban a földrajzi-környezeti szempontból hasznos **gyakorlati jártasságok és készségek** (pl. terepi tájékozódás, a térképpel és a térképen való tájékozódás) kialakítása a gyerekekben.
3. A földrajzi-környezeti információkhoz való hozzájutás biztosítása minél többféle módon és változatos eszközök (pl. valóság-vizsgálódás, világhálós információs rendszerek, statisztikai adatszolgáltatás, GPS, médiumok) segítségével. Az **információhordozók használatának** megismertetése és fokozatosan készségszintre fejlesztése.
4. A tanulók rávezetése arra, hogy keressék és találják meg a földrajzi-környezeti jelenségek, folyamatok okait (**oknyomozás**), és ismereteik birtokában következtessenek a jelenségek, folyamatok, cselekedetek várható és lehetséges következményeire (**prognosztizálás**).
5. **A modellekben való gondolkodás** készségének kialakítása annak érdekében, hogy a tanulók a földrajzi-környezeti tartalmakról meglévő általános ismereteik, képzeletük és kialakult szemléletük birtokában – szükség esetén – tudják bővíteni, pontosítani, elmélyíteni szakmai ismereteiket.
6. **Kritikai és elemi tárgyalási képesség** kialakítása a tanulóknál, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy szaktárgyi tudásuk alapján tudjanak véleményt mondani, állást foglalni, vitában érvelni, és tartsák tiszteletben, kritikával fogadják el mások másfajta véleményét a földrajzi-környezeti kérdésekkel kapcsolatban.
7. Jártasság kialakítása a gyerekekben az ember és a környezet szempontjából egyaránt előnyös **döntéshozatalban**.
8. A tanulók hozzásegítése ahhoz, hogy a természet szépségeinek megismerésére alapozva kifejlődjön bennük a követendő környezeti etika, megalapozódjon a **környezetért felelős, a fenntarthatóság** elveit szem előtt tartó **magatartásuk**.

A készségfejlesztési célok, feladatok gyakorlati megvalósítása érdekében a legújabb földrajztervek a **tevékenységformákat** részletesebben fejtik ki, mint a tananyag tartalmát, jelezve az iskolai munkában való fontosságukat, az iskolai munka hangsúlyeltolódását a hagyományos ismeretközpontú oktatáshoz képest. A tevékenységek közül is többnyire csak azokat fogalmazzák meg, amelyek nem fordultak elő a korábbi években, a tanulóknak az adott évfolyamon kell megismerniük és elsajátítaniuk a velük kapcsolatos módszereket, vagy azokat, amelyeknek gyakorlása ekkor (ezen az évfolyamon, ebben a témában) kiemelten fontos. Ezek a tevékenységek nemcsak az új ismeretek megértését és elsajátítását segítik elő, hanem az önálló ismeretszerzési és feldolgozási módszereket, azok alkalmazási lehetőségeit is megismertetik a tanulókkal. Természetesen ezek a későbbi években is előkerülnek, de akkor már elmélyítés- és gyakorlásképpen. A készségfejlesztési feladatok megvalósítása **lassú és fokozatos folyamat** az iskolai évek alatt. Ráadásul az eredmények az egyik tanulónál korábban, a másiknál később jelentkeznek, s vannak olyanok is, akiknél soha nem valósulhat meg az egyik vagy másik kitűzött készségfejlesztési feladat.

2.3.2. A készségfejlesztést szolgáló új módszerek a földrajztanításban

Az utóbbi két évtizedben napvilágot látott tantervek abban hoztak újat, hogy elsősorban a kialakítandó képességekről, fejlesztendő készségekről szólnak. Új képességek, készségek kerültek előtérbe a földrajztanításban, mert ma és a jövőben a tanulóknak más képességekre van és lesz szükségük, mint korábban, hogy megállják helyüket az életben. Ráadásul a tantárgy tartalma – mint ahogyan a földrajztudományé és társtudományaié – is változott. Az új fejlesztési célok részben új módszerek használatát igényelik, vagy azt kívánják, hogy a tanárok megújítsanak néhány, a kor gyorsan változó körülményeihez és követelményeihez, valamint a tanulók megváltozott szokásaihoz, életstratégiáihoz alkalmazkodó módszertani eljárást (7. táblázat). Arra is szükség van, hogy átgondolják az általános pedagógiai gyakorlatban, a fejlesztőmunkában vagy a más tantárgyakban alkalmazott módszereket abból a szempontból, hogy azok hogyan fordíthatók a földrajzi-környezeti ismeretek eredményesebb tanítására.

A földrajztanítás irányelvei	Korábban kevésbé használt módszerek
A világban való eligazodáshoz szükséges térbeli és időbeli tájékozódó készségek kifejtése	⇒ <ul style="list-style-type: none"> - Útvonaltervezés (pl. digitális atlasz, internetes útvonaltervező programok használata); - Séta, utazás virtuális eszközök (pl. CD/DVD-ROM-ok, internetes honlapok) segítségével; - Térí léptékekkel kapcsolatos összehasonlítások; - Különböző léptékű időszalagok készítése, időnagyságrendi összehasonlítások
Információhordozók használati készségeinek kialakítása	⇒ <ul style="list-style-type: none"> - Gyűjtőmunka tömegkommunikációs forrásokból (pl. digitális könyvtárak, online folyóiratok és újságok, internetes hírportálok, mobiltelefon- és táblagép-alkalmazások, médiatárak használata); - Forráselemzés (pl. szemelvények, adatok, ábrák, képek, tömegkommunikációs és internetes források, online-felületek); - Statisztikai adatok felhasználása, számítása, ábrázolása; - Tájékozódás, objektumok, jelenségek, felismerése légifotón, műholdfelvételen, GIS-rendszerek produktumain; - Terméklista, plakát, prezentáció, médiatermék készítése; - Projektbeszámoló összeállítása
Oknyomozási készség fejlesztése Prognosztizálási készség megalapozása	⇒ <ul style="list-style-type: none"> - Folyamatmagyarázat; - Folyamatábra, séma elemzése és készítése; - Logikai láncok és hálók összeállítása; - Esetmódszer és esetelemzés
A modellekben való gondolkodás készségeinek kialakítása	⇒ <ul style="list-style-type: none"> - Modellábrák értelmezése és készítése; - Tipikus tájak jellemzése, feldolgozása; - Modellek (terepasztali, demonstrációs, kísérleti, számítógépes, interaktív stb.) használata
Gyakorlati jártasságok, készségek kialakítása Kritikai és tárgyalási készség kialakítása Jártasság kialakítása a döntéshozatalban A környezetért felelős magatartás alapozása	⇒ <ul style="list-style-type: none"> - Riport, interjú készítése; - Állásfoglalás megfogalmazása, véleményütköztetés, érvelés, vita; - Drámapedagógiai módszerek (pl. helyzetgyakorlat, szerepjáték)

7. táblázat. A képzési irányelvekből következő, újszerű módszerek a földrajztanításban (Makádi M.)

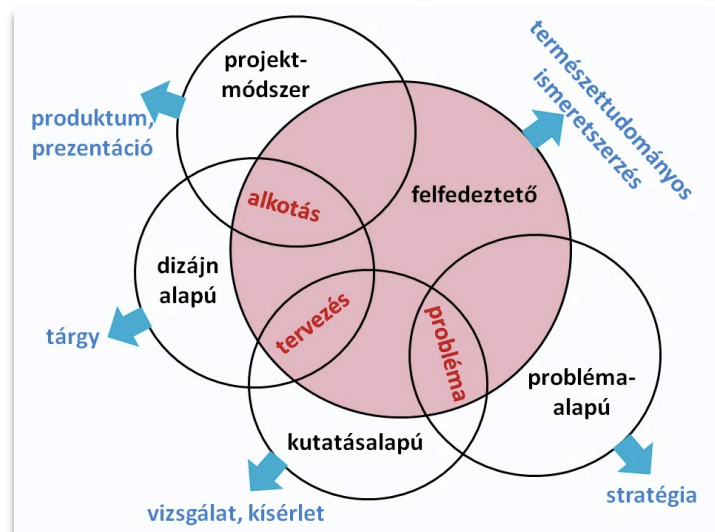
3. Korszerű földrajztanítási-tanulási módszerek

A földrajztanárnak látszólag könnyű dolga van, mert tantárgya látványos és a mindennapi életben zajló jelenségekkel, folyamatokkal foglalkozik, amelyeket a tanulók könnyen elképzelnek, a tanárok pedig könnyen szemléltetnek. Könnyűnek tűnik az iskolán kívüli szemlélő számára is. Ők nem tudhatják, hogy a földrajzórán mennyire sok tényanyagot kell elsajátítani mennyire csekély idő alatt. A tényanyag bonyolult összefüggésrendszerekre épül, melyekben egyszerre vannak jelen a természeti és a társadalmi környezet elemei. Ráadásul azokat egyszerre kell térben és időben vizsgálni, amit a tizenévesek nehezen látnak át. A földrajztanulás akkor lehet eredményes, ha a tanulók megfigyelések, vizsgálódások és más tevékenységek (pl. adattár-, GPS- vagy térképhasználat) során jutnak információkhoz, szereznek tapasztalatot a körülöttük lévő világról, megismerhetik, hogy az egyes cselekvések miként hatnak a környezetre, továbbá folyamatosan ütköztetik gondolataikat és tapasztalataikat, gyakorlati vagy logikai próbára teszik az elképzeléseiket. Ezek azonban időigényes tevékenységek, és nem valósíthatók meg a hagyományos frontális oktatás módszereivel; feltételezik, hogy a földrajztanár nem előadó, hanem a tanulási folyamatot irányító, segítő, támogató, információ- és értékközvetítő, innovatív pedagógus.

3.1. A tevékenykedtető módszerekre épülő földrajztanítás metodikai lényege

3.1.1. A felfedezettető tanulás

A konstruktivista pedagógia a cselekedtető, tanulásközpontú módszerek („learning by doing”) különféle fajtáit alkotta meg és ültette át a nemzetközi tanítási gyakorlatba. A **felfedezettető tanulás** („inquiry based learning”, IBL) néven ismert **tevékenykedtető módszertani irányzatok** a konstruktivizmusban gyökereznek. Közös vonásuk, hogy a tanulást a tanulók motiváltságára és cselekvésére építik, feltételezik a gyerekek önálló gondolkodását és azt, hogy tevékenységeik minden elemére képesek reflektálni. A tanulók személyiségéhez, tudásszintjéhez igazodó tudásépítésre töreksenek, amelynek a tanulók aktív résztvevői: válaszokat és megoldásokat keresnek adott helyzetekre, jelenségekre. A tanulási stratégiák között egyre jelentősebbé válik a konkrét részismeretek általánosításán alapuló modellalkotás, a folyamat külső és belső összefüggéseinek értelmezése, a folyamattervezés és a „mire tudnám én ezt használni?” kérdésre való válaszkeresés is.

2. ábra. A tevékenykedtető módszerek metodikai alapjai (Makádi M. 2012)

A felfedezettő tanulás több tanulóközpontú, tevékenykedtető tanulási modell alapján jött létre az 1960-as évektől, és mai gyakorlatában ezek a modellelemek mind felfedezhetőek egy-egy kiemelt tevékenységre (pl. problémamegoldásra, tervezésre és alkotásra) alapozva (2. ábra). Kialakulásuk történeti sorrendjében a következő fő összetevőkre bontható: projekt módszer („project based learning”, PBL), problémaalapú tanulás („problem based learning”), dizájn alapú tanulás („learning through design”) és kutatás alapú tanulás („research based learning”).

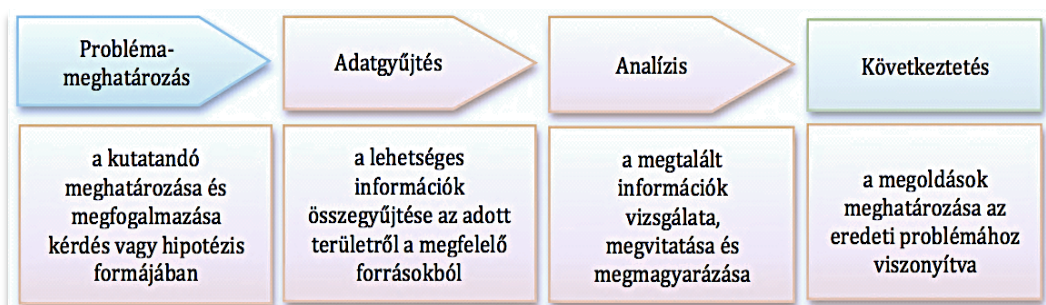
3.1.2. A dizájn alapú tanulás

A dizájn alapú tanulásnak a módszertani logikája, hogy a tudásszerzés akkor a legeredményesebb, ha a tanulók nem készen ismerik meg a dolgokat (tárgyakat, környezeti elemeket, folyamatokat), hanem egy konkrét dolgot (pl. egy modell tárgyat vagy infografikát) meg kell tervezniük és meg is kell alkotniuk. A felfedezettő tanuláshoz a tanulók tervezési tevékenysége és alkotó munkája kapcsolja.

3.1.3. A kutatás alapú tanulás

A világ megismeréséhez szükséges tények feltárására, megszerzésére irányul a **kutatásos stratégia**, amely a megismerés módszerein alapszik. **Kutatásos feladat** minden, amiben hiányosak a szükséges tények vagy közvetlenül nem tanulmányozhatók, elemezhetők, hanem a tanulóknak kell kiválasztaniuk a megfelelőeket (Knausz I. 2001). A kutatásos feladatmegoldás rávezeti arra, hogy miként juthatnak az éppen szükséges információkhoz, hogyan rögzíthetik és rendezhetik számukra értelmes egészé, hogyan használhatják fel azokat. Vagyis a módszer a tanulás egymást követő konkrét gyakorlati lépéseinek megtervezését és végrehajtását foglalja magában (ezért nevezhető stratégiának). A hatékony tanulás feltétele az állandó és jó tanulói kérdésfeltevés, mert a kérdezés során válnak értelmessé a tények, hisz azáltal, hogy átalakulnak, új rendszerbe kerülnek, így széleskörűen alkalmazható tudásstruktúra keletkezik.

A **kutatás** („inquiry”) általános értelemben a tudományos igazság, az információ vagy a tudás keresése. A természettudományos oktatás szemszögéből a „természettudomány mint folyamat” feletti lépcsőfok, amely során a tanulók elsajátítják a megfigyelés, a következtetés és a kísérletezés készségét (Nagyné 2010 alapján). Folytonos kérdésekkel generált kérdés-válasz folyamat, kritikus gondolkodás a kézzelfoghatóság és a magyarázatok közötti összefüggésekről, alternatív magyarázatok megalkotása és elemzése, érvek közlése. Ezért nélkülözhetetlen a tanítási-tanulási folyamat során a kutatások tervezése, irányítása, az adatgyűjtéshez szükséges megfelelő eszközök, módszerek és technikák elsajátítása és használata, valamint a kutatási algoritmus (3. ábra) ismerete.

3. ábra. A kutatás folyamata (<http://www.worksheetlibrary.com/teachingtips/inquiry.html> alapján)

A **kutatás alapú tanulás** alapja egy konkrét probléma, aminek a megoldására a tanulók előzetes ismereteik birtokában vizsgálatot, kísérletet terveznek. Nem az a lényeg, hogy mit tanulnak, mit gondolnak, hanem az, hogy hogyan gondolják, vagyis a **dolgok tanulási folyamatán** van a hangsúly. Tanulás közben a tanulók megértik a fogalmakat és a folyamatokat, az ismeretelemek szintetizálásával mélyül a tudásuk, az azokkal kapcsolatos attitűdjeik gazdagodnak, és megértik a

természettudományos megismerés lényegét. A kutatásalapú tanulás vezethet el a hasznosítható tudáshoz, az értelmes, illetve az élethosszig tartó tanulás képességéhez.

Bruner, J. (1961) felfogása szerint azért érdemes tanulni, mert amit egy helyzetben, egy konkrét tananyagon megtanulunk, azt képesek leszünk más helyzetben, más tananyaghoz kapcsolva is alkalmazni. Pl. ha megtanuljuk, hogyan kell leolvasni a térképi fókusz segítségével egy ország tényleges földrajzi fekvését, akkor képesek leszünk bármely terület fekvését is meghatározni, sőt képesek leszünk a koordináták alapján helyeket megkeresni a térképen. A gondolkodás felől nézve, a tanulás valamely struktúra, azaz a tananyagban rejlő mélyebb összefüggés elsajátításáért történik, az aktuális anyagról átvihető egy másikra, vagyis alkalmazható. A **felfedezettő tanulási stratégia** (4. ábra) alkalmazásakor gondolkodni kell, cserében lehetővé válik, hogy a tanulók meglévő tudása és az új helyzet találkozásából valami új, magasabbrendű tudás szülessen. A módszer tehát helyzetbe hozza a tanulókat azért, hogy olyan szituációkat alakíts ki, amelyben aktív részesei a probléma megoldásának. Hogyan valósul meg e gondolkodási folyamat során a felfedezés? Úgy, hogy a tanulók kérdéseket tesznek fel, amelyek megválaszolása érdekében cselekvési tervet készítenek, vizsgálódnak, portfóliót készítenek, kiállítást állítanak össze és értékelik a saját eredményeiket. A tanár a kíváncsiságukra alapozva problémahelyzetet teremt, szituációs gyakorlatokat és projekteket szervez, valamint folyamatosan értékeli a tanulói teljesítményeket.

4. ábra. A felfedezettő tanítási-tanulási stratégia modellje (Makádi M. 2005 alapján)

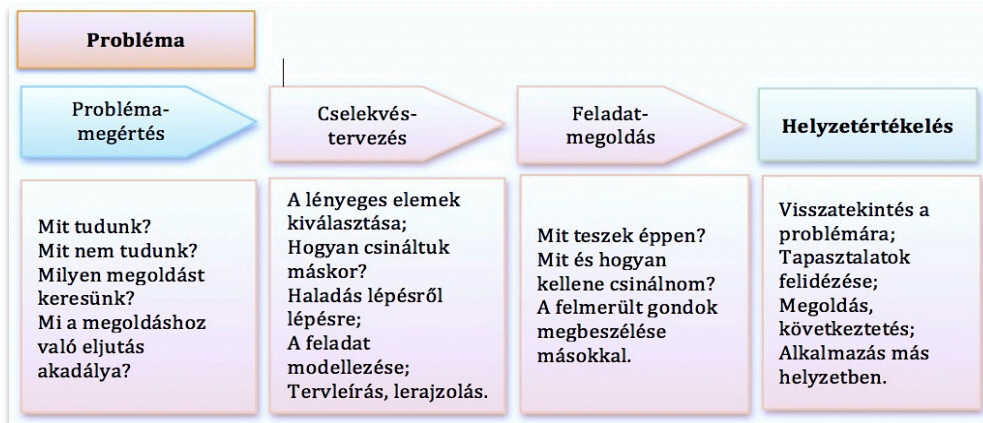
A felfedezettő tanulás folyamatában a természettudományos tantárgyakkal kapcsolatban négy **tevékenység** terjedt el (Réti M. 2011 és Nagyné 2010):

- problémaközpontú tevékenységek (egy kérdéskör komplex rendszerének feltárására);
- kutatásalapú információgyűjtés (főleg tanulói vizsgálódások és kísérletek során);
- önszabályozó tanulási ciklusok (a tanulók nagyobb felelősségvállalása a saját tanulásuk iránt);
- kommunikáció („talking science”) (a modellalkotás folyamatában az érvelés és a vita, a folyamat végén az eredmények bemutatása).

3.2. A problémaalapú földrajztanítás

Az egész tanulási folyamat problémamegoldásként fogható fel, mert a tanulók folyton kisebb-nagyobb problémákkal találják szembe magukat, amelyeket meg kell oldaniuk. A megoldásra irányuló erőfeszítéseik mögött gondolkodási folyamat zajlik. A tanár feladata kialakítani a gyerekekben azt a képességet, hogy gondolkodásukat problémamegoldásra használják, ami az életben való boldogulásnak is az egyik feltétele. A **problémát** a valóságban az élet „készen” adja, a tanítási-tanulási folyamat során azonban a tanárnak kell azt megfogalmaznia, vagy a tanulókat úgy kell vezetnie, hogy szembetalálkozzanak vele, és késztetést érezzenek a megoldására. Pedagógiai értelemben akkor beszélünk problémáról, ha a tanulók a célhoz vezető utat nem ismerik (Nagyné 2010) vagy kevés ismerettel rendelkeznek a megoldásához (Kontra J. 1996).

A szűkebb értelemben vett **problémaalapú tanulás**(„problem-based learning”, PBL) során a tanulók általában kiscsoportokban dolgoznak egy a tananyagra épülő, de a valós életből vett probléma megoldásán. Vagyis a tananyag a tanulók számára fontos és időszerű problémákba ágyazódik, nem feltétlenül igazodik a szaktudományos ismeretrendszer belső logikájához. A problémaalapú tanulás módszere és a tanulási folyamatba való illeszkedése a projekttanuláshoz hasonló. Mindkettő a tananyag egy központi tartalmára épül, és a mindennapokban előforduló problémák feldolgozása során a tanulók együttműködő gondolkodására, alkotó vitáira, döntéseire számít.

5. ábra. A problémamegoldás folyamata (Makádi M. 2013)

3.3. A projektpedagógiai alkalmazása a földrajztanítás-tanulás folyamatában

A földrajz tantárgy napjainkban – a gyakorlati élettel szorosan összefüggő témája és az ebből következő tanítási-tanulási módszerei miatt – már túlfeszíti a hagyományos osztálytermi, tanórai lehetőségeket. Éppen ezért van nagy jelentősége a világban már több mint egy évszázada, Magyarországon azonban inkább csak az 1990-es évektől terjedő **projektmódszernek**, amely a tanulók érdeklődésére, élettapasztalatára, **tervező és kivitelező tevékenységére** épít. A megismerési folyamatot **projektek**, azaz egy-egy problémára épülő témaegységek sorozataként szervezi meg. Az oktatás menetét **gyakorlati problémák megoldása köré csoportosítja**, amelyek gyakran a szűkebb környezet (pl. lakóhely, kistérség, régió) társadalmi, gazdasági, ökológiai, környezetvédelmi, kulturális gondjaival és lehetőségeivel foglalkozik (pl. az idegenforgalom lehetőségeivel, a gazdasági szerkezetváltással, a népesség átrétegződésével). A téma feldolgozását a tanulók kisebb-nagyobb csoportokban, egymással és tanárukkal együttműködve végzik.

A feladat nem csupán a probléma megoldása, hanem teljes „körüljárása”, a lehető legtöbb összefüggésének feltárása. A földrajzi-környezeti témák megismerése azok történeti, néprajzi, természettudományi (biológiai, fizikai és kémiai), közgazdasági, technikai, művészeti (irodalmi, képzőművészeti, zenei, mozgás- és filmművészeti), informatikai, tudománytörténeti vonatkozásainak feldolgozásával együtt történik. A megszerzett információk, tapasztalatok tehát nem szoríthatók a földrajz tantárgy keretei közé, lényegük éppen integratív jellegükben van. A **projektmódszer** a tanulók közös, alkotó felfedező tevékenysége, amely a tudásbővítésen és a kutatás-keresés élményén alapszik. Az együtt tevékenykedő és gondolkodó projektcsoport elvégzett munkája eredményének tárgyasulnia kell, egy kézzelfogható alkotás vagy a közönség elé tárható bemutató születik, ez kapcsolja a módszert a felfedezettő tanuláshoz.

A projektmunka eredménye nemcsak a közös munka során, de egyénenként megszerzett ismeret, jártasság vagy készség, hanem **egy közös alkotás** is, amelyet a tanulók bemutatnak (pl. más, osztályon belüli vagy kívüli csoportoknak, a szülőknek, a lakóhelyi társadalom bizonyos csoportjainak). A közös alkotás sokféle lehet. A földrajz tantárgyhoz kapcsolódóan általában valamilyen tárgy elkészítése (pl. terepasztali modell, makett, videofilm), kiállítás (pl. tárgyak, dokumentumok, modellek, tablók), újság (pl. egy folyóirat tematikus száma), internetes honlap, vitaest vagy minikonferencia, utazás (pl. kirándulás, tanulmányút a téma valós helyszínén történő bemutatására) a projektmunka végeredménye.

6. ábra. A projektmódszer algoritmus

3.4. A tanulás támogatása az általános és a középiskolában

3.4.1. A tanulási kompetencia értelmezése

Az iskola az a hely, ahol kialakulnak az értelemszerűen emberi létezéshez szükséges kompetenciák, beleértve az ismereteket, a készségeket és a viselkedéseket is. Ehhez azonban útbaigazítást kell kapniuk a gyerekeknek a tananyag megszerzésének, elsajátításának módjaihoz, vagyis meg kell tanulniuk eredményesen tanulni. A „**hatékony, önálló tanulás** azt jelenti, hogy az ember képes kitartóan tanulni, saját tanulását megszervezni egyénileg és csoportban egyaránt, ideértve a hatékony gazdálkodást az idővel és az információval; felismeri szükségleteit és lehetőségeit, ismeri a tanulás folyamatát” (Nemzeti alaptanterv 2012). A tanulóknak tehát az iskolai munka során meg kell ismerniük, hogyan lehet új ismeretekhez jutni, azok hogyan dolgozhatók fel, hogyan válhatnak sajátjukká, hogy majd ezen képességek birtokában alkalmazni is tudják tudásukat a tanulási feladathelyzetekben és mindennapi életükben is. Ez azonban csak akkor valósulhat meg, ha érdekeli őket, amit csinálnak, és pontosan, aktuálisan ismerik saját képességeiket (erősségeiket és

gyengeségeiket). „A hatékony és önálló tanulás olyan alapvető készségek meglétét igényli, mint az írás, olvasás, számolás, valamint az infokommunikációs eszközök használata. Ezekre épül az új ismeretek elsajátítása, feldolgozása és beépítése. ...További feltétele a saját tanulási stratégia kialakítása, ... a figyelem összpontosítása, valamint a tanulás szándékának és céljának kritikus mérlegelése.” Mivel azonban az életben is egyre inkább a csapatmunka vezet eredményre, az iskolában is célravezető az **együttműködésen alapuló tanulási környezetekben** megszerezni a tudás másokkal való megosztására, a célirányos közös gondolkodásra, a tanács- és támogatásszerzésre vonatkozó tapasztalatokat.

3.4.2. A földrajztanulási kompetencia fejlesztésének tantervi rendszere

A földrajztanár feladata gondoskodni arról, hogy tanítványai tudjanak bánni az általános információhordozókon kívül az egyes speciálisan földrajzi jellegű iskolai és iskolán kívüli információhordozókkal, illetve megismerjék a földrajz tantárgy eredményes tanulásának technikáit és stratégiáit. Ez csak hosszú évek kitaró fejlesztő munkájával érhető el. A **fejlesztés** csak szisztematikusan és **fokozatosan egymásra épülő rendszerben** valósulhat meg, ráadásul az egyes tanulók eltérő időben lépnek egy-egy tanulási képesség következő szintjére. A folyamat soha nem zárul le, a képesség mélyül, finomodik, összetevői differenciálódnak. Ebből következik, hogy fejlesztésük mindig (minden évfolyamon, minden témakörben, minden közösségben) aktuális. A földrajztanulás képességének kialakításával kapcsolatos tantervi követelmények részben a tanuló saját tanulásának szervezésére, részben pedig a tanulási technikákra vonatkoznak (8. táblázat).

	Természetismeret	Földrajz	
	5–6. évfolyam	7–8. évfolyam	9–10. évfolyam
Tanulás-szervezés	A természetismeret tanulásához szükséges feltételek megfogalmazása	A földrajztanuláshoz szükséges feltételek és gátló tényezők megfogalmazása	Feltételek megteremtése, eszközök kiválasztása különböző célú, típusú tanuláshoz
	Tanulási időterv készítése irányítással (ismeretszerzés, órára való felkészülés)	Tanulási időtervkészítés irányítással (órára, témazáróra való felkészülés)	Különböző időléptékű tanulási időtervek készítése önállóan
	Tanulási terv készítése irányítással	Tanulási terv-készítés irányítással (témakör, téma, topográfiai ismeret feldolgozás)	Különböző célú tanulási tervek készítése önállóan
	Ismeretszerzés és alkalmazás témánapon	Ismeretszerzés és ismeretalkalmazás földrajzi témahéten	Földrajzi-környezeti probléma feldolgozása témánapon/héten/epochában
Tanulási technikák alkalmazása	Jellemzési algoritmus... irányított alkalmazása (anyag, táj)	önálló alkalmazása egyéni és csoportmunkában (kőzet, talaj, víz, éghajlat, táj, ország)	önálló alkalmazása összehasonlításban (régio, országcsoport, öv/terület)
	Szemléleteti térképolvasás, irányított topográfiai ismeretszerzés	Logikai térképolvasás, irányított topográfiai ismeretszerzés és -rögzítés	Topográfiai ismeretszerzés és elemzés önállóan
	A földrajzi fogalmak és folyamatok tanulási technikájának... megismerése	irányított alkalmazása	A földrajzi folyamatok és összefüggések tanulási technikájának alkalmazása
	Kutatásos-felfedezési tanulási stratégia alkalmazása... közvetlen irányítással	közvetett irányítással	közvetlen önállóan csoportmunkában
	Kooperatív technikák alkalmazása... tanári irányítással	és szervezése irányítással	Kooperatív tanulás, szervezése, lebonyolítása önállóan

8. táblázat. Kívánatos kiemelt földrajztanulási tevékenységek életkori szakaszonként (Nat és kerettantervek 2012 alapján Makádi M.)

3.4.3. A földrajztanulási képesség fejlesztésének módszerei

A földrajz lényege a kapcsolatteremtés a különféle tudományterületek között, szinte nincs is olyan tantárgy, amellyel ne lenne kapcsolata. A földrajz eredményes tanulása feltételezi a többi tantárgy rendszeres tanulását is. Sokszor olyan ismereteket kell alkalmazni, olyan képességre van szükség a földrajzórán, amelyet más tantárgy tanulása során szereztek meg a tanulók. Pl. a kontinensek, tájak természeti adottságai nem ismerhetők meg biológiai, ökológiai alapismeretek nélkül, az országok társadalmi-gazdasági földrajzáról nem lehet a történelmük ismerete nélkül tanulni, a gazdasági ágak a technika fejlődésében, az anyagok kémiai és fizikai tulajdonságaiban való jártasság nélkül, a környezeti problémák pedig kémiai tudás hiányában nem értelmezhetők. Ebből egy fontos tanulási alapelv következik: a földrajztanulás csak akkor lesz eredményes, ha a tanulók mindig felelevenítik az éppen aktuális tananyaghoz kapcsolódó ismereteiket, amelyeket más tantárgyakból, korábban szereztek. Nem mehetnek el olyan kifejezések, tények, gondolatok mellett, amelyeket nem értenek vagy nem emlékeznek rájuk pontosan. De még ennél is fontosabb, hogy **gondolkodjanak**, hiszen a földrajz lényege az összefüggésekben van. Természetesen ezek mellett az eredményes földrajztanuláshoz **tanulástechnikai képességeknek** is birtokában kell lenniük. Nézzük csak, hogy melyek a legfontosabbak!

A felkészülést segítő algoritmusok

- a. **Előzetes elképzelések számbavétele** – annak átgondolása, hogy az éppen aktuális tanulási folyamat, akár egy mozzanak vagy tevékenység (pl. a lecke megtanulása, a topográfiai fogalmak térképi memorizálása, a kulcsfogalmak definiálása, fogalmakból logikai háló összeállítása) mennyi időt igényel, vagy elképzelések megfogalmazása a tanulandó tartalommal kapcsolatban (pl. előfeltevések megfogalmazása, a téma egy-egy lényegi eleme melletti és elleni érvek összegyűjtése).
- b. **Tanulási stratégiák kiválasztása** – annak átgondolása, hogy máskor hasonló jellegű témát milyen módszerrel dolgozott fel a tanuló (pl. országcsoportok feldolgozásakor visszautaló stratégia, általános földrajzi kérdések feldolgozásakor próba-szerencse vagy kutatásos, problémamegoldáskor analógiás stratégia), az miben volt jó és milyen nehézségeket jelentett számára, vagy ha nem volt még hasonló tananyag, akkor melyik korábbi módszer lehet alkalmas a feldolgozására. Tágabb értelemben nemcsak egy-egy lecke, témakör feldolgozási módjának megválasztását foglalja magában, hanem általában a tantárgy tanulási módszerének a kialakítását. A tanulók többnyire kialakítanak maguknak egy általános tanulási módszert, s azt alkalmazzák minden tantárgyra. A földrajz szempontjából nézve ez biztosan nem helyes eljárás, mert egymástól erősen eltérő megismerési, megértési és rögzítési módszereket kívánnak a tantárgy keretében tanult természet- és társadalom-földrajzi tartalmak, de még az egyes témakörök (pl. anyagismeret, körforgási folyamatok, kölcsönhatások, környezetgazdálkodás), azok különböző hierarchiaszintű (pl. lokális, regionális, globális) folyamatai is.
- c. **Visszatekintés a tanulási folyamatra** – annak számbavétele, hogy mely tanulási részfolyamatra, műveletre került sor a tanulási folyamat során, azokra mennyi időt fordított a tanuló, mi vezetett eredményre, és mi az, ami kimaradt, kevés idő jutott rá (pl. topográfiai rögzítés, az összefüggések kigyűjtése és elemeik átgondolása, a tankönyvi ábrák áttanulmányozása), vagy változtatni kell rajta legközelebb (pl. az atlasz térképeit nem céltalanul nézegetni).

Az ismeretszerzést segítő technikák

- a. **Analógiás cselekvéssorok megtanulása** – cselekvés vagy munkafolyamat ismételt elvégzése utasítássorozattal, rajzban vagy képen megadott program alapján (pl. irányított vizsgálódás

és térképi utazás, modell összerakása, stratégiatérkép készítése), amely kialakítja az általános iskolás tanulóban a szokásos eljárási mód, kutatási tematika alkalmazását.

- b. **Jellemzési algoritmusok elsajátítása** – olyan feltáró megismerési program, amely segítségével más-más hasonló jellegű példák (pl. anyagok, tárgyak, objektumok, tájak, országok, régiók, a földrajzi övezetesség egységei, folyamatok) hasonló módon, azonos szempontok alapján ismerhetők meg és jellemezhetők annak érdekében, hogy a közöttük lévő hasonlóságok és különbségek könnyebben elkülönüljenek a tanulók számára. Alapvetően az általános iskolai évek alatt történik a földrajztanuláshoz szükséges algoritmusok elsajátítása, a középiskolában különböző feltételek között alkalmazzák azokat a tanulók.
- c. **Információszerzési módszerek elsajátítása** – a különböző információhordozókhoz kötődő, azok tartalmát, üzenetét feltáró módszerek alkalmazása (pl. térkép-, ábra- és képelemzés).
- d. **A tartalmakkal kapcsolatos logikai menetek** – a követelménykategóriák: tények (pl. mennyiségek és nagyságrendek, jellemzők, topográfiai helyzet), fogalmak, folyamatok és összefüggések megismerésének és feldolgozásának módját tanító eljárások, amelyek birtokában a tanulók felépíthetik földrajzi-környezeti tudásrendszerüket. Pl. szempontkiválasztáson és lényegkiemelésen alapszik a fogalmak összevetése fogalomtáblázatban, két-két szempontnak való megfelelésen a fogalmak igazságtáblázatban való elhelyezése, az összefüggések rendszerezésén a gondolattérkép-készítés.

3.4.4. A digitális kompetencia fejlesztése a földrajztanításban

A digitális kompetencia értelmezése

Az információs társadalomban való boldogulás egyik alapja, hogy az emberek rendelkezzenek alapvető információs technológiai ismeretekkel, azokat legyenek képesek biztosan és kritikusan használni a munka, a kommunikáció és a szórakozás terén egyaránt. A **digitális kompetencia** nem az informatikai ismeretek mennyiségi birtoklását jelenti, hanem azok **felhasználásának képességét** a tágabban értelmezett tanulási folyamatban (9. táblázat). A felhasználás igényli a számítógépnek az információ keresése, értékelése, tárolása, előállítás, bemutatása és cseréje céljából, illetve kommunikációs eszközként való használatának a képességét, valamint azt, hogy a tanulók (és tanáraik) hasznosan részt tudjanak venni a tanulás céljait szolgáló együttműködő hálózatokban az interneten keresztül. A digitális kompetencia kialakulásának feltétele, hogy az iskolában, a tanítási órákon (így a földrajzórán is) alkalmazzák a tanárok és a diákok az infokommunikációs technológiákat (IKT) a tanítási-tanulási folyamat során. A számítógéppel támogatott tanulási környezetben (digitális pedagógia) a hagyományostól eltérő a tanulók szerepe, nemcsak befogadói a tananyagnak, hanem résztvevői a tudás megszerzésének, a tanárok pedig nem információforrások, hanem a tanulási folyamatot segítők (moderátorok) (10. táblázat).

Informatikai tudás	Digitális írásbeliség
Merev, korlátozott ismeretek birtoklása	Rugalmas, határtalan ismeretek szerzésének lehetősége
Tények, adatok, szabályok, törvények rögzítése	Képesség, kompetencia elsajátítása a sokoldalú felhasználásra
Rögzített, homogén és csoportos tanulás	Személyre szabható tanulási környezet rugalmas heterogén csoportokban
Frontális oktatás, tanítási-tanulási folyamat	Tanári mentorálásra épülő tanítási-tanulási folyamat

9. táblázat. Az informatikai tudás és a digitális írásbeliség közötti különbségek (Kárpáti A. 2008)

IKT-ra épülő funkciók	Interakció	Diákszerep	Tanárszerep
Levezetés, vitacsoport	Aszinkronikus	Részvétel	Moderálás
Beszélgető csoport	Szinkronikus	Részvétel	Moderálás
Audió- és videó-konferencia	Szinkronikus	Részvétel	Jelenlét, esteleg moderálás
Hang- és kép-közvetítés	Közvetített	Hallgatás, szemlélés	Választás utólag: értelmezés
Információs forrás	Közvetített	Megtalálás, értékelés	Irányítás, értékelés
Szemléltető eszköz	Közvetített	Tanulmányozás	Bemutató, értékelés
Programozás	Mobil	Az összes fenti szerep	Az összes fenti szerep

10. táblázat. Tanár- és diákszerepek infokommunikációs technológiákra épülő környezetekben

A digitális kompetenciát fejlesztő módszerek a földrajztanításban

A digitális kompetenciát fejlesztő módszerek **funkcióik szerint** kettősek: részben a világhálón való földrajzi információszerezésre, részben pedig a digitális kommunikációra irányulnak. Nem fejleszti a tanulók földrajzi tudását, ha csak technikailag használják az internetet információszerezésre. A világhálón való keresésnek a földrajzi-környezeti tartalomra és logikára kell vonatkoznia, és a természettudományos gondolkodást kell szolgálnia. Tulajdonképpen földrajzi halmazképzést végeznek, amikor letöltött képekhez kulcsszavakat rendelnek, tartalmi szempontú mappákba rendezik a képeket (pl. egy táj/ország/kontinens képeit téma vagy problémacsoportok szerint) vagy könyvtárfákat készítenek (pl. a hazai világörökségekkel kapcsolatos anyagokat tartalmi csoportokba rendezik). A webes linkajánló készítésekor a földrajzi tartalomhoz (pl. egy feldolgozandó témához vagy témakörhöz) kapcsolva vagy különböző céloknak (pl. ugyanarról a területről, földi szféráról turisztikai, gazdasági hasznosítás vagy környezeti veszélyeztetettség szempontjából) megfelelően válogatnak anyagok között. A digitális kommunikációs gyakorlatok során tartalmi célok érdekében használják a technika nyújtotta lehetőségeket. A tanulók csetelhetnek vagy mikroblogot írnak egy-egy témáról (pl. aktuális természeti veszélyhelyzetről vagy katasztrófáról, egy területtel kapcsolatos idegenforgalmi lehetőségekről, programokról) linkajánlók felhasználásával. Elektronikus levelezéssel szerezhetnek praktikus földrajzi, állampolgári ismereteket, miközben elérhetőségeket keresnek és elektronikus levelet írnak egy probléma megoldása érdekében (pl. az Európai Unióval kapcsolatos információszerezés a webes levelező portálokon vagy az Europe Direct szolgáltatáson keresztül).

Ez előző példákban a digitális kompetenciát fejlesztő kisebb feladatok példáit láttuk. Azonban igazi fejlesztő szerepet a tanulók előzetes tudására épülő, célszerűen megválasztott tanulási környezetek biztosíthatják, amelyekben az egyes feladatok egy komplex rendszerbe illeszkednek.

A leghatékonyabb fejlesztő tanulási környezetek:

- Multimédiás taneszközök használata: valódi taneszközökkel ötvözött számítógépes megfigyelés, mérés, vizsgálódás és folyamat-modellezés.
- Tanulásmódszerekre alapuló kognitív digitális taneszközök használata, amelyek során az ismeretalkotás interaktív és személyre szabható lehet (pl. virtuális labor, oktatójáték, tudásalkotó és -megosztó környezet).
- Digitális projekt: kommunikációs és alkotói képességek autentikus használata egyéni, páros vagy csoportmunka keretében, kommunikációs közösségben (pl. eTwinning, Intel-Teach projektek).
- Bemutató és prezentáció: információgyűjtés és -szűrés, ábra és kép készítése és elemzése, vizuális és verbális közlési mód kombinációja.
- Digitális ellenőrzés-értékelés: egyénre szabott feladatsor, gyakorlási lehetőség, teszt típusú ellenőrzés, azonnali diagnosztikus értékelés.

4. A hallgatói munka támogatása a gyakorló iskolában

A tanárrá válás folyamatának igen fontos színtere a **tanítási valóság**, amellyel a hallgatók a gyakorló iskolákban és a külső képzési helyeken találkoznak. Az ott folyó felkészítésnek összhangban kell zajlania az egyetemi szakmódszertani és pedagógia-pszichológiai képzéssel. A hallgatók ott próbálják ki az elméleti tudásukat és önmagukat az új közegben. Ugyanakkor sokszor életre szól, ahogyan terelgetik őket vezető- és mentortanáraik.

4.1. A hospitálások szerepe a földrajztanárképzésben

A tanárszakos hallgatóknak sokféle tapasztalat van a múltjukban, amelyet az iskolai évek alatt szereztek, amelyek mélyen beleivódtak a tudatukban, meghatározzák a tanításról és a tanári szerepről, a földrajz tantárgyról való gondolkodásukat. Sajnos ezek többnyire elavult oktatási módszerekhez és viselkedésformákhoz kötődnek, amelyeket nehezen engednek el még abban az esetben is, amikor elméleti úton belátják, hogy másra van már szükség. Ezért a gyakorló iskolai hospitálások alapvető fontosságúak a leendő tanárok képzésében mind a **korszerű tanári attitűd**, az eredményes **pedagógiai módszerek alkalmazási stratégiáinak kialakítása**, mind a **szaktanári kompetenciák** kifejlődése szempontjából. A hospitálásokon szembesülnek a leendő tanárok azzal a ténnyel is, hogy a mai tanulók másként gondolkodnak a tanulásról, mást tartanak fontosnak a világból, más eszközökkel dolgoznak, mint ők annakidején (ami nem is volt olyan rég).

Különösen fontos, hogy a hallgatók a hospitálásokon a gyakorlatban lássák visszaköszönni a **modern pedagógia és szakmódszertan alkalmazásának lehetőségeit** a földrajz tanítása, a szaktudományos tudás közvetítése során. A szakmódszertani előadásokon és szemináriumokon gyakran kétkedve fogadják a különböző munkaformák, tanulási-tanítási stratégiák, módszerek alkalmazásának lehetőségét és hatékonyságát, mert a frontális, gyakran csak tanári előadásokra épülő tanítási órák sorozatán szocializálódtak. Az egyetemi évek tapasztalatai (oktatási stílusa és módszerei) tovább erősítik a szkepticizmusukat. A hospitálásokon kell látniuk ezek működőképességét és helyes alkalmazásukat.

A hallgatóknak általában nincs reális képzetük a tanulókról. Nemcsak a tudásukról, hanem az egyes **életkori szakaszokra és a nemekre jellemző pszichés adottságokról** (pl. a figyelem tartóssága, játékoság, kritikai érzék, befogadóképesség, felejtés) sem. A tanulókra úgy gondolnak, mint akiktől számon kell kérni a tudást (amit egyébként az ismeretekkel azonosítanak), azt, ami még nem is létezik, hiszen éppen most kellene kialakítania a tanárnak. Érthető módon nem ismerik a tudásépítés módjait, ezért kiemelkedő jelentősége van annak, hogy ezt magtapasztalják a hospitálások alkalmával.

Az eredményes földrajztanítás nem nélkülözheti a stabil szakmai tudást. A hallgatók abban a téves elképzelésben élnek, hogy majd a tanítási órák előtt felkészülnek egy-egy óra anyagából, s akkor minden jól fog menni a tanítási gyakorlatban. Nem értik még, hogy nem az a tanítás lényege, hogy elmondják azt a tananyagot, ami benne van a tankönyvben vagy amit ők arról gondolnak egyetemi tanulmányaik alapján. Arra kell határozott és konzekvens példákat látniuk, hogy a **tudásszerzés** egy hosszú és kitartó munkát kívánó folyamat, lépésről lépésre halad. A földrajztanításban ez különösen nagy kihívásokat jelent, mert az alacsony óraszámok miatt katasztrofálisan nagy a tanulók felejtése még az egymást követő tanítási órák között is, hát még a témakörök, a tanévek között. Arra kell példákat látniuk, hogy hogyan lehet ébren tartani a korábban elsajátított tartalmakat amellet, hogy minden tanítási órán újabb tudás felé haladunk. A földrajzi tudáselemek egymásra építését, mélyülését és differenciálódását kell látniuk. Arról szinte tudomást sem vesznek a hallgatók, hogy a tudás nemcsak ismeretek, hanem képességek rendszere is. Ezt a hospitálásokon kell

megtapasztalniuk, hogy a tartalmi elemekhez mindig tartoznak jártasságok, készségek és képességek, amelyeket azok feldolgozása során fejleszt a földrajztanár. Értelmezniük kell ezek alapján, hogy nem arról van szó, hogy az egymás követő órákon „már megint ugyanazzal a tananyaggal foglalkoznak”, hanem arról, hogy másként, más **fejlesztési célok** megvalósítása érdekében történik ez.

A tanárjelöltek nem értik még, hogy mi a tényleges különbség az előadás és a tanítás között. Nem ismerik a **tudásátadás művészetét**, mert többségük nem is találkozott vele sohasem diákként. A hospitálások során kell példákat látniuk arra, hogy hogyan segíthető a megértés magyarázatokkal, hogyan kell annak **épülnie az előzetes tudásra**, hogyan kell **igazodnia** az egyes tanulók, az osztály intellektuális szintjéhez, pillanatnyi pszichés állapotához stb.

A földrajzói hősítéseknek hozzá kell segítenünk a hallgatókat ahhoz, hogy lássák, mennyi féle tudásellenőrzési mód létezik, amelyek közül csak egy a dolgozatíratás. Abban a tévképzetben élnek, hogy csak a nagyvolumenű teljesítmények (pl. egész tanórás dolgozat, legalább 15 perces szóbeli felelet) értékelhetők érdemjeggyel, s azokat még csak értékelniük sem kell (elég, ha ráírják a minősítő érdemjegyet). Látniuk kell, hogyan értékel különböző módszerekkel, apró mozzanatokkal egy-egy földrajzi teljesítményt a tanár.

Ha mindezeket a feladatokat szem előtt tartjuk, akkor belátható, hogy a hospitálások kulcsfontosságú szerepet töltenek be a hallgatók tanári pályára állításában. Ebből következik, hogy helytelen az a hallgatói és vezetőtanári hozzáállás, hogy minél rövidebb időtartamba sűrítsek a földrajzi tanítási gyakorlatot. Ebben az esetben nincs mód sem oktatási-képzési, tanítási-tanulási folyamatot megismerni, sem átlátni a szaktanári munka összetettségét, felelősségét.

4.2. A földrajz szaktárgyi tanítási gyakorlat az ELTE-n

4.2.1. A tanítási gyakorlat leírása

Időpontja: a 4+1 éves képzés esetén a 8. félév, az 5+1 éves képzés esetén a 10. félév

Időtartama: 60 kontakt óra

Kreditértéke: 2 kredit

Helyszíne: az ELTE gyakorlóiskolái (amennyiben a gyakorlóiskolák nem tudják fogadni a hallgatót, akkor külön szerződés alapján, az érintett karok és az ELTE Tanárképzési és Tanár-továbbképzési Tanács által elfogadott, valamint az ELTE Tanárképzési Központ által kijelölt intézményben végezhető a gyakorlat).

Szakmai felelős szervezeti egység: az adott szak oktatásáért felelős szervezeti egység (FFI) és a gyakorlóiskolák.

A gyakorlat szervezője: a Tanárképzési és Tanár-továbbképzési Központ.

Felelős oktató: a gyakorlóiskolai vezetőtanár a szakmódszertanos oktató szakmai támogatása mellett.

Az értékelés formája: gyakorlati jegy.

A kurzus felvételének előfeltétele: a vonatkozó szakterületek tantervi hálóiában előírt tárgyak teljesítése:

- a szakmai alapozó tantárgyak;
- Az Európán kívüli kontinensek természetföldrajza kollokvium;

- Az Európán kívüli világ társadalomföldrajza I. kollokvium;
- A kompetenciaalapú földrajztanítás kollokvium.

A gyakorlat célja:

- ismerkedés a tanári munkával komplex, önálló feladatokon keresztül és tapasztalatgyűjtés a szaktárgy tanításában a vezetőtanár irányításával;
- felkészítés a tanórák tervezésére és tartására a szaktárgyi és szakmódszertani szempontok figyelembe vételével;
- a pedagógusi hivatás megismerése, részvétel az iskola életében, a tanítási folyamat tervezésében;
- tapasztalatszerzés a tanulók megismerésében, ismereteik és személyiségük fejlesztésében, teljesítményük értékelésében;
- jártasságszerzés a pedagógiai megfigyelésekben, a tanítási órák tapasztalatainak rögzítésében, elemzésében és értékelésében.

A gyakorlat tartalma:

- legalább **15 földrajzóra** megtartása;
- a gyakorlatot vezető tanár tantárgyi programjának megismerése;
- a földrajzot is magában foglaló szakmai munkaközösség munkájának megismerése;
- a tanítandó osztályok megismerése;
- rálátás a témakörök és a tanítási órák anyagára;
- az iskola pedagógiai programjának és helyi tantervének, kiemelten földrajzi vonatkozásainak a megismerése;
- a földrajztanítás pedagógiai és szakterületi sajátosságainak megismerése;
- a különböző életkorú és fejlettségű tanulók nevelésével, oktatásával, képzésével kapcsolatos ismeretek alkalmazása.

A gyakorlat során végzett hallgatói tevékenységek:

- ismerkedés a tanulócsoportokkal és munkájukkal: megismerkedés a szakos tanítási gyakorlatra kiválasztott tanulócsoport(ok) osztályfőnöki munkájával és osztályfőnökével; egyéni és csoportos hospitálás a kiválasztott tanulócsoport más szakos óráin, konkrét megfigyelési szempontok alapján, óraértékelés, reflektív beszélgetés keretében;
- ismerkedés a szaktárgyi munkával kapcsolatos infrastruktúrával (pl. szertár, könyvtár);
- szakmai kapcsolat az iskola más tanáraival, pl. az osztályt tanító, illetve más földrajz szakos tanáraival;
- tanítási ütemterv készítése;
- egyéni hospitálás: a vezetőtanár által tartott szaktantárgyi órák megfigyelése, óraértékelés reflektív beszélgetés keretében;
- a vezetőtanár által tartott órák részfeladataiban, pl. egy-egy tanítási részfeladat megoldásában önálló, aktív részvétel, csoportmunka szervezése, dolgozat szerkesztése, dolgozatjavítás stb. való közreműködés;
- óratervezés a vezetőtanárral való konzultációt követően;
- a tantárgy taneszközöinek megismerése (esetleg készítése) és alkalmazása;
- tanórák megtartása;
- a hospitált és a tartott órák elemzése, értékelése reflektív beszélgetés keretében;
- utóhospitálás: óramegfigyelés, óraelemzés reflektív beszélgetés keretében a vezetőtanárral, a jelölttárssal;
- önértékelés: összefoglaló készítése a tanítási gyakorlat tapasztalatairól, a munka értékelése a továbblépés lehetőségeinek felvázolásával;
- a gyakorlótanítás értékelése az iskolai értékelőlap alapján; a vezetőtanári munka értékelése;
- bemutatóóra tartása.

4.2.2. A földrajzi bemutató tanítás

A bemutató tanítás a földrajzi szaktárgyi gyakorlat során való tanári pályára való készülési folyamat fontos állomása, egyfajta vizsga, amelyen a hallgató bemutatja, hová jutott a választott pályájára való készülés során. Az ugyan nem követelmény, hogy a bemutató óra egyben a hallgató utolsó megtartott tanítási órája legyen, de célszerű a gyakorlat utolsó harmadában lebonyolítani. Ez nem egy óra a sok közül, hanem egy kivételes, "ünnepi alkalom".

A bemutató jelleget alá kell támasztania a **szervezés körülményeinek** is:

- bizottság előtt történik (a vezetőtanáron kívül lehetőség szerint legyen jelen az egyetem szakmódszertanos oktatója, valamint a gyakorlóiskola képviselője);
- a hallgató tanítási tervet készítésével készül fel az órára, amelyet a tanítási óra előtt legalább 2 nappal a bizottsági tagok rendelkezésére bocsájt;
- az órát követő megbeszélésen az órán részt vevő bizottsági tagok valamennyien részt vesznek és nyilvánosan vélemény formálnak;
- a hallgató körültekintően szervezi az óra előkészítést, a vendégek fogadását, és az alkalmomhoz illően öltözködik;
- hallgató az órát követően leadja a tanítási tervet, az önreflexiót és az órán használt kellékeket (pl. prezentáció, dokumentált vázlatok, feladatok) a Földrajztudományi Központ Szakmódszertani csoportjánál.

A bemutató tanítás forgatókönyve

1. A tanítási óra megtervezése, a tanítási tervet elkészítése
2. A tanítási tervet leadása a vezetőtanárnak és a szakmódszertanos oktatónak;
3. A tanítási óra megtartása;
4. Az óra elemzése és értékelése
 - a. A hallgató önértékelése (mit tervezett, mi volt a célja, hogyan sikerült megvalósítani, mit csinálna másként, mennyire tartja eredményesnek a követelményekkel és a tervvel összhangban stb.)
 - b. Az iskola képviselőjének véleménye;
 - c. A hallgató reflexiója;
 - d. A vezetőtanár értékelése;
 - e. A hallgató reflexiója;
 - f. A szakmódszertanos oktató értékelése;
 - g. A hallgató reflexiója;
 - h. A hallgató összegző önértékelése;
 - i. A vezetőtanár összegző értékelése, minősítése;
 - j. A jegyzőkönyv megírása és aláírása.
5. A hallgatói dokumentumok leadása a szakmódszertanos oktatónak;
6. A jegyzőkönyv megküldése a Tanulmányi Osztálynak.

4.2.3. A gyakorlat során kötelezően készítendő dokumentumok

A tanítási gyakorlat során a hallgatónak az alábbi dokumentumokat kell elkészítenie:

- óramegfigyelési feljegyzések;
- óravázlatok;
- a bemutató tanítás tanítási tervete.

- önreflexió a bemutató tanításról.

A felsorolt dokumentumok a hallgató portfóliójába kerülnek.

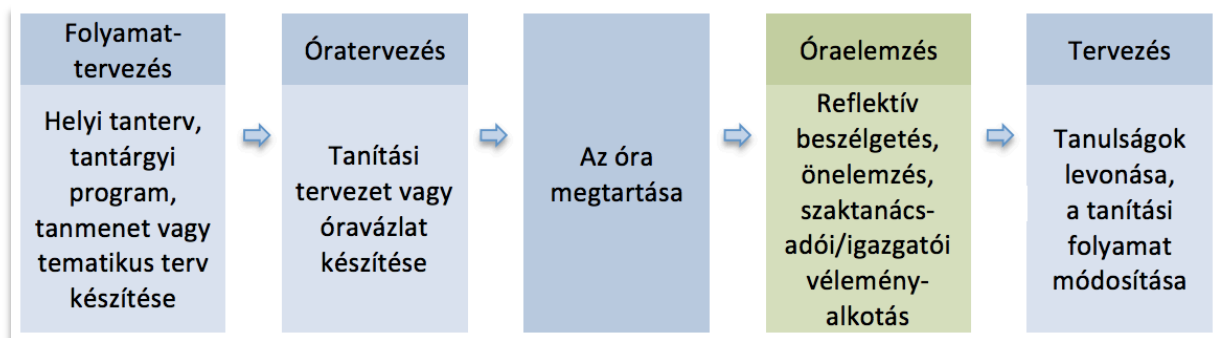
4.2.4. A gyakorlat teljesítésének kritériumai

A gyakorlat teljesítését a vezetőtanár igazolja, amelynek feltétele:

- a gyakorlathoz kapcsolódó feladatok megfelelő színvonalú teljesítése, amit a vezetőtanár szóvegesen és érdemjeggyel értékel;
- a bemutatóóra eredményes megtartása és értékelése.

4.3. A földrajzórák elemzésének szempontjai

A tanári munka során az **óraelemzés** éppoly szervesen beépül a tervezési folyamatba, mint az órák előkészítése (7. ábra). Az órát követően a tanárnak mindig elemeznie kell saját munkáját annak érdekében, hogy a továbbiakban is eredményesen dolgozhasson a tanítványaival. Ez nem azt jelenti, hogy felsorolja, mi történt az órán, hanem azt, hogy megfogalmazza: mit miért csinált, és az milyen eredménnyel járt. Végiggondolja, hogy a tanulók honnan indultak és hová jutottak a tanulási folyamatban. Ha valami nem, vagy nem előzetes elképzelései szerint sikerült az órán, annak megpróbálja kideríteni az okát, és kigondolja, hogyan lehetne változtatni azon. Az elemzés történhet speciális pedagógiai nézőpontok alapján (pl. a tanár és a tanulók kapcsolata, a tanulók egymást támogató tevékenysége, vagy a tanulók önálló tevékenységi szintje), alapvetően azonban **a földrajz szakmódszertan szempontjai alapján** folyik.

7.ábra. Az óraelemzés helye a tanári tervezési folyamatban (Makádi M. 2006)

A tanárjelöltek és a gyakorló tanárok számára minden megfigyelt óra tanulságos, a pozitív és a negatív tapasztalatok egyaránt hozzájárulhatnak a fejlődésükhöz, ha az órákat körültekintő és több szempontú elemzés követi. Általános érvényű **óraelemzési szempontsört** nehéz összeállítani, hiszen optimális esetben minden tanítási óra más körülmények között és másként zajlik. Ennek ellenére megadható egy bőséges lista, amit a tanárképzésben részt vevő hallgatók használhatnak **önelemzéseik** során, illetve más által tartott órák hospitálását követő óraelemzések során.

A földrajzórák elemzési szempontjai

1. A tanítási egység helye és szerepe a tanítási-tanulási folyamatban

- A témakör helye a földrajz tananyagrendszerében a tantervek alapján.
- A tanítási egység helye a témakörben (kapcsolódása a megelőző és a következő tananyagrészekhez).
- A tantervi követelmények a témakör, azon belül a tanítási egység tananyagával kapcsolatban.
- A téma legfontosabb oktatási, képzési-fejlesztési és nevelési feladatainak megfogalmazása, a közöttük lévő kapcsolatok feltárása.
- A tanulók várható előzetes ismeretei, gondolkodása, készségei, amelyekre támaszkodhatott a tananyag feldolgozása során, és a feltételezések értékelése.
- A tantárgyi és a tantárgyközi koncentráció alkalmazása (építés a megelőzőre és a párhuzamosra, utalás a követőre).
- Az iskolán kívül szerzett tanulói ismeretek és tapasztalatok felhasználása a tananyag feldolgozása során.
- A tanórán szerzett tudás hasznosíthatósága a köznapi életben.

2. A tanítási óra felépítése

- A választott órátípus és annak indoklása.
- A tanítási egység legfontosabb oktatási, fejlesztési és nevelési feladatainak megfogalmazása, azok összhangja.
- A didaktikai mozzanatok megválasztásának, belső arányának indoklása.
- A tanítási óra tartalmi egységeinek tagolódása, annak szaktudományos és pedagógiai indoklása.
- Az óra időbeosztása és összevetése a megvalósulással.
- A tanítási órát megelőző szervezési tevékenység.

3. A szaktudományi követelmények megvalósulása

- A tantervben szereplő főbb szemléleti kérdések érvényesülése.
- A tananyaghoz kapcsolódó fogalmi rendszer fejlesztése az órán.
- A tantárgyi logika közvetítésének színvonala a tananyag feldolgozása során.
- A tanulói tapasztalati megfigyelés aránya és hatékonysága.
- Milyen átfogó képet szereztek a tanulók a tananyaggal kapcsolatban az óra végére?
- Mit tett a tanár a környezeti, a fenntartható fejlesztési szemlélet és az egészségtudatos életmód alakítása érdekében?

4. A didaktikai feladatok és módszerek megvalósítása

- Az egyes **didaktikai mozzanatok** megvalósulása az órán: célkitűzés, részkitűzések megoldása; motivációk alkalmazása; az új ismeretek feldolgozásának (tényanyagszerzés, elemzés, általánosítás, rögzítés) arányai; az ismeretek alkalmazása, gyakorlati tevékenységek végzése; ismeretek ellenőrzése és értékelése (módszerei és arányai).
- Az egyes **munkaformák és módszerek** megvalósulása az órán: a tantervi követelményeknek való megfelelésük; igazodásuk a tanulók életkori sajátosságaihoz; a munkaformák változatossága; a szemléltető- és munkaeszközök használatának indokoltsága.
- A **természettudományos megismerési módszerek** alkalmazásának módja és eredményessége.

5. A készségfejlesztési feladatok és megvalósulásuk

- A főbb készségfejlesztési célkitűzések, feladatok és megvalósulásuk.
- A tanórai feladatok igazodása a tanulók aktuális képességi szintjéhez.

- A tanulók természettudományos gondolkodási készségének fejlesztése (a lényegkiemelés, az oksági összefüggések feltárásának, a következtetések és az összehasonlító elemzések színvonala).
- A különböző jellegű információhordozók használatával összefüggő képességek fejlesztésének módszerei.

6. A nevelési feladatok és megvalósulásuk

- A tervezett nevelési feladatok és az óra céljainak, tartalmának összefüggése.
- A tervezett nevelési feladatok megvalósítása.
- Az órán adódó spontán nevelési helyzetek megoldása.

7. A tanulók megfigyelése

- A tanulók magatartása, munkafegyelme.
- A tanulók aktivitása, részvétele az órai munkában.
- A tanulók önálló munkavégzési képességének szintje.
- A tanulók együttműködési képessége.
- Az osztály teljesítményének összevetése a tudásszintjükkel.
- Mennyire sikerült a tanárnak tudásuk, képességük és meglévő ismereteik szintjének megfelelően foglalkoztatni és fejleszteni a tanulókat?

8. Az óra eredményessége, hatékonysága

- A tematikus tervben, a tanítási tervezetben/óravázlatban megfogalmazott pedagógiai és szakmai elképzelések megvalósulása.
- A tanár eltérése saját tervezésétől (indoklással).
- A tanórai anyag elvégzésének mértéke.
- A tanulóknak kialakult képzetek a tanított témával kapcsolatban.

9. A tanár munkájának értékelése

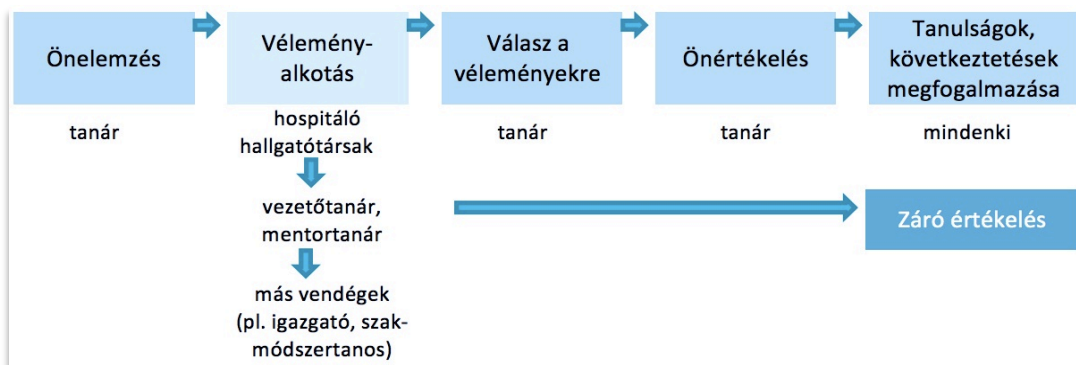
- A tanítási órára való felkészülésének színvonala (tanítási tervezete/óravázlata, az óra előkészítése).
- Szakmai tudása.
- Földrajzi (természet-, társadalomtudományi, környezeti) szemléletének színvonala.
- Egyénisége: megjelenése, fellépése, aktivizáló képessége, kapcsolata és együttműködése a tanulókkal.
- Kérdéskultúrája és problémafelvető képessége.
- Beszédkultúrája, beszédmodora, hanghordozása, nyelvi kifejezőkészsége
- Pedagógiai képességei (pl. fegyelem biztosítása, nem várt helyzeteket megoldó képessége).
- Módszertani kulturáltsága.
- Önértékelési képességének szintje.

10. A tapasztalatok összegzése

- A tanulságok levonása a tanítási óra eredményessége alapján.
- A következő kapcsolódó tanítási óra tervezésének szempontjai.
- Általános pedagógiai és szaktanári következtetések a jövőre nézve.

A **hagyományos óraelemzés** során először az órát tartó tanár elemzi saját munkáját az elemzési szempontok alapján (önelemzés), majd utána mások (pl. a hallgatók, a kollégák) is elmondják meglátásaikat (véleményalkotás) (8. ábra). Minden óra után nem lehet valamennyi elemzési szempontot sorra venni, szükséges válogatni közöttük: a kiemelkedően jókról vagy a kevésbé sikeresekről érdemes beszélni. Fontos, hogy az óraelemzés során az eredményekről és a problémákról megfelelő arányban essék szó. Az eredményekről egyfelől azért, hogy a tanár

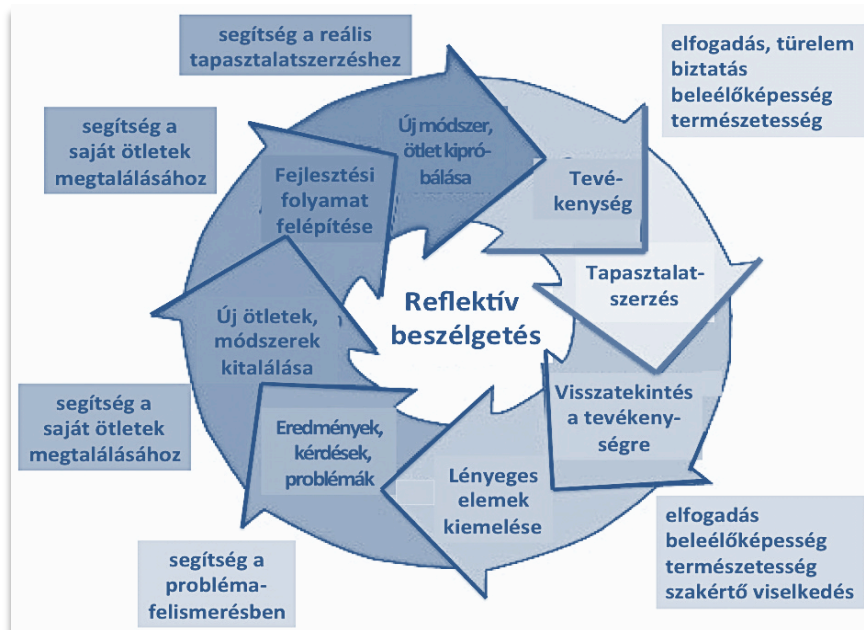
megerősítést kapjon, másfelől azért, hogy az órát megfigyelők számára tudatossá váljon a jó példa. A sikertelenségek feldolgozása pedig segít abban, hogy a jövőben elkerülhetőek legyenek az oda vezető megoldások, hiányosságok. Az elemzés lényege annak a megfogalmazása, hogy a tapasztalatoknak milyen, jövőbe mutató tanulságai, következményei vannak, hogyan lehet eredményesebbé tenni a tanári munkát, ezen keresztül a tanulási folyamatot. A hospitálók véleményére a tanárjelölt válaszol (pl. kiegészíti indoklásait, érvel, ellenvéleményt fogalmaz meg), majd értékeli saját munkáját a szaktanári és az általános pedagógusi kompetenciák szempontjából. A tanulságokat és a végső következtetéseket célszerű a jelenlévőkkel közösen megfogalmazni.

8. ábra. A hagyományos óraelemzés sémája a tanárképzésben (Makádi M. 2006)

4.3. A reflektív beszélgetések szerepe a gyakorló iskolai munkában

A hagyományosnál tudatosabb, mélyebb elemzésre adhat lehetőséget a **reflektív beszélgetés**. Az abban részt vevők mint egyenrangú beszélgetőpartnerek hangosan gondolkodnak az órai tapasztalatokról. A beszélgetés irányítójának (pl. a vezető- vagy a mentortanárnak) feladata, hogy segítsen megtalálni a kapcsolódási pontokat az elméletben (pl. természettudományokban, szakmódszertanban, pedagógiában, pszichológiában) tanultak és a gyakorlat között. Tulajdonképpen egy természetes tanulási folyamaton vezet végig az órát tartót és a beszélgetés résztvevőit (9. ábra).

9. ábra. A reflektív beszélgetések sémája (Korthagen 2005 modellje alapján Makádi M.)

Közvetett módon segíti a tanári mesterség elsajátítását azáltal, hogy felfedeztetni az eredményhez vezető utat. Az ítéletek helyett annak megértetésére törekszik, hogy az óraelemzés a problémák feltárása érdekében történik, hiszen az teremtheti meg a tanári tanulás, továbbfejlődés lehetőségét. Az ilyen beszélgetések során tökéletesedhet a tanár természetismeret tanításáról és tanulásáról való felfogása, tudatosabbá válhatnak a módszerei, a tanulók tudáshoz való juttatásának stratégiái.

4.4. Felkészülés a tanításra

A tanításra való hallgatói felkészülés egy összetett folyamat, hiszen nem csupán az egy-egy órára való tényleges felkészülést jelenti, hanem összefüggésben van az egész oktatási folyamattal.

Noha törvény, rendelet nem kényszeríti a tanárjelölteket (mint ahogyan a tanárokat sem) arra, hogy írásban készüljenek minden egyes tanítási órára, a tapasztalat azt mutatja, hogy szükség van rá. A munka lendületében ugyanis könnyen kibillenhet a tervezett logikai menetből, elfelejtheti a pontosan megfogalmazott kérdéseket, utasításokat, váratlan események eltéríthetik eredeti szándékaitól, és olyankor a leírtak segítenek visszatéríteni a tervezett menethez. Az írásban rögzített terv az óra során alapja lehet az idővel való gazdálkodás ellenőrzésének is. Tanárjelöltek nem taníthatnak **írásbeli felkészülés** nélkül. A tanítási gyakorlat során az előzetesen elkészített tanítási tervezetet vagy óravázlatot a vezetőtanár hagyja jóvá.

4.4.1. A tanítási tervzet készítése

A **tanítási tervzet** a tervezési-gondolkodási folyamat írásbeli rögzítése, aminek összeállítása elsősorban a tanári pályára készülők és a pályakezdők munkáját segíti. Kötött szempontok szerint készül azért, hogy az óratervezés minél tudatosabb legyen. Általános része a tanítási-tanulási folyamat egészének átgondolása szempontjából fontos, az óra menetének kidolgozása pedig a tényleges órai munka cselekvési terve. Minden didaktikai mozzanat részletekig kidolgozott benne, olykor még a tanári kérdéseket és utasításokat is szó szerint tartalmazza (a fő kérdéseket, problémafelvetéseket mindenképpen célszerű előre rögzíteni benne).

Tanítási tervzet

Az óra időpontja:

Iskola, osztály:

Iskola neve és címe:

Tanít:

Témakör megnevezése:

Tanítási egység (téma) címe:

Az óra (jellemző) típusa:

1. Tantervi követelmények

1.1. A tanítási óra oktatási céljai:

1.2. A tanítási óra képzési, fejlesztési céljai:

1.3. A tanítási óra nevelési céljai:

1.4. Oktatási követelmények:

a. Fogalmak: – új fogalmak:

- megerősítendő fogalmak:
- b. Folyamatok: – új folyamatok:
 - megerősítendő folyamatok:
- c. Összefüggések: – új összefüggések:
 - megerősítendő összefüggések:
- d. Megfigyelések, vizsgálatok, kísérletek:
- e. Fejlesztendő készségek, kompetenciaterületek:
 - f. Főbb tanulói tevékenységek:

2. Szemléltető és munkaeszközök

3. Felhasznált irodalom

4. Mellékletek jegyzéke

Az óra felépítése

Idő	Az óra menete	Didaktikai mozzanat	Módszer	Munkaforma	Eszköz
...

4.4.2. Az óravázlat készítése

A mindennapokban a tanítási óra tervezése során a tanárok óravázlatot írnak. Készítésének nincsenek szigorú szabályai, leegyszerűsítve olyan a **jó óravázlat**, amelyből a készítője eredményesen tud tanítani. Ez tanáronként nagyon különböző, idővel is változhat, általában rövidül, egyszerűsödik, egyéni módszerekkel gazdagodik. Tartalmazhatja az óra logikai menetét, a tananyag vázát (főbb fogalmak, folyamatok, összefüggések egymásra épülő rendszerét vagy csak sorrendjét), a lényeges tanári kérdéseket és utasításokat, az egyes tanulók vagy a csoportok konkrét feladatait és az azokhoz szükséges eszközöket, valamint a házi feladatot. Mindig ki kell terjednie az óra didaktikai mozzanatainak sorrendjére, a tanár és a tanulók konkrét tevékenységére és azok időigényére. Az óravázlat a tanári munka segítésére készül, ezért bátran használható a tanítási órán, sőt a látható tervezés a siker feltétele, akár erény is lehet a gyerekek szemében. Példát mutat arra, hogy az eredményes munkavégzéshez tudatos tervezés szükséges, és a tervek megvalósítása érdekében céltudatosan kell dolgozni. Ugyanakkor a vázlatban leírtakat nem lehet, nem szabad mindig betartani, mert akkor az óra nem a valóságos tanítási-tanulási folyamatról szól. Előfordul, hogy váratlanul beszélgetéssel, tanári magyarázattal, rajzolással vagy a tanulóknak felmerült kérdésekre adott hosszabb válasszal tudja a megfelelő mederbe terelni a gondolkodásukat.

5. A hallgatói munka ellenőrzése és értékelése a gyakorló és a külső iskolákban

Mivel a vezető- és a mentortanárok felelőssége kettős, a gondjukra bízott tanulók és a tanárjelölt hallgatók felé egyaránt irányul, alapvetően érdekeltek a minőségi szintű ellenőrző-értékelő tevékenységben. A hallgató munkájának ellenőrzése folyamatos feladat számukra, amely elválaszthatatlan a tapasztalatok hallgatóval való állandó megosztásától, illetve a kölcsönös reflektálásról. Fontos annak vizsgálata, hogy az ellenőrzésnek és az értékelésnek mely területekre kell kiterjednie a földrajz szakmódszertan szempontjából!

5.1. A hallgatói munka megkezdése előtti ellenőrzés

Amikor a tanárjelöltek először kerülnek az iskolai közegbe egyszerre hallgatóként és tanárként is, nehezen tájékozódnak az iskolai munkaterületeken, és nem is biztos, hogy tudatosan bennük, mennyi mindenre kell figyelni, felkészülni, előkészülni. Ezért a tanári munka megkezdése előtt a vezetőtanárnak kell erre felhívnia a figyelmüket, és ellenőriznie a feltételek meglétét.

Az oktatási folyamat egészére vonatkozó ellenőrzés fő területei:

- a hallgató ismeri-e a tanítási gyakorlat időszakára vonatkozó tantervi célkitűzéseket, feladatokat, követelményeket (Nat, kerettantervek, iskolai pedagógiai program, helyi tanterv stb.) (a földrajz tantárgy egésze – a téma helye – a tananyag helye a fejlesztésben)?
- tudja-e értelmezni a földrajzi-környezeti szemléletet a tananyagra vetítve?
- érti-e, hogy az adott oktatási szakaszban honnan hová kell eljuttatnia a tanulókat az ismeretek, képességek, kompetenciák terén?
- ismeri-e a tanulók életkori sajátosságait?
- ismeri-e a használandó taneszközöket, jártas-e a használatukban?

5.2. Az egyes földrajzórák ellenőrzése és értékelése

5.2.1. A vezetőtanár órák előtti ellenőrző tevékenysége

Az egyes tanítási órákra vonatkozó ellenőrzés során a vezetőtanárnak az alábbiakról kell meggyőződnie:

- a hallgató birtokolja-e a tananyag feldolgozásához szükséges szaktudományi tudást?
- ismeri-e a tanulók előzetes tudását (ismeret- és képességszintjét)?
- ismeri-e a tananyag feldolgozásával kapcsolatos követelményeket?
- hogyan képzelel el a tanítási óra felépítését?
- megfelelő mértékben átgondolta-e megvalósítás körülményeit és feltételeit?
- megfelelően felkészült-e a tanítási órára (óravázlat, szemléltető anyagok, technikai feltételek, stb.)?

Megjegyzendő, hogy a gyakorlat során az ellenőrzés gyakorisága és mélysége fokozatosan csökkenhető (ha a hallgató felkészülésében nincsenek mulasztások). A tapasztalatok szerint a tanítási munka elején minden mozzanatra vonatkozni kell, ezzel is megerősítve a hallgatót abban, hogy ezen elemek nem nélkülözhetők az eredményes tanítási-tanulási folyamatban.

5.2.2. A hallgató önértékelésének támogatása

A **tanítás hatékonyságát** mérni egy-egy óra után alig lehet, tehát azon nem alapulhat a **tanári munka értékelése**. Arra csak alkalmanként van lehetőség, hogy a tanóra előtt és után is mérjük a tanulók tudását, hiszen a természetismeret tudásanyaga nem lineárisan bővül, nem is a mennyiségi gyarapodása a lényeg, hanem az órák sorozatában folyamatosan mélyül és differenciálódik. Tehát ilyen mérés legfeljebb témakörönként, de inkább még nagyobb egységeként (pl. az életközösségek vagy a tájak feldolgozása után) vagy időszakonként (pl. a természettudományos szemléletet vagy a vizsgálódási készséget félévenként) indokolt. A tanári hatékonyság értékelésének másik problémája, hogy vajon a tanulók tudása (természettudományos ismeretei, gondolkodása, készségei) tükrözi-e azt. Mivel erre a kérdésre csak a „részben” választ adhatjuk, a tanári értékelésnek egy másik tényezője is van: a „hozzáadott érték”, vagyis az, hogy **a tanár mit tett a tanulói tudás fejlődése érdekében**. Ezért az óraelemzéseket követően célszerű összegyűjteni a hallgatókkal a fejlesztő tevékenységeiket. Ennek akkor van igazán értelme, ha nem csupán egy lista készül, hanem hozzátesszük, hogy miért, mi célból történtek az egyes tanári és tanulói tevékenységek, milyen eredményre vezettek és mi lesz a folytatásuk. Célszerű ezek hatékonyságát pontozással is értékelni (11. táblázat).

Tevékenység		Célja	Eredménye	Ráépülő tevékenység
Tanári	Tanulói			
				1
				2
				3
				4
				5
				1
				2
				3
				4
				5

11. táblázat. A tanulói tudást fejlesztő tevékenységeket értékelő táblázat (Makádi M. 2015)

A szaktanári kompetenciáknak azonban van egy másik nagy területe is, a **szaktudományi munka**. Ennek értékelése a tanár természettudományos tudására (pl. tiszta fogalomhasználat, biztos ismeretek, problémacentrikus jelenségbemutató, integrált szemlélet) és annak átadására egyaránt vonatkozik. Érdemes az óraelemzés és értékelés végén az órát tartóval megfogalmaztatni tanítási munkájának **erősségeit és gyengeségeit** (12. táblázat) annak érdekében, hogy még tudatosabb legyen a további szaktanári munkája. Az így készült önértékelések fontos részét képezik a tanári portfólióknak is.

Erősségeim						Gyengeségeim					
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5

erős → nagyon erős

gyenge → bizonytalan

12. táblázat. A tanórai tanári munka önértékelési mérlegét segítő táblázat (Makádi M. 2015)

5.2.3. A tanítási órák vezetőtanári értékelése

a. Az értékelés általános elvei

A szaktárgyi tanítási gyakorlat a vezetőtanár szakmai és adminisztratív irányításával történik, így értelemszerűen ő ellenőrzi és értékeli a hallgató egész gyakorlata során végzett munkáját. Az ellenőrző-értékelő tevékenység alapvető célja a hallgató fejlesztése, munkája eredményességének elősegítése, annak tehát **előremutató jellegűnek** kell lennie.

A hallgató által tartott tanítási órákat **minden esetben értékelnie kell** a vezetőtanárnak. Az értékelés általában szóban történik, amelyre egy óraelemző beszélgetés keretében kerül sor. Formája és stílusa szabadon kezelhető a hallgató személyiségéhez, felkészültségéhez és az óra eredményességéhez igazodva. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a sikeres órák részletes értékelésére éppúgy szükség van, mint a sikertelenekére, mert az elismerés erősítheti a jó irányba mutató próbálkozásokat. Ne felejtjük el, hogy ez az a tanítási gyakorlat, ahol a hallgató kipróbálhatja az elméleti szaktudományi és szakmódszertani tudását, meg kell ízlelnie a tudásátadás szépségét és nehézségét, továbbá jártasságot kell szereznie sokféle stratégia, módszer lebonyolításában, szervezésében.

Az órák elemzésében és értékelésben az **óraelemzési szempontok** (lásd 4.3. pont) az iránymutatók. Ugyanakkor nem lehet minden szempontot minden tanítási óra után végigbeszélni, ezért javasolt az azok közötti válogatás, súlyozás. Jól bevált gyakorlat, hogy a vezetőtanár felépít egy tervet arra vonatkozóan (is), hogy mikor mely szempontok alapján beszélnek meg a tanítási órák tapasztalatait.

b. Az érdemjeggyel történő értékelés

A tanítási órákat követő értékelő beszélgetés végén javasolt **érdemjegyet** is adni a hallgatónak, mert az segítheti az értékelési (benne az önértékelési) kompetencia fejlődését.

Javaslat a teljesítmény érdemjegyének megállapításához

Jeles (5) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit egészében és részleteiben is igen jól megvalósította;
- a szaktudományi, pszichológiai, logikai és pedagógiai követelményeknek megfelelően biztosította a tananyag elsajátítását;
- támogatásával a tanulók szakmailag korrekten és eredményesen dolgozták fel a tananyagot;
- a módszereket ötletesen, egyéni módon alkalmazta, széleskörűen figyelembe véve a módszerek megválasztását befolyásoló valamennyi tényezőt;
- az óra szerkezetét helyesen építette fel, és az óraszervezés során sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- minimális segítséggel készült fel az órájára;
- jól tudta aktivizálni a tanulókat, közösen dolgoztak, és differenciáltan tudta foglalkoztatni az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- képes volt egész órán fenntartani a tanulók érdeklődését, munkáját;
- jó személyes kapcsolatot alakított ki az osztállyal, magatartásával jó pedagógusegyéniséget mutatott.

Jó (4) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit a körülményekhez viszonyítva részleteiben is jól megvalósította;
- a szaktudományi, pszichológiai, logikai és pedagógiai követelményeknek megfelelően biztosította a tananyag elsajátítását;

- segítségével a tanulók szakmailag megfelelően és eredményesen dolgozták fel a tananyagot;
- a módszereket eredményesen alkalmazta, szem előtt tartva a módszerek megválasztását befolyásoló tényezőket;
- az órát megfelelően építette fel, és az óra menetében sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- kevés vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára;
- az osztály nagy része dolgozott, és differenciáltan tudta foglalkoztatni az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- magatartásával jó pedagógusegyéniséget mutatott.

Közepes (3) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseinek nagy részét megvalósította;
- jelentős szaktudományi hibákat ejtett, illetve olykor nem javította a tanulók hibáit;
- nem megfelelően választotta a módszereket, vagy a módszereket nehézkesen alkalmazta;
- az órát nem megfelelően építette fel;
- az óra menetében nem sikerült a folyamatosságot biztosítani;
- sok vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára, vagy kevéssé vette figyelembe a tanácsokat;
- az osztály nagy része dolgozott, de kevéssé sikerült megfelelően foglalkoztatnia az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- csak nehézséggel teremtett kapcsolatot a tanulókkal;
- magatartásával csak mérsékelten segítette elő az óra eredményességét.

Elégséges (2) – ha a jelölt...

- az óra célkitűzéseit csak részleteiben, hiányosan valósította meg;
- jelentős szaktudományi hibákat ejtett, illetve nem javította a tanulók hibáit;
- a pszichológiai követelmények megvalósításában komoly nehézségeket mutatott;
- nem megfelelően választotta a módszereket;
- komoly nehézségekkel küzdve, helytelenül alkalmazta a módszereket;
- az órát nem megfelelően építette fel;
- szervezési hiányosságai vagy bizonytalan tárgyi tudása miatt az óra menete lassú, vontatott, bizonytalan volt;
- sok vezetőtanári segítséggel készült fel az órájára vagy nem élt a felkészítés lehetőségével;
- az osztály nagy része dolgozott, de kevéssé sikerült megfelelően foglalkoztatnia az eltérő képességű és tudásszintű tanulókat;
- minimálisan teremtett kapcsolatot a tanulókkal;
- magatartásával alig segítette elő az óra eredményességét.

5.2.4. A földrajzi bemutató tanítás értékelése

A bemutató tanítást a vezető/mentortanár értékeli. Álláspontját az egyetem oktatójával és a gyakorlóiskola jelen levő tanárával közösen alakítja ki. Az értékelés önálló, csak a bemutató órára vonatkozik (nem a tanítási gyakorlat során végzett munkára), és ötfokozatú **érdemjeggyel** történik. A bemutatóóra elégtelenre való értékelése esetén a jelölt ugyanazon gyakorlat keretében – a vizsgajavításra vonatkozó tanulmányi szabályok értelemszerű alkalmazásával – egy alkalommal megismételheti a bemutatóórát.

5.3. A hallgató tanítási folyamatának ellenőrzése és értékelése

A **szaktárgyi tanítási gyakorlatot** a vezetőtanár értékeli hivatalosan **szöveges** formában és egy összegző (ötfokozatú) **gyakorlati jeggyel**. Emellett fontos, hogy végigbeszélje a hallgatóval nyugodt, oldott légkörben a folyamatos munkát, átgondolva azt is, hogy honnan hová jutott és melyek a továbblépés feltételei, lehetséges irányai.

A szöveges értékelés kiterjed:

- a gyakorlaton való részvétel egészére;
- a bemutatóóra (a szaktárgyi tanítási gyakorlat értékelésében kiemelt, de nem kizárólagos szerepe van a bemutatóórának);
- a kapcsolódó dokumentumok használatára és készítésére;
- a megtartott órák szaktudományi és szakmódszertani jellemzőire;
- a tanári magatartásra, hozzáállásra, lelkesedésre;
- a reflektív beszélgetések, óraelemzések minőségére.

A szöveges értékelés a tanári képesítővizsga jegyzőkönyvének része, a vizsgán készült jegyzőkönyvhöz kell csatolni. Ha az összegző gyakorlati jegy elégtelen, akkor egy következő félévben meg kell ismételní a gyakorlatot.

6. A vezető- és mentortanár munkájának hallgatói értékelése

A hallgatóknak a tanítási gyakorlat végén lehetőségük van a vezető-, illetve a mentortanár munkájának értékelésére, amelyet a **minőségbiztosítási kérdőív** anonim kitöltésével tehetnek meg. A kérdőívet a Földrajztudományi Központ szakmódszertanos oktatója juttatja el a hallgatókhoz, és ő is gyűjti össze azokat.

A kérdőív kitöltésének időpontja: a gyakorlati félév vizsgaidőszaka (annak végéig).

Minőségbiztosítási kérdőív A földrajz szaktárgyi tanítási gyakorlat hallgatói értékelése

1. A szaktárgyi tanítási gyakorlat helye (intézménye):
2. A vezetőtanár neve:
3. A tanítási gyakorlat időpontja: (tanév, tól-ig)
4. Tanított tantárgyak és évfolyamok:
5. Hány földrajzórát hospitált?
 - A tanítást megelőző hospitált órák száma:
 - A tanítási folyamattal párhuzamosan hospitált órák száma:
 - A tanítási folyamatot követő hospitálás során látott szakórák száma:
6. Volt-e módja összefüggő tanítási folyamatot irányítani? *igen – nem*
Ha igen, mely és mekkora tanítási egységeket?
7. Hogyan történt a tanítási gyakorlatra való felkészítés? (mit, ki, mikor)
8. Hogyan történt az egyes tanítási órák előkészítése? (mit, kivel, mikor)
9. Hospitálta-e az Ön által tartott órákat megelőző órákat?
igen, mindig – igen, néha – nem
Ha nem mindig, akkor annak mi volt az oka?
10. Milyen módon kellett megterveznie a tanítási óráit?
Irányítottsága: *teljesen önállóan – vezetőtanár iránymutatásai alapján – a vezetőtanár elvárásainak megfelelően*
Formája: *tanítási tervezettel – óravázlattal – nem kellett írásban készülni*
11. Hogyan beszélték meg a tartott órákat?
Gyakorisága: *minden órát – a legtöbb órát – néhány órát – egyetlen órát sem*
Mélysége: *részletesen elemeztünk – nagy vonalakban megbeszéltük – érdemben nem beszéltünk*
12. Mennyiben kapott szabad kezét elképzeléseinek a kipróbálásában?
13. Mennyiben segítette kezdő tanári próbálkozásait az iskola felszereltsége?
14. Hogyan készítették elő a vizsgatanítást?
15. Ki vett részt a vizsgatanításán?
vezetőtanár – iskolavezetőség tagja – szakmódszertanos oktató – PPK képviselője – egyéb:

16. Hogyan kommunikált a vezetőtanárával a gyakorlat során? (milyen módon, gyakran, kinek a kezdeményezésére?)
17. Milyen segítséget kapott a vezetőtanárától?
18. Miben várt volna még segítséget a vezetőtanárától?
19. Hogyan kezelte Önt a vezetőtanára? Milyen kapcsolat alakult ki Önök között?
20. Milyen javaslata van a földrajz tanítási gyakorlat hatékonyságának növelése érdekében?

Minősbiztosítási kérdőív
az összefüggő tanítási gyakorlat hallgatói értékelése

1. A külső tanítási gyakorlat helye (intézménye):
2. A mentortanár neve és szakja:
3. A tanítási gyakorlat időpontja: (tanév, tól-ig)
4. Tanított tantárgyak és évfolyamok:
5. Hány órát hospitált?
6. Hány tanítási órát tartott?
7. A tartott tanítási órák hány százaléka volt földrajzóra?
8. Milyen típusú tanórán kívüli tevékenységekben vett részt a gyakorlat során?
9. Volt-e módja összefüggő tanítási folyamatot irányítani? igen – nem
Ha igen, mely és mekkora tanítási egységeket?
10. Hogyan történt az egyes foglalkozások előkészítése?
11. Hospitálta-e az Ön által tartott órákat megelőző órákat? *igen, mindig – igen, néha – nem*
Ha nem mindig, akkor annak mi volt az oka?
12. Milyen módon kellett megterveznie a tanítási óráit?
Irányítottsága: *teljesen önállóan – a mentortanár iránymutatásai alapján – a mentortanár elvárásainak megfelelően*
Formája: *óravázlattal – levelezés formájában – nem kellett írásban készülni*
13. Hogyan beszéltek meg a tartott szakórákat?
Gyakorisága: *minden órát – a legtöbb órát – néhány órát – egyetlen órát sem*
Mélysége: *részletesen elemeztünk – nagyvonalakban megbeszéltük – érdemben nem beszélünk*
14. Mennyiben kapott szabad kezét elképzeléseinek a kipróbálásában?
15. Mennyiben segítette kezdő tanári próbálkozásait az iskola felszereltsége?
16. Melyik szaktárgyból csinálta a bemutató tanítást?
17. Hogyan készítették elő a bemutató tanítást?
18. Ki vett részt a bemutató tanításán?

19. Hogyan kommunikált a mentortanárával a gyakorlat során? (milyen módon, gyakran, kinek a kezdeményezésére?)
20. Milyen segítséget kapott a mentortanárától?
21. Miben várt volna még segítséget a mentortanárától?
22. Hogyan kezelte Önt a mentortanára? Milyen kapcsolat alakult ki Önök között?
23. Milyen javaslata van a külső tanítási gyakorlat hatékonyságának növelése érdekében?

Felhasznált irodalom

- *Falus I. (2007): A tanárrá válás folyamata.* Gondolat Kiadó, Budapest, 243 p.
- *Hajdú E. (2002): Praxis. Útmutató a tanárképzés iskolai gyakorlatainak teljesítéséhez és dokumentálásához.* ELTE TFK, Budapest, 56 p.
- *Kárpáti A. – Molnár Gy. – Tóth P. – Főző A. (szerk., 2008): A 21. század iskolája.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 101–122.
- *Knausz I. (2001): A tanítás mestersége.* Egyetemi jegyzet. Miskolci Egyetem, Miskolc, <http://mek.niif.hu/01800/01817/01817.htm> (utolsó megnyitás: 2015.02.07.)
- *Lundvall, B. – Johnson, B. (1994): The learning economy.* Journal of Industry Studies, Vol. 1, No. 2, pp. 23–42.
- *Makádi M. (2005, 2006): Földönjáró 1-2. Módszertani kézikönyv a földrajztanításhoz.* Stiefel Eurocart, Budapest, 200 p., 206 p.
- *Makádi M. (2010): A földrajztanárok módszertani kultúrája.* In: Tani-Tani. Online folyóirat, Miskolc, 10.3. 54. http://www.tani-tani.info/103_makadi (utolsó megnyitás: 2015. 02. 21.)
- *Makádi M. (2014): Földrajz kerettantervi implementáció (OFI, Budapest, elektronikus anyag)*
- *Makádi M. (szerk., 2013): Tanulási-tanítási technikák a földrajztanításban.* Egyetemi szakmódszertani e-tankönyv. ELTE TTK FFI. 330 p. <http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/TanulasiTanitasiTechnikakAFoldrajztanitasban/index.html>
- *Merlevede, P. E. – Bridoux, B. C. (2006): Mastering Mentoring and Coaching with emotional intelligence.* Crown House Publishing Limited, Bancifelin, 218 p.
- *Ollé J. (2010): Tanítási-tanulási stratégiák az oktatási folyamatban.* Magánkiadás, Budapest, 231 p.
- *Az osztatlan tanári mesterszakok tanári felkészítés része egyes elemeinek tantervi követelményrendszere.* ELTE PPK, Budapest, 2013